

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVISTIKAS UN BALTISTIKAS NODAĻA

**VIZMAS BELŠEVICAS TRILOĢIJA “BILLE”: VĒSTĪTĀJS,
VĒSTĪJUMS UN TEMATISKĀ STRUKTŪRA**

MAĢISTRA DARBS

Autore: **Elīza Gātere**

Studenta apliecības Nr. : eg15029

Darba vadītāja: Dr. philol. Ausma Cimdiņa

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā tiek pētīta latviešu rakstnieces Vizmas Belševicas daļēji autobiogrāfiskā triloģija “Bille”, kurā ietilpst darbi “Bille”, “Bille un karš” un “Billes skaistā jaunība”. Darba mērķis ir atklāt vēstījuma tematisko struktūru triloģijā “Bille”. Maģistra darbā ir izveidots teorētiski metodoloģiskais un praktiskais ietvars vēstījuma pētīšanai romānos, izmantojot naratīva, literatūrvēsturisko, autobiogrāfisko un jaunās kritikas metodes. Darba praktiskajā daļā liels uzsvars tiek likts uz dažādiem vēstījuma elementiem un autobiogrāfiskajiem motīviem, kas atklājās vēstījuma struktūrā.

Pētījuma rezultāti atklāj pazīmes, kas raksturo autobiogrāfiskos motīvus vēstījumā: trešās personas vēstījums, dažādi notikumu no rakstnieces dzīves, darbu vizuālais noformējums, vēsturiskais laikmets, kurā dzīvoja rakstniece. Triloģijas vēstījumā ir novērojami detalizēti apraksti, anahronija, pilsētas un lauku pretstats un to raksturojošās pazīmes.

Atslēgvārdi: naratīvs, daļējs autobiogrāfiskums, bērnības atmiņu grāmata, laikmeta konteksts

ANNOTATION

The Master's thesis looks at the Latvian author Vizma Belševicas's semi-autobiographical trilogy “Bille”, which includes the works “Bille”, “Bille and karš” and “Billes skaistā jaunība” The aim of the work is to reveal the thematic structure of the narrative in the trilogy “Bille.” The Master's work sets up a theoretical methodological and practical framework for narrative study in novels, using narrative, literary - historical, autobiographical and new criticism method. The practical part of this thesis places great emphasis on the different elements of the narrative and on the autobiographical motives, that are revealed in the narrative structure.

The results of the study reveal signs that describe autobiographical motives in the message: a third person narrative, a variety of events from the author's life, visual design of works, the historical era in which the writer lived. The Trilogy narrative shows detailed descriptions, anachronia, urban and rural background and characteristics.

Keywords: narative, partial autobiography, childhood memory book, historic context

SATURS

IEVADS	5
1. IESKATS VIZMAS BELŠEVICAS RADOŠAJĀ BIOGRĀFIJĀ.....	9
2. VĒSTĪJUMA JĒDZIENS, TĀ VEIDI UN GALVENIE ELEMENTI	18
2.1. VĒSTĪJUMA VEIDI.....	19
2.2. GALVENIE VĒSTĪJUMA ELEMENTI.....	22
3. LAIKMETA VĒSTURISKAIS KONTEKSTS	33
3.1. KĀRĻA ULMAŅA AUTORITĀRAIS REŽĪMS LATVIJĀ NO 1934. – 1940. GADAM.....	33
3.2. DIVKĀRŠĀ OKUPĀCIJA UN OTRAIS PASAULES KARŠ LATVIJĀ.....	37
3.3. PĒCKARA LATVIJA	44
4. VĒSTĪTĀJS, VĒSTĪJUMS UN TO ELEMENTI VIZMAS BELŠEVICAS TRILOĢIJĀ “BILLE”	48
4.1. VĒSTĪJUMS UN VĒSTĪTĀJS TRILOĢIJĀ “BILLE”.....	48
4.2. LAIKS UN TELPA TRILOĢIJĀ “BILLE”	51
4.3. SIŽETS TRILOĢIJĀ “BILLE”	59
5. AUTOBIOGRĀFISKIE MOTĪVI TRILOĢIJĀ “BILLE”	62
SECINĀJUMI.....	69
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	71

IEVADS

Jēdziens “literatūrzinātne” aptver plašu pētniecības lauku. Tāpat aiz šī jēdziena slēpjas trīs nozīmīgas apakšnozares – literatūras teorija, literatūras vēsture un literatūras kritika. Kā jau jebkurā zinātnes nozarē, tā arī literatūrzinātnē ir sastopamas dažādas teorijas un pētniecības metodes. Kā vienu no tām var pieminēt naratoloģiju, kura veido maģistra darba teorētiski metodoloģisko pamatu.

Naratoloģija ir “naratīva jeb vēstījuma teorija, precīzāk, teoriju kopums, kas pēta gan vēstījuma struktūru un tā komponentu iespējamās sastāvdaļas/kombinācijas, gan rašanās un funkcionēšanas nosacījumus, tāpat dažādas vēstījumu tehnikas un to praktisku lietojumu.”¹

Termins *naratoloģija* pirmo reizi tiek pieminēts bulgāru izcelsmes franču filozofa, vēsturnieka un literatūras teorētiķa Cvetana Todorova (*Tzvetan Todorov*) 1969. gadā izdotajā grāmatā “Dekameronā gramatika” (*Grammaire du "Décaméron"*). Grāmatā C. Todorovs terminu “veidojis pēc analogijas ar socioloģiju un bioloģiju, jo strukturālismā un semiotikā, kuru paspārnē attīstījās arī naratoloģija, naratīvs jeb stāstījums kļuva par teksta “dziļo struktūru” izpētes pamatu.”² Ņemot vērā termina pirmo pieminējumu, tad var apgalvot, ka naratoloģija kā pētniecības nozare ir samērā jauna.

Naratoloģija tiek iedalīta trīs dažādos attīstības posmos – pirmsstrukturālisma naratoloģija, klasiskā jeb strukturālisma naratoloģija un postklasiskā naratoloģija. Naratoloģijas pirmsākumi ir meklējami jau līdz ar Aristoteli un Platonu. Tāpat nozīmīgs ir arī krievu strukturālists Vladimirs Props (*Владимир Яковлевич Пропп*). Klasiskā naratoloģija attīstījās 20. gadsimta 60. gados Francijā. Nozīmīgākie pētnieki ir Aļģirds Žiljēns Greimss (*Algirdas Julien Greimas*), franču strukturālists Žerārs Ženets (*Gerard Genette*), franču filozofs un semiotiķis Rolāns Barts (*Roland Barthes*) un krievu literatūrzinātnieks Boriss Uspenskis (*Борис Андреевич Успенский*). Savukārt postklasiskās naratoloģijas posms attīstījās no 20. gadsimta 80. gadu beigām līdz 90. gadu sākumam. Tas tiek dēvēts par posmu, kad naratīvs tiek pētīts ne tikai literārā tekstā, bet arī medijos. Rodas dažādas jaunas nozares, piemēram, kognitīvā, dabiskā (*natural*), iespējamo pasaulu

---

¹ Sekste, I. (2013). Naratoloģija. Kalniņa, E.I., Vērduņš, K. (sast.). Mūsdienu literatūras teorijas. Rīga: LU LFMI. 175.lpp.

² Ozoliņš, J. (05.07.2022.) Naratoloģija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/118590> [sk.03.03.2022.]

(*possible worlds*) naratīvi, kā arī citi. Jāpiemin tādi pētnieki, kā vācu literatūrzinātniece Monika Fludernika (*Monik Fludernik*) un Mari Laura Rjana (*Marie-Laure Ryan*).

Latviešu literatūrzinātnē naratoloģijai ir pievērsies literatūrzinātnieks Harijs Hiršs, izdotas tādas grāmatas, kā “Autora pozīcija romānā” (1980) un “Prozas poētika” (1989). Nozīmīgus pētījumus naratoloģijā ir veicis arī Jānis Ozoliņš.

Pats galvenais naratoloģijas objekts ir redzespunkts, respektīvi, no kāda personāža vai kāda cita aspekta literārais darbs tiek pavēstīts lasītājam. Protams, naratoloģijai ir arī citi pētāmie objekti, kā, piemēram, hronotops, sižets, personāžs, autora pozīcija, narators jeb balss. Maģistra darba autore izvēlas nedaudz apskatīt galveno teorijas objektu, redzespunktu, naratoru, sižetu, mazliet pieskaroties arī laiktelpai. Tiek arī apskatīti autobiogrāfiskie motīvi, kuri parādās vēstījumā.

Kā pētījuma avoti šajā darbā tiek izvēlēti Vizmas Belševicas (1931 – 2005) triloģijas darbi – “Bille”(1992), “Bille un karš”(sākotnēji “Bille dzīvo tālāk”,1996) un “Billes skaistā jaunība”(1999). Rakstnieces triloģija tiek izvēlēta, jo tai ir nozīmīga loma latviešu literatūrzinātnē, jāatzīmē, ka darbs tiek iekļauts Latvijas kultūras kanonā. Kā arī tas, ka līdz šim latviešu literatūrzinātnē V. Belševicas darbi nav pētīti naratoloģijas teorijas aspektā, kas, savā ziņā, ir visai interesanti, jo viscaur romāniem mēs sekojam tikai mazās meitenes Billes domām un jūtām, ir neparasti vērot visu apkārtējo caur naivās un ārkārtīgi jūtīgās meitenes acīm. Tāpat arī nozīmīgi ir kā Bille uztver vēsturisko laikmetu ap sevi, kāda ir viņas attieksme pret visu notiekošo, tāpēc ir svarīgi apzināt arī literatūrvēsturisko kontekstu, jo tas spēj ietekmēt galveno varoni un tās domas un jūtas.

Darbā tiek izmantotas vairākas pētniecības metodes, kur, kā galvenā metode izvirzās **naratīva metode**, taču tiek izmantotas arī literatūrvēsturiskā, autobiogrāfiskā un jaunās kritikas pētniecības metodes.

V. Belševicas triloģija “Bille” ietver pavisam trīs darbus. No žanriskā viedokļa triloģijas darbi tiek pieskaitīti pie bērnības atmiņu tēlojuma, tomēr kopš zviedru tulkojuma publikācijas tā tiek dēvēta arī par autobiogrāfisku romānu triloģiju. Tā arī turpmāk šajā darbā tiek dēvēta par romānu.

Triloģijas pirmā daļa “Bille” vēsta par 20.gadsimta 30. gadiem. Tiek vēstīts par Billes bērnību no piecu gadu vecuma līdz skolas gaitu uzsākšanai. Nākamajā daļā “Bille un karš” tiek parādīta dzīve Latvijā divkāršas okupācijas apstākļos no 1940. gada līdz Otrā pasaules kara beigām, kas nozīmē arī Billes bērnības beigas, tiek attēlotas arī piedzīvotās kara

šausmas. Trešā daļa “Billes skaistā jaunība” darbība notiek pēc kara padomju laikmetā, centrā tiek attēlota jaunās padomju dzīves kārtība.

Maģistra darba mērķis. Atklāt vēstījuma tematisko struktūru Vizmas Belševicas triloģijā “Bille”.

Maģistra darba uzdevumi:

1. Apzināt laikmeta vēsturisko kontekstu.
2. Gūt ieskatu Vizmas Belševicas radošajā biogrāfijā.
3. Apgūt naratoloģijas teoriju, uzmanības centrā izvirzot vēstījuma galvenos aspektus.
4. Gūt ieskatu romānu “Bille”, “Bille un karš” un “Billes skaistā jaunība” vērtējumu kritikā.
5. Tuvlasījuma metodē apgūt triloģijas tekstus, pievēršot vēstījumam, vēstītājam, sižetam, laiktelpai un autobiogrāfiskajiem motīviem.

Maģistra darba teorētisko daļu veido latviešu valodā pieejamie materiāli, piemēram, Ingūnas Sekstes raksts “Naratoloģija” rakstu krājumā “Mūsdienu literatūras teorijas”, Harija Hirša pētījumi “Autora pozīcija romānā” un “Prozas poētika”, Džonatana Kalera “Literatūras teorijas”. Tiek arī izmantoti nozīmīgākie pasaules mēroga pētījumi naratoloģijas teorijā, piemēram, Žerāra Ženeta “Naratīva diskurss”³ un Sīmora Četmena (*Seymour Chatman*) “Stāsts un diskurss. Naratīva struktūra daiļliteratūrā un filmās”⁴. Maģistra darbs sastāv no anotācijas latviešu un angļu valodā, ievada, piecām galvenajām nodaļām un apakšnodaļām.

Pirmajā nodaļā “Ieskats Vizmas Belševicas dzīvē un darbos” tiek sniegts ieskats rakstnieces biogrāfijā, ka arī daiļradē, apzināts citu pētnieku viedoklis saistībā ar rakstnieces dzeju un prozu, sniedzot triloģijas “Bille” vērtējumu kritikā.

Otrajā nodaļā “Vēstījuma jēdziens, tā veidi un elementi” tiek tuvāk apskatīts vēstījuma jēdziens, vēstījuma paveidi un svarīgākie elementi, pieminot, raksturojot un sniedzot ieskatu nozīmīgāko naratoloģijas pētnieku atziņās gan latviešu (Harijs Hiršs, Jānis Ozoliņš, Ingūna Sekste, Bronislavs Tabūns), gan ārzemju pētnieku (Džonatans Kalers, Žerārs Ženets, Sīmors Četmens).

---

³ Genette, G. (1980). *Narrative Discourse. An essay in method*. Ithaca: Cornell University.

⁴ Chatman, S. (1978). *Story and Discourse. Narrative structure in Fiction and Film*. Ithaca, London: Cornell University Press.

Trešajā nodaļā “Laikmeta vēsturiskais konteksts” tiek apzināti trīs dažādi laika posmi, kuri sasaucas ar triloģijas darbības laiku. Pirmkārt, Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms no 1934. – 1940. gadam. Otrkārt, pirmā Padomju okupācija, vācu okupācijas laiks, kā arī neliels ieskats Otrā pasaules kara darbībā. Treškārt, tiek apzināts laiks pēckara Latvijā un otrajā Padomju okupācijas sākuma posmā.

Ceturtajā nodaļā “Vēstījums, vēstītājs un tā elementi Vizmas Belševicas triloģijā “Bille”” tiek apskatīts vēstītājs, vēstījums, laiktelpa un sižets, kā arī to papildinošie elementi triloģijā.

Piektajā nodaļā “Autobiogrāfiskie motīvi” tiek atklāts kā vēstījumā autobiogrāfiskie motīvi parādās triloģijā, izmantojot intervijas un rakstus, saistībā ar rakstnieci, velkot paralēles ar galveno varoni Billi.

Maģistra darba noslēgumā secinājumi un literatūras un avotu saraksts.

1. IESKATS VIZMAS BELŠEVICAS RADOŠAJĀ BIOGRĀFIJĀ

Vizma Belševica ir latviešu tautas un patiesības rakstniece, kura vēl aizvien ir tautā mīlēta. Lai arī, nu jau ir pagājuši samērā daudz gadi kopš rakstnieces vairs nav, viņa tāpat turpina dzīvot līdzās mums ar saviem literārajiem darbiem.

Lai labāk spētu izprast mazo meitenīti, vēlāk jau pieaugušo jauno sievieti, Sibillu jeb Billi Gūtmani, ir nepieciešams zināt kaut vai nedaudz arī par sievieti, kas slēpjas aiz meitenes. Šajā nodaļā tiek sniegts ieskats V. Belševicas radošajā biogrāfijā, uzsvērts literatūrzinātnieku vērtējums saistībā ar rakstnieces literāro darbību, plašāk akcentējot V. Belševicas triloģiju “Bille” un tās vērtējumu kritikā.

2021. gadā, kad Vizmai Belševicai būtu palikuši 90 gadi, rakstnieces dēls Jānis Elsbergs arhīva burtnīcas “Dienasgrāmata 1949 – 1960” priekšvārdā piemin: “Tuvojas V. Belševicas 90.gadu jubileja(2021.g.),jācer, ka uz šo gadadienu sarosīsies arī profesionāli pētnieki, iespējams, notiks kāda konference, un tāpēc uzskatīju par savu pienākumu sniegt iepriekš publiski nepieejamu dokumentālu liecību par savas mātes dzīvi – viņas jaunības dienasgrāmatas un piezīmes.”⁵ Publicētā V. Belševicas dienasgrāmata dod nepārprotami vienreizēju un neapšaubāmu ieskatu rakstnieces dzīvē, no viņas pašas skatupunkta, nevis kāda cita interpretācijā. Jāatzīmē gan, ka dienasgrāmatās autore, nevis izsakās par sevi, bet gan par to, kas notiek tai apkārt, tādējādi sniedzot kolorītu liecību par laikmetu. Te nu līdzību var sasaistīt ar triloģiju “Bille”, kur galvenokārt lasītāja uzmanība tiek koncentrēta uz Billes apkārtējo pasauli. Piemēram, ieraksti no 1949. gada 12. jūlija līdz 1950. gada februāra vidum. “Daugava pirms saulrieta atēno neskaitāmas krāsa – no dzelmju melnuma līdz visgaišākajai zilgmei, no tumši violetas līdz maigi rožainai. Pietiek uzpūst vējiņam un pār līmeni pārskrien platas sudraba svītras, balti mākoņu atspīdumi, tumšzaļa atblāzma no krastmalas kokiem;”⁶. Protams, ne tikai ainavas tiek aprakstītas, bet arī ko tajā brīdī autore dara.

Dienasgrāmatu V. Belševica rakstīja no 1947. gada līdz 13. maija līdz 2005. gada 14. jūlijam. Kopumā ir saglabājušās 33 atsevišķas vienības, taču šajā 2020. gada izdevumā ir iekļautas pirmās deviņas vienības, respektīvi, par periodu līdz 1960. gada 19. septembrim.

---

⁵ Belševica, V. (2020). Dienasgrāmata 1947 – 1960. Vizmas Belševicas arhīva burtnīcas. Nr. 3. Rīga: Mansards. 9.lpp.

⁶ Turpat. 42.lpp.

Grāmatās noslēgumā arī pievienota neliela sadaļa “Autobiogrāfija”, kura ir pašas V. Belševicas rakstīta. Šī autobiogrāfija iesākas ar vārdiem: “Es, Belševica, Vizma Jāņa m., esmu dzimusi Rīgā, 1931. gada 30. maijā strādnieku ģimenē. Rakstnieces vecāki bija Jānis Belševics un Ieva Belševica (dzimusi Cīrule). 1939. gadā iestājos Rīgas 41. pamatskolas pirmskolas klasē. Šinī skolā mācījos līdz 1945. gadam.”⁷ Bērnību Vizma ir pavadījusi Grīziņkalnā un Ugālē pie radniekiem. Vēlāk, 1948. gadā, V. Belševica absolvējusi 2. poligrāfijas arodskolu Rīgā, savukārt neklātienē beigusi Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikumu. Jāatzīmē, ka 1960. gadā pabeigusi M. Gorkija Literatūras institūtu Maskavā. Divus gadus strādājusi laikrakstā “Pionieris” un kopš 1958. gada bijusi Rakstnieku savienības biedre. Kādā intervijā V. Belševica par savu bērnību izsakās: “Kad bērnībā draudzenes sapņoja kļūt par aktrisēm vai vismaz par skolotājām, es sapņoju apprecēties ar jaunu saimnieku laukos, kam būtu tāda neliela mājiņa, balta, un viņam pašam būtu gaiši mati un zilas acis, liela auguma, un mums būtu daudz, daudz bērnu – visi ar baltām galviņām.”⁸ Ir nepārprotami redzams, ka rakstniece vislabāk jutās laukos, tas ir redzams intervijās, tas ir redzams rakstnieces daiļradē, īpaši skatoties caur “Billes” prizmu.

Vizmas Belševicas dzīves biedrs bija tulkotājs, mūziķis un vijoļmeistars Zigurds Elsbergs. Divi dēli – Klāvs un Jānis Elsbergi. 1959. gadā piedzimst dēls Klāvs Elsbergs, tomēr 1987. gadā mirst mīklainos apstākļos. 1969. gadā piedzimst Jānis Elsbergs.

Vizma Belševica mirusi 2005. gadā.

Vizma Belševica savu pirmo mēģinājumu literatūrā aizsāk jau drīz pēc kara. Pirmais dzejolis tiek publicēts 1947. gadā, taču pirmais dzejoļu krājums “Visu ziemu šogad pavasaris” iznāk tikai 1955. gadā. 1965. gadā Latvijas rakstnieku savienības 5. kongresā rakstniece “asi uzstājās pret politisko nomenklatūru literatūrā”⁹ Līdz ar šo uzstāšanos rakstniece visai būtiski ietekmēja latviešu literāro vidi.

V. Belševica tiek dēvēta kā “viena no tām latviešu valodas vārda nesējām, kam bija lemts uzturēt latviskumu garajos padomju okupācijas gados. Viņas dzeja bija tautā mīlota un daudz lasīta, V. Belševicas dzejoļu krājumi 60. gados iznāca desmitiem tūkstošu

---

⁷ Belševica, V. (2020). Dienasgrāmata 1947 – 1960. Vizmas Belševicas arhīva burtnīcas. Nr. 3. Rīga: Mansards. 192.lpp.

⁸ Kusiņa – Šulce, L. (06.06.2021.) “Bohēmas stundas mūs izsita no pelēcības, palīdzēja rakstīt.” Vizmas Belševicas sarežģītais, sāpīgais, bet bagātais mūžs. Pieejams: <https://www.la.lv/cik-jauka-meitene-bija-belsevisa> [sk. 05.05.2022.]

⁹ Kuduma, A. (14.05.2021). Vizma Belševica. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/89821-Vizma-Belševica> [sk. 01.04.2022.]

eksemplāru metienā. Netīkamam okupācijas režīmam, padomju literatūrkritiķi V. Belševicas dzeju noliedza un pat aizliedza publicēt.”¹⁰ Ņemot vērā aizliegumu publicēties, rakstniece pievērsās tulkošanai. Rakstniece ir tulkojusi daudz pazīstamus autorus un viņu darbus. Piemēram, Edgara Alana Po “Stāstu izlase”, Ernesta Hemingveja romānus un stāstus, Alana Milna “Vinnijs Pūks un viņa draugi” un vēl daudzus citus autorus un viņu darbus, tāpat rakstniece ir arī atdzejojusi. V. Belševica pārsvarā rakstījusi dzeju un prozu, bet autore daiļradē parādās arī lugas. 1985. gadā iznākusi luga “Ceļreiz ceļš uz pasaciņu” un 2007. gadā “Patiess stāsts par Čingo Babu, Lielo Gliemezi un Jūras Karaļa bēdām”. Jāatzīmē, ka 1997. gadā tiek izdota Andas Kubuliņas monogrāfija par Vizmu Belševicu.

A. Kubuliņas monogrāfijā par V. Belševicas dzeju tiek teikts: “Vecākie kolēģi ar Andreju Upīti priekšgalā vienā balsī teica – apdāvināta, paredzot no meitenes lielas lietas. Par to pārliecināts bij arī Aleksandrs Čaks un sarunās ar redaktoru Kārli Ozoliņu “Cīņas” mītnē Blaumaņa ielā aizvien turēja par skuķi rūpi: ar septīto prātu jauta talantu un baiļojās, ka nesalauž; iespējams, pieļāva, ka meitenei būs pa spēkam dzeju pacelt estētikas, lielas literatūras augstumos.”¹¹ Šis pareģojums pavisam noteikti arī piepildījās, jo no Belševicas patiešām sagaidījām lielas lietas. Tātad, kā jau iepriekš tika pieminēts, pirmais autore dzejas krājums tika izdots 1955. gadā ar nosaukumu “Visu ziemu šogad pavasaris”. Ņemot vērā, ka šis ir pats pirmais rakstnieces dzejas krājums, tad tas atspoguļo vēl jaunās meitenes maldīgos priekšstatus un ticību padomju ideāliem. Jāatzīmē, ka “pati dzejniece šo krājumu vēlējusies izsvītrot no savas radošās biogrāfijas, tas nav iekļauts dzejnieces kopoto rakstu izdevumā.”¹² Neskaitot šo pirmo dzejas krājumu, ir izdoti vēl pieci krājumi – “Zemes siltums”(1959), “Jūra deg” (1966), “Gadu gredzeni”, “Madarās”(1976) un “Dzeltu laiks”(1987). Kā arī ir iznākušas vairākas dzejas izlases – “Kamola tinēja”(1981), “Ievziestu aukstums”(1988), “Baltās paslēpes” (1991) un “Par saknēm būt”(1996).

Par dzejas krājumu “Zemes siltums” tiek teikts, ka tas “laikmeta kontekstā ir novatorisks savas intimitātes, personiskā viedokļa un dabas tuvplāna dēļ, sākas V. Belševicas kā neatkarīgas un brīvdomīgas personības nobriešanas process, iezīmējot opozīciju valdošajam režīmam.”¹³

---

¹⁰ Apinis, P. (2006). 100 Latvijas personību. Rīga: Nacionālais apgāds, Latvijas avīze. 158.lpp.

¹¹ Kubuliņa, A.(1997). Vizma Belševica. Rīga: Preses nams. 10.lpp.

¹² Kuduma, A. (14.05.2021.)*Vizma Belševica*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/89821-Vizma-Belševica> [skatīts: 01.04.2022.]

¹³Turpat.

Literatūrzinātniece Dzidra Vārdaune raksturo Vizmas Belševicas daiļrades attīstību: “No visiem tiem dzejniekiem, kas rakstīja un publicējās jau 40. gadu beigās (Andris Vējāns, Valdis Rūja, Alfrēds Krūklis, Otomārs Rikmanis, Bruno Saulītis u.c.), viņa ir vienīgā, kuras daiļradē notika spēcīgs lūzums. Reizē tā bija personības un talanta lieluma pārbaude. No padomju dzīvi apliecinošas komjaunietes, arodskolnieces, kas naivi un pašāvēģi ticēja sludinātajiem komunisma ideāliem, līdz tikpat dedzīgai protestētājai, kad dzejniece pārlicinājās par ideālu nesaskaņu ar dzīvi un saprata tā sludinātāju melīgumu, divkosību.”¹⁴ Jaunības gados dzejniece rakstīja par saviem intūmajiem pārdzīvojumiem – prieks, sāpes, vilšanās. Tas, ko cilvēks izjūt atrodoties ar kādu attiecībās – mīlestībā un draudzībā. Tomēr šāda dzeja padomju dzīves celšanas posmā bija nederīga un pat kaitīga. Kādā intervijā ar literatūrzinātnieku Rolfu Ekmani rakstniece izsakās: “Bet viegli man nebija – man nebija viegli pārkāpt tam pāri, ka dzejā nedrīkst būt nekas, ko es personīgi jūtu. Ne tā, ka man tas liktos pretdabīgi. Es sapratu, ka tas ir pilnīgi dabīgi, ka ir jāraksta par lielām lietām. Bet man bija ļoti grūti. No tādiem sevis pārvarēšanas dzejoļiem sastāv mans krājums “Visu ziemu šogad pavasaris”.¹⁵ Lūzums dzejnieces uzskatos notika, kad tā mācījās M. Gorkija Literatūras institūtā Maskavā. Jāpiemin, ka tas bija tā saucamā “atkušņa” laiks. Maskavā par formālismu, apolitiskumu un vecākās rakstnieku paaudzes noniecināšanu tika asi kritizēti jaunie dzejnieki. Tas viss arī ietekmēja jauno dzejnieci. Tā arī rakstniece aizsāka savu pirmo protesta vilni pret netaisnību un varu, kas apspieda radošo cilvēku un lika rakstīt pēc saviem noteikumiem. Protestu jaunā dzejniece izteica caur savu dzeju, tajā neiekļaujot “padomju dzīves augšupejas” apdziedāšanu un sabiedrisko jautājumu risināšanu. Turklāt “60. gadu sākumā V. Belševicas dzejā valdīja drūma, pesimistiska noskaņa, kas krasi kontrastēja ar pieprasīto padomju pozitīvismu.”¹⁶

Līdz ar krājuma “Gadu gredzeni” iznākšanu protests pret režīmu kļuva nepārprotams. Šajā krājumā tika publicēti dzejoļi, kuri iepriekš netika laisti cauri cenzūrai. Rakstniece Daina Tabūna piemin: “Emocionāli apspēlētajos vēsturiskajos motīvos bija viegli saskatīt nosodījumu pret sava laika realitāti – Latvijas okupāciju un latviešu sadarbošanos ar svešo

---

¹⁴ Vārdaune, Dz. (2001). Dzeja 50. – 60. gadi. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC. 127. -128. lpp.

¹⁵ Ekmanis, R. (01.11.1989.) Intervija ar Vizmu Belševicu. No: Latvija šodien. Nr. 17. -18.

¹⁶ Vārdaune, Dz. (2001). Dzeja 50. – 60. gadi. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC. 130.lpp.

varu, pakļaušanos tai.”¹⁷ Tomēr vislielāko slavu ieguva krājuma pēdējais darbs “Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas hronikas malām”. Jāatzīmē, ka saistībā ar krājumu, laikā no 1969. gada martu un 1971. gada novembri varas iestādēs tika sasauktas sēdes, parādījās negatīvas recenzijas saistībā ar šo krājumu. 1971. gada jūnijā Latvijas Komunistiskā Partijas Centrālā komiteja aizliedza drukāt un popularizēt V. Belševicas vārdu. Tomēr šādas izdarības tikai veicināja rakstnieces dzejas popularitāti, “Gadu gredzeni” ātri vien tika izpirkti.

Kopumā pētnieki rakstnieces dzeju mēdz dēvēt par pretestības un pilsoniskās nepakļāvības dzeju. Viņas dzeja ir būtiski ietekmējusi latviešu literatūras attīstību 20. gadsimta 50. – 90. gados. Dzeja tiek raksturota kā “spēcīgas sievietes dzeja, kurā klusināta intonācija, dziļa intimitāte un trausls maigums sadzīvo ar vīrišķīgu skarbumu un tiešumu, kontrastu ekspresiju un atskabargainu spīvumu.”¹⁸ Knuts Skujenieks savā rakstu krājumā “Paša austs kreklis” (1987) atzīst: “Vizmas dzeja ir viņas liktenis. Ne jau tā plakātiski un plakani apzīmētā “likteņdzeja”, kas galu galā, kā izrādās, ir tikai izkrāsota ilustrācija. Nē, tā dzeja, kurai liktenis iedevis balsi un kura arī lemj savu un savas radītājas likteni. Pret to, nepilnīgi pārceltu, cilvēks nekur nevar palikt vienaldzīgs.”¹⁹ Laikabiedru atmiņās V. Belševicas dzeja tiek vērtēta visai pozitīvi, kā saprāta un sirdsapziņas balss padomju gados, viņa pierāda sevi kā rakstnieci, kas neklusēs, bet teiks tikai patiesību. Lai arī varbūt šķiet, ka V. Belševicas dzeja skaita ziņā ir visai maz, tā tomēr ir spēcīga dzeja ar savu spēku un patstāvību, neņemot vērā tā laika režīmu un tā nostādnes.

Dzeju rakstniece pārtrauc rakstīt 1987. gadā, kad nomirst dēls Klāvs Elsbergs, mīklainos apstākļos.

V. Belševica ir rakstījusi arī prozu, pārsvarā stāstus.

Prozā rakstniece atklājas kā laba novērotāja un raksturotāja, bieži vien ir vērojams komiskā un traģiskā savienojums. Pirmais autores stāsts “Meistars Īlis” ir publicēts 1956. gadā žurnālā “Karogs”. Izdoti arī tādi stāstu un noveļu krājumi, kā “Ķikuraga stāsti” (1965) un “Nelaieme mājās” (1979). Izdotas arī īsprozas izlases, piemēram, “Lauztā sirds uz goda dēļa” (1997) un “Tās dullās Paulīnes dēļ” (2007).

---

¹⁷ Tabūna, D. (30.05.2016.) Ielauztie Griesti. Vizmas Belševicas “Gadu gredzenus” izraisītais sprādziens. Stāstnesis Nr. 2. Pieejams: <https://rmm.lv/storyteller/ielauztie-griesti-vizmas-belsevicas-gadu-gredzenu-izraisitais-spradziens/> [sk. 01.05.2022.]

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Skujenieks, K. (1987). Paša austs kreklis. Rīga: Liesma. 47.lpp.

Izdotas arī vairākas grāmatas bērniem – “Ceļreiz ceļš uz pasaciņu” (1985), “Zem zilās debesu bļodas” (1987), kā arī jau iepriekš minētais “Patiess stāsts par Čingo Babu, Lielo Gliemezi un Jūras karaļa bēdām”.

Rakstījusi arī scenārijus Rīgas kinostudijas spēlfilmai “Pieviltie” (1961), pēc Sudraba Edžus motīviem leļļu īsfilmai “Dullais Dauka” (1968) un dokumentālajai filmai “Zemes atmiņa” (1968).

60. gadu sākumā, līdzās liriskajai prozai, veidojas humoristiski intonētā V. Belševicas īsproza – zvejnieku vides un vitālo raksturu tēlojums, kas parādās krājumā “Ķikuraga stāsti”. Literatūrzinātnieks Raimonds Briedis par šo krājumu izsakās: “Saglabājot stāstos dabisku notikumu fiksējumu, gan noveļu sižetiskajā risinājumā, gan valodā autore sapludina reālo un komisko, radot groteskas klātbūtni, kas vēlāk iegūst arvien lielāku nozīmi personāža monologu stilizējumos.”²⁰ Līdzīgi arī “Nelaieme mājās”, kur stāstos un novelēs tiek savienots situācijas komiskums ar dramatismu. Tāpat V. Belševica atjauno 30. gadu prozas tradīciju, kur pārdzīvojums tiek atklāts ar metaforas palīdzību.

Tomēr vispopulārākā un visaugstāk novērtētā ir autobiogrāfiskā triloģija “Bille”.

90. gados veidojas visai interesants žanrs to literātu vidū, kuri aktīvi dzīvojuši padomju posmā. Šie literāti publicē atmiņas, dienasgrāmatas, memuārus. “Personiskais stāsts bagātinās arī teritorijās, kur saplūst vēsture un literatūra (pastāv tendence arī vēsturi rakstīt kā literatūru), psihoanalīze un literatūra u.c. Sintezējas darbi, kuri lasītāju vidū ir visai populāri un kuros savienojas dokumentālos faktos balstīta personiskā pieredze un tās “tulkojums” mākslas tēlā. Lasītājus vairs tik ļoti neinteresē tēls, kas tapis no vairākiem prototipiem, viņus interesē atbilstība patiesībai un vienlaikus patiesības interpretācija.”²¹ Pie šāda veida literatūras ir jāpiemin Vizmas Belševicas triloģija – “Bille”, “Bille un karš” un “Billes skaistā jaunība”. Triloģija ir **daļēji autobiogrāfisks** stāstījums par mazo meitēnu Billi. Caur Billes perspektīvu mēs arī varam vērot apkārtējo pasauli. Latviešu literatūra ir pārpilna ar jūsmīgo un dzīvespriecīgo bērības atmiņu grāmatām, taču ne “Bille”. Tāpat tā arī neatbilst stereotipam – bērība kā piedzīvojums, drīzāk varētu teikt “bērība kā pārdzīvojums” vai “īsā bērība”. 1992. gadā intervijā ar literatūrzinātnieku Gunti Bereli, V. Belševica atzina, ka “dzeju vairs nerakstot. Bet prozu gan – bērības grāmatu. Toreiz

---

²⁰ Briedis, R. (2001). Proza 50. – 70. gadi. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. 3. sējums. Rīga: Zvaigzne ABC. 69.lpp.

²¹ Sekste, I. (2001). 90. gadi. Proza. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. 3. sējums. Rīga: Zvaigzne ABC. 320.lpp.

Ņujorkas apgāds *Mežābele* gatavoja *Billes* pirmizdevumu, un autore stāstīja, ka strādāšot turpmāk vēl pie otras grāmatas par četrdesmitajiem gadiem, un tad – ja pati “sadūšosies un kāds vispār gribēs izdot”, abas daļas parādīšoties Latvijā.”²². Acīmredzot tā arī notika, ka rakstniece “sadūšojās” arī trešajai daļai. “Bille” kompozicionāli veido hronoloģiski sakārtotas, taču savā starpā nesaistītas epizodes. Darbības vide triloģijā tiek atainota kā visai trūcīga, nedienu un rūpju nomākta strādnieku ģimenes dzīves atveidojums. Turklāt galvenā varone Bille mūžīgos mazvērtības kompleksos iegrimusi meiteni. Tomēr ir jāpiemin tas, ka ne jau pati no sevis Bille ir iegrimusi kompleksos, mātes un vecāsmātes attieksme viņu tādos ievēl.

Pirmā daļa iznāk 1995. gadā. Tajā mēs varam vērot “ulmaņlaiku” trūcīgo strādnieku dzīvi. Gundega Repše par “Billes” pirmo daļu izsakās: “*Bille* ir citāda. Tēlotie notikumi, kas, bērna acīm skatīti, allaž ir vienādi milzīgi un nozīmīgi, neatbilst sen sastingušajam pseidosvētajam mītam par brīvvalsts perioda rožu lejām. Saturu tieši atspoguļo skarbā, skaudrā un dziļā izteiksme, kuras atbalss ir ilgstoša, gruzdoša un neuzbāzīgi jautājoša.”²³ G. Repšes izteikumam visnotaļ var piekrist, Belševica darbā netēlo “zaudēto paradīzi” par, kuru visi tik ļoti jūsmo, bet gan skarbas strādnieku dzīves apstākļus. Līdz ar to var nonākt pie secinājuma ka nemaz tik “rožaini” tie “ulmaņlaiki” nemaz nebija. Belševica ir viena no tām rakstniecēm, kas izstāsta un parāda kā īsti bija, viņai piemīt tieksme pēc taisnības. “Bille” ir visnotaļ citāda no paša sākuma līdz pat beigām. Rakstā Repše uzsver “mīlestības” vārdu, kurš ne uz brīdi netiek pieminēts darbā. Darba gaitā mēs varam vērot visu citu tikai ne mīlestību, kur gan nabadzībā varētu būt mīlestība? Viss ko Bille dzird ir “kraupis, lēvurs un nolādētās Gūtmaņu asinis”. Vairāk mīlestības izpausmes pret Billi varam redzēt no papuča puses, no mammuča krietni mazāk.

Otrā daļa “Bille un karš” (sākumā tiek izdota ar nosaukumu “Bille dzīvo tālāk”) izdota 1996. gadā. Mūsdienu nosaukums ir pārņemts no zviedru tulkotā izdevuma nosaukuma. Tiek atspoguļota dzīve divkāršajā okupācijā. Karš uz bērnu atstāj tik dziļu iespaidu, ka bērns pieaug. Kara laikā piedzimst arī Billes brālītis Jēkaupiņš. Tēvs vācu okupācijas laikā apstākļu spiests iestājas vācu dienestā, turklāt kara beigās arī spiests pamest ģimeni, vēlāk Billes tēvs nemaz netiek pieminēts. Literatūrzinātnieks Juris Silenieks par otro triloģijas daļu “Bille un karš” saka: “Bille kā vērotāja daudzus gadījumos paliek neitrāla bez maz spriedelēšanas, kad vecākā paaudze strīdas par jautājumu, kuros laikos ir bijušas īstas

²² Čaklā, L. S. (20.01.2000.) Trešā Bille. Literatūra un Māksla Latvijā, Nr. 3.

²³ Repše, G. (16.05.1995.) Bille jeb latviešu sieviešu izcelšanās. Diena. Nr. 13.

cilvēktiesības un brīvība. Billes skats nav apmiglots no valdošās propagandas, un viņai nav grūti saredzēt kā padomju, tā vāciešu politikas bezjēdzības un liekulības, kā arī noziegumus, ko valdošā iekārta attaisno patiesības un taisnības vārdā.”²⁴ Bille visnotaļ ir tāda kā sava laika saprāta un dvēseles balss, patiesības meklētāja. Atkal jau var redzēt līdzību ar pašu V. Belševicu, kurā arī bija sava laika saprāta balss, kā arī taisnības meklētāja.

Pēdējā un trešā daļa “Billes skaistā jaunība” sastāv no 19 atsevišķām epizodēm, turpinot jau iepriekšējās daļās izmantoto paņēmieni – “hronikālu trajektoriju, kuras katrs punkts ir vienots ar citu kopējā biogrāfiskajā struktūrā.”²⁵ Nelielās epizodes šajā daļā aptver pāris gadu nogriezni. Šī daļa varētu būt visai labs avots tiem, kuri tobrīd neatradās Latvijā. Vēstījumā varam vērot 1944. gada “atbrīvošanu” no vāciešiem un otrreizējo krievu ienākšanu. “Rīga deg. Deg arī Billes dzīves vieta Vārnu ielā. Ienāk krievi, laupa. Vienubrīd parādās vesels zirgu līķu lauks. Krievi dedzina grāmatas. Iestājas bads. Rīgā izzūd daudzi veikali, izveidojas maiņas tirdzniecība.”²⁶ Vērojama ir arī Billes attieksme pret latviešu dzejnieku Aleksandru Čaku. Parādās arī daži citi rakstnieki, grāmatas beigās arī Valdis Lukss un viņa literārais pulciņš, mācot Billei, kas ir “pareizie” temati par kuriem vajag rakstīt. Darbam, tāpat kā iepriekšējiem diviem, raksturīgs ir trešās personas vēstījums, lineārie stāstiņi, bagātīga, bet vienkārša valoda. Nav grūti sekot notikumiem līdz, varbūt dažreiz bērnišķīgi, bet tomēr visai aizraujoši.

Jāatzīmē, ka par triloģijas pirmo un otro daļu autorei tika piešķirta Latvijas Kultūras fonda Spīdolas balva (1997), tai kļūstot par vispieprasītāko latviešu oriģinālliteratūras darbu 20. gadsimta 90. gados. Pēc triloģijas motīviem ir veidota Latvijas Nacionālā teātra izrāde “Bille”, režisors Valdis Lūriņš. Kā arī, balstoties uz pirmās daļas fragmentiem, ar Nacionāla kino centra atbalstu programmā “Latvijas filmas simtgadei” veidota spēlfilma “Bille” Filma iznāca 2018. gadā, režisore Ināra Kolmane.

Nozīmīgi būtu pieminēt, ka jau kopš 2016. gada sadarbībā ar izdevniecību “Mansards”, kad tiek svinēta Vizmas Belševicas 85. dzimšanas diena, iznāk rakstnieces arhīva burtnīcas, kurās dzejnieces dēls Jānis Elsbergs apkopojis rakstnieces atstāto mantojumu. Mantojums ir līdz šim npublicēti vai grāmatās neiekļauti, nepabeigti un nerediģēti darbi. Piemēram, “Nepazītā mīlestība un citi stāsti” (Burtnīca Nr.1, 2016), “Bille,

---

²⁴ Silakalns, J. (06.1998.) Sava veida Chronika un Biografija. No: Jaunā Gaita. Nr. 213. Pieejams: https://jaunagaita.net/jg213/JG213_gramatas_Silenieks.htm [sk.: 14.05.2022.]

²⁵ Repše, G. (16.05.1995.) Bille jeb latviešu sieviešu izcelšanās. Diena. Nr. 13.

²⁶ Silakalns, E. (19.07.2000.) Billes skaistā jaunība. Austrālijas Latvietis. Nr. 2513.

Anss un citi”(Burtnīca Nr. 2., 2017) un “Dienasgrāmata 1947 – 1960” (Burtnīca Nr. 3, 2020). Tāpat arī tika pārzdota triloģija “Bille”.

Par ieguldījumu literatūrā ir saņēmusi dažādas balvas. Piemēram, Andreja Upīša prēmiju(1982), Ojāra Vācieša prēmiju(1988), Triju Zvaigžņu ordeni(1994), kā arī daudzus citus.

Gūstot ieskatu Vizmas Belševicas daiļradē var secināt, ka, lai arī varbūt ne visai plaša, bet bagātīga tā ir noteikti. Rakstnieces dzeja ir dumpnieciska sava laikmeta kontekstā, taču prozu – stāstus un noveles varētu pielīdzināt rakstnieka Jāņa Ezeriņa anekdotiskās noveles tradīcijai. V. Belševica bija tautas dzejniece, tās sirdsapziņa un taisnības meklētāja un tāda arī viņa paliks latviešu tautas atmiņās.

2. VĒSTĪJUMA JĒDZIENS, TĀ VEIDI UN GALVENIE ELEMENTI

Saskaņā ar literatūrzinātnieku Hariju Hiršu: “Vēstījums ir daiļprozas konkrētā realizācija, tas episkais izteiksmes veids, kas rada prozas mākslu. Jau pats vēstījuma proziskais raksturs padara to gandrīz vai par visaptverošu, spējīgu uztvert ganniecīgus ikdienas sīkumus, gan atklāt milzīgus pasaulvēsturiskus procesus.”²⁷ Kā galvenā prozas vēstījuma īpašība tiek uztverta tieši valoda, parastā ikdienas runa. Vēstījums ir pats galvenais prozas tekstā, tas tēlo notikumus, parāda darbības attīstību, formulē domas.

Latviešu literatūrzinātnē lielāku uzmanību sāka pievērst vēstījumam pēc 20. gadsimta 90. gadiem. Tāpēc, arī ir nozīmīgi akcentēt no kurienes ir radies šis jēdziens. Džeralda Prinsa (*Gerald Prince*) Naratoloģijas vārdnīcā *vēstījums* (narrative) tiek definēts kā “viena vai vairāku reālu vai fiktīvu notikumu attēlojums (produkts un process, objekts un akts, struktūra un strukturēšana), ko nodod divi vai vairāki (acīmredzami vai mazāk acīmredzami) vēstītāji vienam, diviem vai vairākiem (acīmredzamiem vai mazāk acīmredzamiem) naratējamiem”²⁸. Blakus vēstījumam latviešu literatūrzinātnē izmanto arī jēdzienus *stāstījums* un *naratīvs*. “Terminu *naratīvs*, *vēstījums* un *stāstījums*, *vēstītājs* un *stāstītājs* lietojumu Latvijas literatūrzinātnē ietekmējis un bieži joprojām ietekmē gan krievu formālisms, gan rietumu naratoloģijas teorijas, starp kurām terminoloģijas jautājumos saglabājas zināma spriedze.”²⁹ Tomēr, kurš no terminiem būtu jālieto, netiek pateikts konkrēti. Tāpēc maģistra darba autore pārsvarā izmanto terminus *vēstījums* un *vēstītājs*, bet kā sinonīmi tiek lietoti arī jēdzieni *stāstījums*, *stāstītājs* un *naratīvs*.

Runājot par vēstījumu, vēsturiski mēs esam pazīstami ar mutvārdu tradīciju, kur dažādākie stāsti tika nevis rakstīti, bet gan stāstīti mutvārdos. Šis mutvārdu vēstījums ir arī pamats tam, ar ko mēs saprotam vēstījumu. Jāatzīmē, ka vēstījumu var iedalīt dažādākajos veidos un tipos, paši galvenie un pazīstamākie vēstījuma veidi ir romantiskais un reālistiskais.

---

²⁷ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 7.lpp.

²⁸ Prince, G. (2003). A Dictionary of narratology. Nebraska: University of Nebraska Press. 58.p.

²⁹ Kārklīņa, R. (2011). Par literatūrzinātnes terminu *Naratīvs*, *Narators*, *Vēstījums* un *vēstītājs* lietojumu. No: Gūtmane, Z. (sast.). Aktuālās problēmas literatūras zinātnē. Nr.16. Liepāja: LiePA. 218.lpp.

2.1. VĒSTĪJUMA VEIDI

Literatūrzinātnieks Harijs Hiršs apgalvo: “Prozas vēstījumu var iedalīt dažādos veidos un tipos. (..) Galvenie prozas vēstījuma veidi ir reālistiskais un romantiskais, kam (dažkārt visai sarežģītās attiecībās) piesaistās pārējie.”³⁰ Pētnieks kopumā uzskaita četrus vēstījuma veidus – romantiskais, reālistiskais, impresionistiskais un ekspresionistiskais vēstījums.

Jēdziens romantisms tiek apzīmēts kā “daiļrades tips, kurā dominē rakstnieka subjektīvā vai arī vispārīga vēlamības pozīcija pret attēlojamām dzīves parādībām. Romantiķis īstenības, tās likumsakarību izziņa un analīze nav tik svarīga kā savas vēlmes izpausme. Šī vēlme bieži vien saistīta ne tikai ar viņa paša, bet arī ar viņu laikabiedru centieniem un ideāliem.”³¹ Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā romantisms tiek definēts kā “literatūras un mākslas virziens (radies 18.gs. beigās, 19. gs. sākumā kā pretstats klasicismam un racionālismam), kas pievēršas, galvenokārt, cilvēka jūtu un individuālo pārdzīvojumu attēlojumam”³² **Romantiskajā vēstījumā** ir nepieciešams “parādīt varoņa iekšējās pasaules skaistumu, pārkumu, un tas prasa idealizāciju: no otras puses, nepieciešams kā pretstatu atklāt apkārtējās vides sīkumainību, netaisnību, zemiskumu, un tas prasa niknu satīru. Tā vienā darbā apvienojas augsts poētiskums, dzejiska gleznainība, pravietisks ideālu apliecinājums ar turpat blakus esošo grotesku, sarkasmu, ironiju.”³³ Šajā vēstījumā veidā mēs nevarēsim atrast reālās dzīves atveidi, bet gan tās pārveidošanu, kas varbūt pat dažbrīd liksies tāda kā neiespējama. Noteicošais romantiskajā vēstījuma veidā ir tieši autora pārdzīvojums.

Nākamais vēstījuma veids ir **reālistiskais vēstījums**. Reālisms, sākot pat no 19. gadsimta vidus līdz pat mūsdienām, ir kļuvis par vadošo prozas metodi. Reālisma pamatprincips tiek uzskatīts par “visai vispusīgs, visaptverošs cilvēka dzīves analītisks tēlojums. (..) Reālismā mākslinieciskās izpētes patoss vērsts uz cilvēka personības atklāšanu tiešā saistībā ar visu apkārtējo pasauli, kurā viņš dzīvo. Reizē ar to varoņa rīcība un pārdzīvojumi tiek motivēti gluži reāli, atsedzot raksturu un apstākļu mijiedarbību.”³⁴ “Reālisma pamatā bija domāšanas historisms, kas paredz vēsturiskās perspektīvas redzējumu, pagātnes, tagadnes, nākotnes mijiedarbību, sociālo parādību analīzi, kur īpaša

³⁰ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 28.lpp.

³¹ Valeinis, V. (1994). Ievads literatūrzinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte. 318. – 319. lpp.

³² Tezaurs. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/romantisms> [sk. 20.05.2022.]

³³ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 29.lpp.

³⁴ Turpat. 34.lpp.

uzmanība tiek pievērsta cilvēka un apkārtējās vides attiecībām.”³⁵ Jāpiemin būtu tas, ka bieži vien par reālistiskā vēstījuma pamatu kļūst vides un laikmeta ainu tēlojums, kas nosaka gan varoņa rīcību, gan apkārtesošos notikumus, gan arī psiholoģiju. Līdz ar to, būtiski arī mainās vēstījuma intonācijas un mērķis, dažbrīd mēs, mūsdienās dzīvojoši cilvēki, pat iedomāties nevaram, kā gan kāds notikums, piemēram, karš var izmainīt cilvēka psiholoģisko stāvokli, tā sapņus un mērķus, tomēr literārie darbi pierāda tieši to. Nozīmīgs faktors ir arī cilvēks un sabiedrība, cilvēks sabiedrībā un sabiedriskais cilvēks. Līdz ar to, nozīmīga loma reālistiskajā vēstījumā ir tēlojumam un dialogam. Turklāt, dialoga galvenie noteikumi ir dabiskums un individualizācija. Piemēram, dabiskums nozīmē, ka varoņiem ir jārunā tā, kā cilvēki runā “dzīvē”, dramatiskās situācijās ir jābūt nervozam, savukārt priecīgās, tiem ir jābūt laimīgiem un tam visam ir jāparādās caur dialogiem. Taču, prasība pēc individualizācijas nozīmē, ka literārajā darbā ir jāievēro katra personāža runas īpatnības, tas nozīmē, ka ietekmējošie faktori ir personāža rakstura īpašības, izglītības līmenis, profesija un vide.

Tāpat reālistiskajā stāstījumā nozīmīgi ir aprakstošo un konstatējošo elementu ielikšana tēlojumā. Piemēram, detalizēti varoņu portreti, kas parāda to izskatu, apģērbu. Arī izvērsti dabas apraksti, pārstāstījumi par darbības gaitu, varoņu savstarpējo attiecību apraksti, kā arī autora doti paskaidrojumi.

H. Hiršs uzskata: “Tieši reālistiskā proza izstrādāja mākslinieciskus paņēmienus un līdzekļus dažādu aprakstījumu (portreta, situācijas, dabas utt.) un pārstāstījumu iepludināšanai tēlojumā. To panāca, atsakoties no visu sīkumu izvērsta fiksēšanas, un, parādot varoņus un vidi, ar atsevišķu raksturīgu detaļu palīdzību, pie kam šīs detaļas tika izklaidētas pa visu stāstījumu. Otrs svarīgs reālistiskās prozas vēstījuma atklājums bija visa notiekošā skatījums ar varoņa acīm, kad autors sniedz nevis neitrālu darbības, cilvēku dabas aprakstījumu, bet rāda, kā to redz kāds no varoņiem.”³⁶ Autors, izmantojot otro paņēmieni, parāda šī varoņa raksturu, pamatojoties uz to, kā tas redz citus varoņus, situācijas un notikumus, kāda ir šī varoņa attieksme pret visu. Jāatzīmē, ka bez romantiskā un reālistiskā vēstījuma pastāv arī daži citi vēstījuma veidi. Tālāk nedaudz ieskatīsimies impresionistiskajā un ekspresionistiskajā vēstījumā.

---

³⁵ Romanovska, A. (10.01.2022.) Reālisms, literatūrā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/3704> [sk. 20.05.2022.]

³⁶ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 40.lpp.

Impresionistiskā vēstījuma mērķis ir subjektīvās izjūtas un iespaidus, mainot tos vietām. Ārpasaules objektīva tēlojuma vietā tiek doti acumirkliġo noskaņu atspulġi, neskaidri, nenoteikti pārdzīvojumi, domu uzplaiksnījumi. “Impresionisms ir virziens, kas radies franču glezniecībā 19. gadsimta 60. gados.”³⁷ Impresionismā nozīmīgs ir pašreizējais brīdis. Impresionistiskajā prozā mēs sastopam īsus, aprautus teikumus, kuri sastāv no viena vai pāris vārdiem. Katrs teikums veido savu rindkopu. Jāatzīmē, ka “kā patstāvīgam virzienam impresionismam prozā lielas nozīmes nav, bet tā izstrādātie vēstījuma paņēmieni, kas ļauj tieši, nepastarpināti nonākt kontaktā ar visnemanāmākajiem cilvēka acumirkliġo noskaņu ievīļņojumiem, netika atmesti.”³⁸

Tālāk pēc impresionistiskā vēstījuma seko arī **ekspresionistiskais vēstījums**. Ekspresionisms tiek dēvēts par domu un gribas mākslu. Tas tiecas parādīt īstākos un būtiskākos sakarus, saistījumas un attieksmes. Ekspresionismā svarīgs vairs nav acumirkliġs, bet gan mūžība. Šāda veidā vēstījumā tiek virzītas autora domas. Apraksti, detalizēti portretējumi un plašāki tēlojumi praktiski nav atrodami. “Ekspresionismam kā modernisma paradigmu pārstāvošam virzienam raksturīgs individuālisma kults, indivīda Es izvirzīšana, cenšoties atklāt viņa identitāti, viņa būtību.”³⁹

Runājot par vēstījumu, noteikti būtu jāpiemin arī termins **apziņas plūsma**. “Apziņas plūsmas pamatprincips ir tieši un detalizēti fiksēt atkailinātu cilvēka apziņu – spontānos domas uzplaiksnījumus, acumirkliġas noskaņas, patvaļīgi atdzīvojušās atmiņu ainās, cik vien izvairoties no skaidrojumiem, komentāriem vai atlases.”⁴⁰

Tāpat vēstījumā nozīmīgs ir arī **iekšējais monologs**. Ar šo terminu mēs saprotam, kad, lasot literāru darbu, kāds no personāžiem atklāj savu iekšējo pasauli un cīņu ar lasītāju, nevis kādu citu personāžu. “Atšķirībā no apziņas plūsmas, iekšējā monologa proza par savu uzdevumu izvirza noteikta rakstura vispusīgu atklāšanu, iedziļināšanos viņa izjūtās, pārdzīvojumos, domās, viņa attieksmēs ar ār pasauli. Varonis tiek nostādīts daiļdarba centrā, un visu redzam caur viņa uztveri, viņa skatījumā un vērtējumā.”⁴¹ Caur iekšējo monologu mēs kā lasītāji uzzinām kaut ko vairāk par šo konkrēto varoni, mēs uzzinām to, kas risinās viņa iekšējā pasaulē šobrīd, jo galvenais ir tas, ko viņš izjūt tieši tajā brīdī.

³⁷ Tabūns, B. (2003). Modernisma virzieni latviešu literatūrā. Rīga: Zinātne. 48.lpp.

³⁸ Hiršs, H. (1989) Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 46.lpp.

³⁹ Tabūns, B.(2003). Modernisma virzieni latviešu literatūrā. Rīga: Zinātne. 77.lpp.

⁴⁰ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 49.lpp.

⁴¹ Turpat. 57.lpp.

2.2. GALVENIE VĒSTĪJUMA ELEMENTI

Pamatojoties uz naratologa Žerāra Ženeta darbu “Narrative discourse. An essay in method”, var uzskatīt, ka vēstījuma pamatelementi ir sižets, redzespunkts jeb skatupunkts, laiks un telpa, narators jeb balss un autora pozīcija. Protams, arī citi – gan latviešu, gan ārzemju – naratologi uzskata tos par svarīgiem, tikai katrs ir vairāk pievērsies kādam konkrētam elementam.

Nozīmīgu lomu naratoloģijas teorijas aspektā ieņem tieši krievu formālisti. Konkrētāk, visai bieži tiek pieminēts Vladimirs Props (*Владимир Яковлевич Пропп*). V. Propa nozīmīgākais darbs ir “Brīnumpasakas morfoloģija” (*Морфология сказки*), darbs izdots 1928. gadā. Darbā vēstījums tiek aplūkots kā gramatiska sistēma, kur kā pētījuma objekts tiek izvēlētas “simt krievu brīnumpasakas, Props aprakstījis to vispārīgās uzbūves likumsakarības, izdalot ierobežotu skaitu elementu, kas tiek variēti, piedāvājot brīnumpasaku klasifikāciju pēc morfoloģiskiem parametriem.”⁴² Tomēr, lielākais formālistu ieguldījums ir sižetoloģijā, kā arī binārās opozīcijas **fabula-sižets** izstrādē. “Termins (fr. *sujet* – priekšmets, saturs) ir sens un ticis dažādi lietots. Tā vēsture sākas ar Aristoteli, kas ar sižetu (resp. fabulu) saprata konfliktu bāzētu darbību.”⁴³ Jāatzīmē, ka “gan fabulas, gan sižeta jēdziens krievu valodā tika lietots vēl pirms krievu formālistu tam pievērsa pastiprinātu uzmanību. Turklāt praksē abi jēdzieni tika lietoti pamīšus, jo nebija piesaistīti noteiktai metodoloģijai. Vairumā gadījumu sižeta jēdziens tika attiecināts uz atsevišķu stāstu vai stāstījuma struktūru kā tādu.”⁴⁴ Jēdziens “fabula” apzīmē konkrēta vēstījuma situācijas un notikumu hronoloģiskā secība, respektīvi, vai notikumi kādā prozas darbā risinās secīgi pēc kārtas vai arī pamīšus dažādos laikos. Savukārt, sižets naratoloģijā nozīmē konkrēta vēstījuma situācijas un notikumu secīgums, tātad, kā lasītājs redz šos notikumus, kādā secībā tie tiek izklāstīti prozas darbā.

Turpinot iesākto par krievu formālistiem, būtu jāpiemin arī tāds krievu literatūrzinātnieks, kā Mihails Bahtins (*Михаил Михайлович Бахтин*). Par samērā populāriem M. Bahtina darbiem tiek dēvēti “Dialogiskā iztēle” un “Dostojevskas poētikas problēmas”. Abi darbi ir iespaidojuši runas un domas reprezentācijas pētījumus, kā arī

⁴² Ozoliņš, J. (2017). Naratoloģija kā disciplīnas raksturojums. No: Letonica. Rīga: LU LFMI. 70.lpp.

⁴³ Tabūns, B.(1988). Prozas specifika. Rīga: Zinātne. 111.lpp.

⁴⁴ Ozoliņš, J. (12.10.2021.) Fabula un sižets, krievu formālismā un naratoloģijā. Picejams: <https://enciklopedija.lv/skirkklis/125482-fabula-un-sizets,-krievu-formalismā-un-naratoloģijā>. [sk.02.03.2022.]

kultūras studiju attīstību. Bahtinam, atšķirībā no formālistiem, svarīgs bija arī vēsturiskais un ideoloģiskais aspekts. Literatūrzinātnieks ir slavens ar to, ka viņš literatūrzinātnē ievieš hronotopa jeb laiktelpas jēdzienu, kas ir arī viens no svarīgākajiem vēstījuma elementiem.

Hronotops ir nozīmīga kategorija gan literatūrzinātnē, gan naratoloģijā. Hronotops atklāj literārā darba laiku un telpas vienību, kur laiks tiek apjēgts telpā, taču telpa atklājas laikā. Hronotopam īpaša nozīme tiek piešķirta žanru vēsturiskajā attīstībā. Profesors Arturs Mauriņš stāsta: “Hronotopa kategoriju M. Bahtins konkrēti lietojis analizēdams antīko literatūru, seno grieķu un renesanses laikmeta romānus, F. Dostojevskas prozas poētiku.(..) Bahtins raksta, ka viņš ar to saskāries 1925. gada vasarā fiziologa Alekseja Uhtomska lekcijā par hronotopu bioloģijā, kurā tikuši skarti arī estētikas jautājumi.”⁴⁵ Jāatzīmē, ka termins tika ieviests matemātikā, runājot par Einšteina relativitātes teoriju. Laika un telpas pazīmes saplūst it kā vienā, veidojot tādu kā vienotu veselumu. M. Bahtins izsakās, ka “laiks it kā sabiezina, kļūst blīvāks, kļūst mākslinieciski redzams; telpa savukārt, paaugstinoties tās intensitātei, iekļaujas laika, sižeta, vēstures plūdmā. Laika pazīmes atklājas telpā, bet telpa tiek apjausta ar laika palīdzību. Raksturojot māksliniecisko hronotopu, būtiska ir tieši šo pazīmju paradigmu saskarsme un iespējamā saplūsme.”⁴⁶ Jāpiemin būtu tas, ka hronotops nosaka tieši literāro žanru vai žanra paveidu, savukārt par dominējošo ir uzskatāma laika kategorija.

M. Bahtins pavisam nedaudz pieskaras arī autora kā aktīvā daiļdarba radītāja problēmai. Autors ir tā persona, kas mīt it kā ārpus daiļdarba, viņam ir sava biogrāfiskā dzīve, tomēr ar autoru kā lasītāji mēs satiekamies arī daiļdarbā. Kā saka pats Bahtins: “aktīvo autoru mēs sastopam vispirms jau aplūkojot daiļdarba kompozīciju – tieši viņš sadala mākslas darbu dziesmās, nodaļās utt., tādējādi piešķirot tam ārējo izteiksmi, kas var arī tieši neatspoguļoties attēlotajos hronotopos.”⁴⁷ Pat ja reizēm, iespējams, mēs kā lasītāji izslēdzam pašu autoru, tomēr viņa klātbūtne ir jūtama, ja skatāmies uz daiļdarbu vai pat vairākiem darbiem kopumā, galu galā katram autoram piemīt savs daiļdarbu radīšanas veids.

Lielu uzmanību laika kategorijai ir pievērsis franču strukturālists Žerārs Ženets. Ženets ir viens no naratoloģijas pētniekiem, kas izmainīja teorijas attīstību. Nozīmīgs ir Ženeta izdotā triloģijas “Figūras” 3. daļa “Naratīva diskurss”. Šajā darbā ir atrodami daudz

---

⁴⁵ Mauriņš, A. (1999). Hronotops un citi laiktelpas modusi. Rīga: Kentauri Nr. 19. 102. – 103.lpp..

⁴⁶ Bahtins, M. (1999). Laiks un hronotops. Rīga: Kentauri. Nr. 19. 111.lpp.

⁴⁷ Turpat. 120.lpp.

nozīmīgi jēdzieni un terminoloģija. Jāpiemin, ka Ženets piederēja pie grupas, kuri publicējās literārajā žurnālā “Tel Quel” (1960 – 1982), viņš bija arī R. Barta domubiedrs. Kopā ar C. Todorovu Ženets 1970. gadā sāka vadīt literatūras teorijai un kritikai veltītu izdevumu “Poetique”. Ženeta teorētiskie principi ir aplūkojami darbā “Naratīva diskurss”, 1972. gadā iznācis darbs. Darbā tiek praktiski analizēts Marsela Prusta darba “Zudušo meklējot” naratīvs. Runājot par laiku, Ženets izšķir pavisam trīs laika kategorijas – kārtība(secība), ilgstamība un biežums.

Kārtība jeb kā notikumi tiek izklāstīti literārā darbā. Ž. Ženets izsakās: “Pētīt stāstījuma laika kārtību nozīmē salīdzināt secību kādā notikumi vai laika posmi ir sakārtoti stāstījuma diskursā ar secību pēc šiem pašiem notikumiem vai laika segmentiem stāstā, ciktāl stāsta secība ir skaidri norādīta pēc paša stāstījuma vai izsecināma no viena vai otra pavediena.”⁴⁸ Nereti sižeta notikumi tiek izklāstīti tādā pašā secībā kā stāstā (fabulā), respektīvi, hronoloģiskā secībā. Tomēr, visbiežāk mēs literāros darbos varam redzēt to, ka sižetā/diskursā laika segmenti tiek pārkārtoti vai samainīti vietām. Ženets šajā gadījumā piedāvā savu terminu – **anahronija** jeb neatbilstamība starp vēstījuma kārtību un stāsta kārtību, novirzes no hronoloģiskās secības. Jāatzīmē, ka “ierastākā anahronija ir analepse jeb retrospekcija (angļu val. *Flashback*), kad diskursa plūdums tiek pārtraukts, lai atminētos agrākus notikumus. Tekstā par to nereti signalizē saliktās pagātnes laiks.”⁴⁹ Otrs anahronijas veids, kas ir nereti vērojams, ir **prolepse** (angļu val. *flashforward*), tas ir diskursa pārtraukums, kad pasteidzas notikumiem pa priekšu. Prolepsi bieži var novērot tieši 19. gadsimta romānos. Savukārt, ja rodas situācija, kad vēstījuma laiks sakrīt ar stāsta laiku, tad to Ženets apzīmē ar terminu **izohronija** par kuru varētu teikt, ka tā ir iespējama tikai teorētiski.

Ilgstamība nosaka to vai prozas darba laiks ir saspiests vai izstiepts attiecībā pret īstenību.

Biežums notiek tad, ja kāds notikums atkārtojas vairākas reizes.

Vēstījums detalizētāk iedalās stāstījumā un personāža runā. Stāstījums ir vēstījuma pats pamats. “Tas ir paša autora, kāda īpaši ievesta vai arī nosacīta stāstītāja vai, beidzot,

---

⁴⁸ Gennete, G. (1980). *Narrative Discourse. An essay in method.* Ithaca: Cornell University. 35.p.

⁴⁹ Sekste, I. (2013). *Naratoloģija.* No: Kalniņa, E.I., Vērdušs, K. (sast.). *Mūsdienu literatūras teorijas.* Rīga: LU LFMI. 187.lpp.

varoņa (“es” forma) pieredzētā, pārdzīvotā, saprastā tiešs izklāsts.”⁵⁰ Savukārt, **stāstījums** iedalās vēl trīs galvenās daļās – tēlojumā, pārstāstā un atkāpēs.

Tēlojuma mērķis ir atklāt darbību, varoņa psiholoģiju, kā arī notikumu apstākļus. Tas parāda “notiekošo, lasītāja “acu priekšā” izvērš darbību, ļaujot soli pa solim sekot varoņiem, redzēt, ko viņi dara, izjust viņu pārdzīvojumus, saprast viņu domas. Mākslinieciskā laika ritums tēlojumā plūst nepārtraukti, radot lasītājā klātbūtnes efektu.”⁵¹ Tēlojums iedalās vēl četrās dažādās sadaļās – portrets, peizāža, darbības apraksts un pārdzīvojumu un domu atveidojums. Ar jēdzienu **portrets** mēs saprotam cilvēka ārienes atveidojumu, raksturojot viņa seju, apģērbu, mīmiku un citas lietas. Jāpiemin, ka “vērīgs varoņa ārienes uztvērums rakstniekam dod iespēju atklāt viņa sociālo stāvokli, reizēm pat profesiju, kādas vispārīgas viņa psiholoģijas iezīmes, dažkārt arī nacionālo piederību.”⁵²

Savukārt **peizāža, interjers** līdzīgi kā portrets, atšķirība ir tāda, ka tas portretē apkārtējo vidi. Šis tēlojuma elements parādā prozas darba ārējo vidi, visu to, kas ir redzams. Priekšmetiskās vides attēlojums, kurā risināsies darbība. “Mākslinieciskajā ziņā to veidojums visumā līdzīgs portreta izveidei. Senākajā prozā ne peizāžai, ne interjeram (tāpat kā portretam) kaut cik lielākas patstāvīgas nozīmes nebija un tie parasti sniegti tikai nepieciešamības robežās, cik tas vajadzīgs, lai dotu apjausmu par to, kur darbība norisinās.”⁵³ Latviešu literatūrzinātnē visai tēlaini peizāžu apraksta Ernests Birznieks-Upīts, konkrēti pieminot vienu no Kaukāza cikla stāstiem “Sadursme” (1901).

Nereti prozas darbos ir vērojami tādi kā atstāsti par notikumiem un cilvēkiem, kuri neparādās kā varoņi prozas darbā. Šādām epizodēm ir savs jēdziens – **pārstāsts**. Tā mērķis ir sniegt informāciju vai rezumējumus, tas aizpilda pārejas posmus no vienas epizodes uz nākamo. Kopumā tas pilda divas funkcijas. Pirmkārt, tas sniedz informāciju par mazsvarīgiem notikumiem un faktiem, par kuriem lasītājs neko nezina, bet šādā veidā tiek informēts. Šie notikumi ir risinājušies tad, kad varoņus neredzam. Otrkārt, pārstāsts sniedz vispārīgus secinājumus un vispārinājumus par iepriekš parādītiem notikumiem, cilvēkiem, pārdzīvojumiem un domām. Prozā tēlojums lielākoties savstarpēji mijās ar pārstāstu. Respektīvi, nozīmīgākais prozas darbā tiek tēlots, taču mazsvarīgākais pārstāstīts. Pārstāsti nereti izvēršas visai plaši, īpaši romānos, kuros ir daudz personāžu.

---

⁵⁰ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 81.lpp.

⁵¹ Turpat. 82.lpp.

⁵² Turpat. 93.lpp.

⁵³ Turpat. 100.lpp.

Nozīmīgs, bet maz sastopams stāstījuma elements ir **atkāpes**. Tās ir paša autora vai vēstītāja komentāri. Jāatzīmē, ka tās nav varoņa pārdomas. Turklāt, šādas atkāpes parādās reti kurā prozas daiļdarbā.

Līdzās stāstījumam nozīmīgu vietu ieņem arī **personāža runa** jeb dialogi. Tas tiek parādīts konkrēti caur dialogiem, kad runā pats personāžs, nevis vēstītājs. Personāža runa sastāv no monologiem, iekšējiem monologiem, dialogiem un polilogiem. Dialogs ir prozas vēstījuma otra puse.

Saskaņā ar Ž. Ženetu, naratīvam piemīt pavisam trīs līmeņi. Pirmais līmenis ir naratīvs kā stāsts, jebkādā veidā izstāstīta notikumu secība. Nākamais līmenis ir naratīvs kā mutisks vai rakstisks diskurss, kurš stāsta par kādu notikumu vai notikumu virkni. Pats pēdējais un trešais līmenis ir naratīvs kā narācija jeb pats vēstīšanas akts. Citiem vārdiem sakot, šos aspektus var nosaukt par fabulu, sižetu un veidu. Ženeta skatījumā ir pavisam trīs kategorijas caur kurām varam klasificēt attiecības starp šiem līmeņiem un tās ir **balss**, **modalitāte** un **laiks**. Balss un modalitāte tiek dēvētas par savstarpēji saistītām kategorijām, tās apzīmē “kas runā” un “kas redz”.

Kā nākamo vēstījuma elementu būtu jānosauc vēstītājs jeb narators, tiek lietots arī jēdziens “balss”. Vienkāršā izpratnē, tas tiek dēvēts par autoru, taču pārsvarā prozas darba vēstītājs un autors nav viens un tas pats, protams, tāds variants arī pastāv. Narators ir autora radīts tēls. Klasiskajā izpratnē tiek runāts par trīs dažādiem vēstītājiem jeb naratoriem – 1. personas, 2. personas un 3. personas. Tomēr Žerāra Ženeta uztverē narators var būt tikai 1. personā. Ārkārtīgi tiek akcentēta atšķirība starp to vai narators pats kā raksturs pieder pie literārā darba fikcionālās pasaules. Ja tas pieder, tad tas ir **homodiegētisks narators**, bet ja nepieder, tad **heterodiegētisks narators**. Tāpat, runājot par naratoru, Ženets piedāvā opozīciju **ekstradiegētisks** un **intradiegētisks** vēstītājs. Ar ekstradiegētisku apzīmējot sižeta līmeni, bet intradiegētisku fabulas līmeni.

Pirmās personas vēstītājs vēsturiski ir tikpat sena forma kā vēstītājs trešajā personā. Šajā gadījumā vēstītājs vēsta par to, kas noticis ar viņu pašu, otra iespēja ir tāda, ka vēstītājs var vēstīt arī par to, ko tas zina, kam bijis liecinieks, respektīvi, par citiem cilvēkiem un to dzīvi. Vēstījums par sevi ir subjektīvāks nekā par citām personām. Izmantojot “es” formas vēstījumu autors lasītājam it kā atklāj konkrētā varoņa iekšējo pasauli. Ar šādu paņēmienu parādās arī ticamība, jo varonis stāsta tieši par sevi, tas atklāj savu dvēseli. Turklāt, ja autors izmanto šāda veida paņēmienu, tad visbiežāk šī persona ir bijusi tuva autoram vai pat tieši autobiogrāfisks tēls. “Es” forma palīdz lasītājam it kā identificēties ar šo varoni, palīdz labāk

viņu saprast, mēs spējam just līdzīgu varonim. Tomēr šī “es” forma nereti sagādā arī grūtības. Nereti pietrūkst distances, kas ir nepieciešama starp varoni un lasītāju. Tāpat arī grūtības lasītājam sagādā tas, ka lasītājs uzzina tikai to, ko varonis zina vai jūt, mēs nevaram ielūkoties citu varoņu domās. Kāda cita varoņa domas un jūtas mēs varam zināt tikai caur šīs “es” personas viedokli, tāpēc īsti nevaram spriest objektīvi. Džonatans Kalers “Literatūras teorijā” apgalvo: “Pirmās personas vēstītāji var būt stāsta *galvenie varoņi, dalībnieki* jeb otršķirīgi personāži, kā arī *novērotāji*, kuri nav stāstā līdzdalīgi, bet tikai apraksta tajā notiekošo. Novērotājs pirmajā personā var būt gan izvērsti raksturota persona ar vārdu, priekšvēsturi un personību, gan tikai ieskicēts tēls, kas drīz vien pazūd no redzesloka un izblāv, tiklīdz vēstījums ir ieguvis apveidu.”⁵⁴

Otrās personas vēstījums jeb “tu” formas izmantošana tiek uzskatīts kā palīglīdzekļa forma, paši galvenie ir pirmās un trešās personas vēstītāji. Literatūrā šāda veida formu varam sastapt visai reti, pārsvarā tiek lietots kā neliels iespraudums, kur pēc tam mainās vēstītāja pozīcija un tas pāriet uz pirmās vai trešās personas vēstītāju. Bet, piemēram, īsākā darbā (tēlojums, skice un citi) varbūt “tu” formas vēstījums visa darba garumā.

Savukārt **trešās personas vēstījumu** “viņš” formu var sastapt pat biežāk nekā pirmās personas vēstījumu. Forma ir ļoti izplatīta literāros darbos. “Vēstījums trešajā personā ir objektīvs vēstījums, kas tiecas radīt ilūziju, ka viss patiešām noticis, tā, kā rādīts daiļdarbā, ka varoņi patiešām dzīvojuši.”⁵⁵ Šāda veida vēstījums bieži vien ir pavisam neitrāls un bezpersonisks. Vēstītājs ir pārsvarā objektīvs, personāži un notiekošo lasītājs ierauga no ārienes, mums nav priekšstata par to, kas risinās varoņu iekšējā pasaulē, mēs uz visu noraugāmies it kā no malas. No vienas puses caur šādu vēstījumu lasītājs iegūst visai lielu distanci no literārā darba varoņiem, kā arī starp varoņiem un autoru. Andrejs Upīts atzīmē: “Visvairāk lietojamais un laikam romānam arī vispiemērotākais ir trešās personas, t.i., autora stāstījuma veids. Tajā iespējams rīkoties ar neaprobežotu personu skaitu, raksturot katru no tām tik pilnīgi, cik tas vajadzīgs.”⁵⁶ Pateicoties “viņš” formai, darbība var risināties ilgi, pat gadiem ilgi. Līdz ar to var teikt, ka šī trešās personas forma autoram ļauj rīkoties visai brīvi, autors ar sava darba varoņiem un notikumiem kā vien tam iegribas. Kā jau iepriekš apgalvoja A. Upīts, tā arī citiem pastāv uzskats, ka trešās personas vēstījumā dominē autora pasaules uztvere. Autora skatījums ir pirmā kategorija trešās personas

⁵⁴ Kalers, Dž. (2007). Literatūras teorija. Rīga: ¼ Satori. 104.lpp.

⁵⁵ Turpat. 60.lpp.

⁵⁶ Upīts, A. (1941). Romāna vēsture. Rīga: VAPP Daiļliteratūras apgāds. 1.sēj. 46.lpp.

vēstītājam. Otrā, kur vēstītājs ienāk vēstījumā kā viena no darbības personām, respektīvi, viņš gan vēsta, gan piedalās kā darbojošās persona literārajā darbā. Treškārt, redzespunkts it kā pieder lasītājam. Netiek stāstīts par notikumiem, bet gan parādīts, kā viss notiek šajā brīdī. Tas ir visai dramatizēts vēstījums, šādā veidā nav nekādu paskaidrojumu, mēs par varoņiem varam spriest tikai pēc viņu rīcības un vārdiem. Ceturtkārt, vizinošā autora viedoklis. Šajā gadījumā autors stāsta, rāda un vērtē lasītājam. Viņš visai labi pārzina savus varoņus, to raksturus un notikumus. Neviena īsti nezina, kas būs, jo visu noteicošais ir pats autors. Nereti ir novērojams, ka autors izvirza vienu galveno varoni, tad darbojas it kā divi redzespunkti.

Pats galvenais vēstījuma elements ir redzespunkts, caur kā acīm mēs skatāmies uz aprakstītajiem notikumiem. Tas aplūko no kādas pozīcijas vēstītājs risina savu vēstījumu. Kā sinonīms šim jēdzienam tiek lietots arī jēdziens *perspektīva*, kas apzīmē noteikta redzespunkta izvēli. Jāatzīmē, ka “redzespunkts kopš 19. gs. beigām ir ievērojami pētīts, īpaši H. Džeimsa, P. Laboka, V. Būta darbos. Tomēr, kā atzīmē Ženets, pētnieki nepietiekami šķir un jauc divus jautājumus: kurš ir vēstītājs(balss) un kurš ir tas personāžs, kura redzespunkts veido naratīvo perspektīvu(modalitāte).”⁵⁷ Vienkāršākiem vārdiem sakot, pētnieki mēdz neatšķirt to, kurš vēsta par notikumiem un kurš redz notikumus. Redzespunkti var būt dažādi – autora, kāda varoņa vai vispār kāda, kurš nepiedalās darbībā. Saistībā ar redzespunktu, būtu jāpiemin krievu literatūrzinātnieks Boriss Uspenskis (*Борис Андреевич Успенский*) un viņa 1970. gadā iznākušais darbs “Kompozīcijas poētika”. Svarīgi būtu pieminēt, ka Uspenskis, aplūkojot redzespunktu, neaprobežojas ar jautājumu “kas tieši redz?”. Uspenskis iedala pavisam četrus veidus redzespunktu slāņus:

“1) vērtējošais jeb ideoloģiskais, kur var dominēt viens (monoloģisks) redzespunkts vai vairāki redzespunkti, kad dažādi viedokļi sastopami kā līdztiesīgi (polifonija);

2) frazeoloģiskais;

3) laika un telpas;

4) psiholoģiskais.”⁵⁸

Kopumā pastāv divi redzespunkta veidi – “1) dominē viens redzespunkts(monoloģiska uzbūve), tas izvērtē visus pārējos; 2) ir vairāki redzespunkti, kad pēc kārtas stāstījumu pārņem

---

⁵⁷ Sekste, I. (2013). *Naratoloģija*. No: Kalniņa, E.I., Vērdušs, K. (sast.). *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU LFMI. 186.lpp.

⁵⁸ Turpat. 187. lpp.

dažādas personas vai kad dažādi viedokļi doti kā līdztiesīgi (polifonija).”⁵⁹ Runājot par redzespunktu ir jāprot divi atšķirīgi aspekti, *kas runā?* un *kura redzējums tiek pasniegts?* Saskaņā ar H. Hirša pētījumiem, redzespunktu var izdalīt četros dažādos redzespunktu veidos – “1) visvienkāršākais veids – autors pats ir klāt vēstījumā un stāsta to, ko viņš ir pieredzējis. 2) stāstītājs ienāk vēstījumā kā viena no darbības personām t.i. viņš ne tikai stāsta par notikumiem, bet arī pats tajos piedalās. 3) redzes punkts tiek atdots lasītājam, viņam vairs nestāsta par to, kas kādreiz noticis, bet rāda to, kas notiek pašlaik. 4) visuzinošā autora viedoklis – rakstnieks brīvi stāsta, rāda, vērtē, viņš vienlīdz labi pārzina gan notiekošā patiesos cēloņus, gan katra varoņa psihi visintīmākos stūrīšus.”⁶⁰

Žerārs Ženets piedāvā savu jēdzienu – perspektīva. “Tas ko mēs šobrīd ar metaforas palīdzību saucam par stāstījuma perspektīvu, citiem vārdiem sakot, otrais informācijas regulēšanas veids, kas izriet no ierobežojošā skatpunkta, ir saistīts ar jautājumiem par stāstījuma uzbūvi, viens, kas ir visbiežāk pētīts kopš 19. gadsimta.”⁶¹ Runājot par perspektīvu ir svarīgi nošķirt divus jautājumus, kurš ir tas varonis caur kura perspektīvu mēs uzlūkojam literārā darba notikumus un kurš ir stāstītājs/vēstītājs jeb kurš redz? Ir jāatceras, ka šie divi jautājumi ir jādala runājot par naratīvu. Svarīgs ir arī jautājums “kurš runā?”.

Saistībā ar redzespunktu, būtu jāpiemin tāds jēdziens kā *fokusēšana*, kas raksturo veidu, kā stāstītājs vai kāds tēls skatās uz notikumiem, piemēram, kā vērotājs no malas vai līdzdalībnieks. Saskaņā ar Ž. Ženetu “fokusēšana raksturo perspektīvu, caur kuru notikumi un tēli tiek uztverti. Tādējādi fokusēšana apzīmē perceptuālu pozīciju, kas norāda, cik daudz un ko zina stāstītājs, neatkarīgi no tā, kurš (stāstītājs) šo pozīciju izsaka vārdos.”⁶² “Fokalizētājs var būt un var arī nebūt vēstītājs. Šai ziņā pastāv daudzi mainīgie.”⁶³ Dž. Kalers piedāvā izšķirt trīs fokalizācijas veidus – temporālais, distance un ātrums, zināšanu robežas.

Temporālais. “Vēstījums var fokalizēt notikumus laikā, kad tie notika, īsi pēc tam vai krietni pēc to norises. Iespējams, aplūkot to, ko fokalizētājs zināja notikuma brīdī, vai atspoguļot vēlāku skatījumu, atskatoties pagātnē.[..] Kad vēstījums trešajā personā fokalizē

⁵⁹ Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne. 158.lpp.

⁶⁰ Turpat. 62.- 64.lpp.

⁶¹ Gennete, G. (1980). Narrative Discourse. An essay in method. Ithaca: Cornell University. 185. – 186.p.

⁶² Ozoliņš, J. (05.07.2022.) Fokusēšana, naratoloģijā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/125487-fokusēšana,-naratoloģijā> [sk. 24.05.2022.]

⁶³ Kalers, Dž. (2007). Literatūras teorija. Rīga: ¼ Satori. 106.lpp.

notikumus, parādot tos caur noteikta personāža “brillēm”, tas var izmantot līdzīgas variācijas un atstāstīt, kā viss izskatījās tolaik vai tiek uztverts vēlāk.”⁶⁴

Distance un ātrums. Šeit tiek runāts par to, kā stāstu izstāsta mums - lasītājiem. To var darīt ātri, neiedziļinoties detaļās vai arī lēnām un detalizēti. Ar ātrumu ir saistīts arī biežums.

Zināšanu robežas. Šis princips sadalās vēl divos aspektos. Pirmkārt, kad “vēstījums var fokalizēt stāstu ļoti ierobežotā – “kameras acs” vai “muša uz sienas” – perspektīvā, atstāstot darbības, bet neļaujot piekļūt personāžu domām.”⁶⁵ Otrkārt, “pastāv t.s. “vizinošais vēstījums”, kur fokalizētājs ir Dievam līdzīga figūra, kas piekļūst personāžu visdziļākajām domām un slēptākajiem nodomiem.”⁶⁶ Kad stāsts ir fokalizēts caur vienas personas perspektīvu, tas var būt gan pirmās personas formā, gan trešās personas formā. Šādu trešās personas forma nereti tiek dēvēta par “trešās personas ierobežotu skatpunktu”. Jāatzīmē, ka “no galvenā varoņa *ierobežotā* skatpunkta izklāstīts stāsts var uzsvērt pilnīgo notiekošā neparedzamību – tā kā mēs nezinām, ko domā citi vai kas notiek citviet, viss ar šo varoni notiekošais var būt pārsteigums.”⁶⁷ Savukārt caur vizinošo vēstījumu, “kas detalizēti iedziļinās galveno varoņu sajūtās un slēptajos nodomos, kā arī sniedz zināšanas par to, kā notikumi atrisināsies, var radīt iespaidu par pasaules saprotamību.”⁶⁸

Svarīgi būtu pieminēt, ka Ž. Ženeta izpratnē ir trīs fokusēšanas tipi – nulles, iekšējā un ārējā fokusēšana. **Nulles fokusēšana** notiek, kad stāstītājs zina vairāk nekā tēli, turklāt stāstītāja uztvere nav piesaistīta kādam no tēliem. **Iekšējā fokusēšana**, kad stāstītājs ir viens no tēliem un ir iesaistīts aprakstītajos notikumos, tos redz un uztver. “Iekšējā fokalizācija pilnībā tiek realizēta tikai “iekšējā monologa” naratīvā vai tajā darbā, kur centrālais personāžs ir absolūti ierobežots – un stingri izriet no – viņa fokusa stāvokļa vien.”⁶⁹ **Ārēja fokusēšana**, kad stāstītāja zināšanas par tēlu iekšējo dzīvi ir ierobežotas, jo stāstītāja uztvere nav saistīta ar kādu konkrētu tēlu. Tāpat līdzās fokusētājam atrodas arī kāds nozīmīgs kritērijs fokusētāja raksturošanā – noturība jeb stabilitāte. Viens no tiem ir nemainīgs fokusētājs, tas ir tad, kad visa darba gaitā noturas viens fokusētājs. Savukārt vēstījumā ir

---

⁶⁴ Kalers, Dž. (2007). Literatūras teorija. Rīga: ¼ Satori. 107.lpp.

⁶⁵ Turpat. 107.lpp.

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Turpat.

⁶⁸ Turpat.

⁶⁹ Gennete, G. (1980). Narrative Discourse. An essay in method. Ithaca: Cornell University. 193.p.

divi fokusētāji, tad to sauc par mainīgu. Ir iespējams arī trešais variants, ko sauc par daudzskaitlīgu, ja fokusētāju skaits ir vēl lielāks.

Vēstījumu mēdz sarežģīt izmantojot stāsta integrēšanu citā stāstā jeb stāsts stāstā.

Nozīmīgs vēstījuma elements ir arī **autora pozīcija**. Paar autora pozīciju plaši ir aprakstīts Harija Hirša pētījumā “Autora pozīcija romānā” (1980). H. Hiršs grāmatā piemin: “Daiļdarbs saista ne tikai ar atspoguļoto dzīves materiālu, problemātiku un ar savu varoņu likteņiem, bet arī ar autora mākslinieciskās domāšanas oriģinalitāti, īpaši pārdzīvojumu pasauli, pasaules izjūtu, fantāziju. Rakstnieka personība vieno visu viņa literāro darbību, radot plašu ciklu, kas atsedz autora ceļu cauri laikmetam.”⁷⁰ Saskaņā ar literatūrzinātnieku, tiek nošķirti trīs dažādi veidi kā autora pozīcija var tikt risināta vēstījumā. Pirmkārt, autors var iesaistīties darbojošo personu vidū, tiek veidots autora tēls. Otrkārt, stāstījums tiek atklāts izdomātas personas vārdā, parādās stāstītāja tēls. Treškārt, autora pozīcija, kas izpaužas visā daiļdarba struktūrā, tai skaitā arī autora tēla un stāstītāja tēla veidojumā. H. Hiršs atzīst: “Autora pozīcija romānā ir tas iekšējais darbīgais spēks, kas virza un veido tā kompozīciju, visus struktūras elementus. Romāna plašajā mākslinieciskajā pasaulē tomēr autora griba nevar būt absolūti neatkarīga, nevar realizēties suverēni.”⁷¹ Trīs galvenie spēki, kas veido daiļdarba struktūru ir – autora pozīcija, žanra likumības un dzīves materiāls. Runājot par autora pozīciju, būtu jāpiemin arī tāds termins kā implicītais autors (no angļu valodas *implied author*). Terminu naratoloģijā ir ieviesis Veins Būts (*Wayne C. Booth*). V. Būta ieviesto jēdzienu turpināja attīstīt amerikāņu naratologs **Sīmors Četmens**. S. Četmens apgalvo: “Atšķirībā no stāstītāja, implicītais autors mums neko nevar pateikt. Viņam vai labāk tam nav ne balss, ne tiešu saziņas līdzekļu. Tas mūs pamāca klusējot.”⁷² Respektīvi, implicītais autors stāv starp reālo autoru un naratoru. Viņš ir tas, kurš izvēlas gan naratoru, gan tēlojamus notikumus un to kombinācijas. Tomēr praksē bieži vien parādās tas, ka ir visai grūti nošķirt robežu starp naratoru un implicīto autoru. Četmens pievēršas arī naratīva adresātam. Naratīva adresātam Ž. Ženets piedāvā savu jēdzienu – *narratee*. Jēdziens latviešu valodā varētu būt naratējamais. Naratējamais nav vienādojams ar lasītāju. Tiek lietots arī jēdziens implicītais lasītājs. Līdzīgi kā implicītais autors varētu būt

---

⁷⁰ Hiršs, H. (1980). Autora pozīcija romānā. Rīga: Zinātne. 8.lpp.

⁷¹ Turpat. 94.lpp.

⁷² Chatman, S. (1978). Story and Discourse. Narrative structure in fiction and film. Ithaca, London: Cornell university press. 148.p.

vienādojams ar autora otro “es”, tā arī implicītais lasītājs varētu būt vienādojams ar lasītāja otro “es”.

Šis bija neliels ieskats vēstījuma veidos un elementos, pieminot galvenos teorētiskus gan latviešu, gan pasaules literatūrzinātnes kontekstā. Empīriskajā daļā pamatā tiek izmantots šis teorijas ieskats, atklājot kā visi šie elementi parādās trilōģijā “Bille”.

Kopsavilkumā galvenie vēstījuma elementi ir redzespunkts, narators jeb balss, binārā opozīcija fabula/sižets un visi tās ietverošie elementi, kā arī autora pozīcija – implicītais autors. Lai arī naratoloģijas teorētiku pētījumi ir visai plaši izstrādāti, tomēr dotās analīzes ir visai maz, tikai tādi kā piemēri, balstot teoriju.

3. LAIKMETA VĒSTURISKAIS KONTEKSTS

Lai labāk spētu izprast V. Belševicas triloģijas “Bille” vēstījumu un vēstītāju, ir nepieciešams izziņāt arī laikmeta vēsturisko kontekstu. Tādā veidā varam kaut nedaudz iejusties vēstītāja “ādā” un censties izprast tā iekšējo pasauli. Šajā nodaļā tiek atklāti trīs laika posmi, kas iet paralēlās līnijās ar triloģijas darbības laiku. Tādā veidā uzsverot vēsturiskā laikmeta nozīmību.

3.1. KĀRĻA ULMAŅA AUTORITĀRAIS REŽĪMS LATVIJĀ NO 1934. – 1940. GADAM

Triloģijas pirmās daļas “Bille” darbības laiks ir datējams ar 20. gadsimta 30.gadiem. Respektīvi, tiek attēlots neatkarīgās Latvijas laiks, kā arī Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms. Kopumā pirmajā daļā tiek apgāzts mīts par laimīgajiem “ulmaņlaikiem”, darbā varam vērot nabadzīgas strādnieku ģimenes likteni, kas nepavisam nesasaucas ar pārpilnību un laimi.

Mūsdienās attieksme pret Kārli Ulmani un viņa autoritāro režīmu ir visai dažāda. “Vieni joprojām uzskata par visu laiku izcilāko latviešu valstsvīru, Latvijas valsts izveidotāju un tās uzplaukuma nodrošinātāju, tautas vadoni un padomju režīma mocekli, bet citiem K. Ulmanis vairāk asociējas ar autoritārismu, demokrātijas iznīcināšanu un personības kultu. Nenoliedzami, ka attieksmi pret Ulmaņa autoritārās varas laiku jūtami ietekmējuši un veidojoši tam sekojošie piecdesmit padomju okupācijas gadi.”⁷³

Autoritārā režīma izveide un pastāvēšana bija atkarīga no tā centrālās personas – Kārļa Ulmaņa. K. Ulmanis izmantoja 1934. gada 15. maija apvērsumu, lai apturētu Satversmes un saeimas darbību, kā arī, lai iegūtu diktatoriskas pilnvaras. Varas periods noslēdzās 1940. gada 17. jūnijā, līdz ar padomju okupācijas sākumu. Tomēr rodas jautājums, kā gan autoritārais režīms aizsākās un kādi bija tā iemesli.

Svarīgi būtu pieminēt, ka “diskusijas un balsojumi Satversmes sapulcē parādīja, ka starp sociāldemokrātiem un konservatīvajiem politiskajiem spēkiem pastāv asas pretrunas par vēlamo valsts iekārtu. Sociāldemokrātiskā strādnieku partija un citi mazāki un mērenāki kreisi orientēti politiskie spēki iestājās par valsti ar spēcīgu lēmējvaru, kurā centrālā loma

---

⁷³ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 257.lpp.

būtu atvēlēta Saeimai.”⁷⁴ Savukārt konservatīvajiem politiskajiem spēkiem, tai skaitā, Latviešu zemnieku savienība, Bezpartejiska pilsoņu grupa un Vācu partija, uzskatīja, ka valsti būtu jāvada kādai konkrētai personai jeb **prezidentam**. Notika balsošanu un ar nelielu balsu pārsvaru Satversmes sapulce atbalstīja sociāldemokrātu priekšlikumu.

Pēc pirmajiem diviem Saeimas sasaukumiem politiskā sistēma bija visai nestabila, līdz ar to konservatīvie kritiķi problēmu cēloni saskatīja Satversmes formā. Jāatzīmē, ka “20. gados Satversmes reformas idejai bija margināla pozīcija Latvijas politikā, daļā preses un sabiedrības bija populāra nievājoša un izsmejoša attieksme pret Saeimas darbību un partiju politiku.”⁷⁵ Līdz ar to 1932. gadā konservatīvās Nacionālās apvienības līderis Arveds Bergs un populistu (Jaunā zemnieku savienība un Saimnieciskais centrs) uzsāka kampaņu par Satversmes grozījumu nepieciešamību. Viņu piedāvātās reformas “paredzēja Latvijas politisko iekārtu tuvināt autoritārai valsts pārvaldes formai, izveidojot spēcīgu izpildvaru un ierobežojot (vai pat pilnībā atņemot) trūcīgāko pilsoņu balsstiesības. Kampaņa neguva panākumus, tomēr parādīja, ka jautājums spēj raisīt politisko rezonansi.”⁷⁶

Kārļa Ulmaņa politiskā karjera pēc Latvijas pagaidu valdības perioda nebija visai spoža. Vadonis divas reizes vadīja īslaicīgas valdības – No 1925. gada 24. decembra līdz 1926. gada 6. maijam un no 1931. gada 27. marta līdz tā paša gada 5. decembrim. Turklāt “1934. gada rudenī bija paredzams, ka Latviešu zemnieku savienība zaudēs vietas Saeimā un, ka partijas iekšienē viņu varētu izkonkurēt bijušais premjerministrs un tobrīdējais Rīgas domes priekšsēdētājs Hugo Celmiņš.”⁷⁷ K. Ulmanis, lai glābtu situāciju izlēma izmantot prasības pēc autoritārās politikas un nacionālismu.

Būtu svarīgi pieminēt, ka 1933. gadā K. Ulmaņa vadībā Zemnieku savienība izstrādāja un iesniedza Saeimā izskatīšanai Satversmes grozījumu projektu. Projekts paredzēja, ka Saeimas vadība ir jāveido no 50 deputātiem, turklāt tautai ir jāievēl prezidents. Tika paredzēts Valsts prezidenta varas palielināšana un parlamenta nozīmes samazināšana. “1934. gada maijā Saeima ar 2/3 balsu to pieņēma otrajā lasījumā, ietverot vairākus labojumus. [...] Satversmes grozījumi guva atbalstu parlamentā, taču Ulmanis jau izšķīries veikt valsts apvērsumu. Tas tika sagatavots lielā slepenībā. Ulmanis apvērsuma plānu

---

⁷⁴ Sils, K. (01.02.2022.) Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms Latvijā 1934. – 1940. gadā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/62580> [sk. 01.04.2022.]

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ Turpat.

⁷⁷ Turpat.

izstrādāja kopā ar partijas biedru Alfrēdu Bērziņu (1899 – 1977) un kara ministru ģenerāli Jāni Balodi.”⁷⁸ Apvērsums norisinājās 1934. gada naktī no 15. uz 16. maiju, Rīgā ievada aizsargu vienības. Tika atlaista Saeima, apturēta Satversmes darbība, likvidēja visas politiskās partijas, kā arī slēdza 16 preses izdevumus, izsludināja karastāvokli uz 6 mēnešiem. Karastāvoklis tika pagarināts un oficiāli atcēla tikai 1938. gadā. Līdz ar apvērsumu par vienpersonisku Latvijas vadītāju kļuva Ministru prezidents Kārlis Ulmanis. Galvenokārt, kas mainījās Latvijā līdz ar K. Ulmaņa nākšanu pie varas, bija tas, ka mēģināja ieviest Itālijas korporatīvisma un vadonisma principus. “Tautas pārstāvniecību un politiskās partijas K. Ulmanis centās aizstāt ar profesionālo kameru sistēmu jeb “profesionālo parlamentu”. K. Ulmaņa autoritārās valdīšanas laikā bija izveidota Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Lauksaimniecības kamera, Amatniecības kamera, Darba kamera, Rakstu un mākslas kamera un Profesiju kamera. Katra kamera it kā pārstāvēja noteiktas profesiju grupas intereses, kamerām pakļāvās atbilstošas nozares biedrības”⁷⁹.

Autoritārā režīma ideologi sludināja, ka latviešu tautai pienācis ir jauns vienotības laikmets. Tautas vienotības pamatā bija pavisam trīs jēdzieni – vadonība, pozitīvisms un nacionālisms. **Vadonība** nozīmēja K. Ulmani “tēlot kā “tautas tēvu”, kurš vadīs savus bērnus pretī labākai nākotnei. **Pozitīvisms** paredzēja kritikas, problēmu, strīdu un sociālu konfliktu noslēpšanai izmantot cenzūru. **Nacionālisms** centrā izvirzīja latviešu tautas un valsts interešu pārkāpumu pār indivīda tiesībām.”⁸⁰ Jāatzīmē, ka autoritārā valdība lielu nozīmi pievērsa izglītībai, kultūrai, kā arī tautas patriotiskajai audzināšanai. K. Ulmanis vēl aizvien mūsdienās ir slavens ar savu “Draudzīgo aicinājumu”.⁸¹ Vadonis centās arī veicināt nacionālās vēstures izpēti, kā arī tās pastiprinātu mācīšanu skolās. Jāatzīmē, ka 1936. gadā tika nodibināts Latvijas vēstures institūts. Skolu programmās tika ieviesti tādi atsevišķi priekšmeti kā Latvijas vēsture un Latvijas ģeogrāfija. Lai arī varbūt no vienas puses K. Ulmanis darīja visu labu latviešu tautai, tomēr no citas puses dažas lietas nebija tik labas. Valdis Klišāns savā grāmatā “Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā” piemin: “K. Ulmanis bija izsludinājis tautas

---

⁷⁸ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 254.lpp.

⁷⁹ Turpat. 259.lpp.

⁸⁰ Sils, K. (01.02.2022.) Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms Latvijā 1934. – 1940. gadā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/62580> [skatīts: 01.04.2022.]

⁸¹ Aicinājums dāvināt grāmatas savām bijušajām skolām. Skolas saņēma aptuveni 1,7 miljonus grāmatu un vairākus tūkstošus gleznu.

vienotības laikmetu, viņa vienpersoniskā vara ne tikai palielināja plaisu starp latviešiem un Latvijas nacionālajām minoritātēm, bet sašķēla arī pašu sabiedrību. Lielai daļai latviešu demokrātiskās inteliģences nebija pieņemams Ulmaņa personības kults, (..). Domājošus cilvēkus kaitināja Ulmaņa “pārcilvēciskuma” piesaukšana, saikņu meklēšana starp Ulmani un seno zemgaļu valdniekiem Viestartu un Nameisi, Vadoņa apdziedāšana dziesmu svētkos, ziedu kaisīšana zem viņa kājām.”⁸²

Savukārt, kas attiecas uz kultūru Ulmaņa valdīšanas laikā, tad būtu jāpiemin, ka rakstniekam Kārlim Skalbem sakarā ar cenzūru bija aizliegts publicēties. Tāpat cenzūra aizliedza teātrī izrādīt Šillera “Vilhelmu Tellu”, Šekspīra “Jūliju Cēzaru” ar attaisnojumu, ka šīs lugas it kā grauj vadonības principus. Kultūras darbiniekus neapmierināja K. Ulmaņa vēlme nojaukt “vācisko” viduslaiku Rīgu un tās vietā celt “latviskas” celtnes. Tika būvētas tādas celtnes kā Tiesu pils, Finanšu ministrijas ēka Vecrīgā(šo ēku nepaspēja pabeigt līdz valsts okupācijai), Kara muzeja ēka, Triju Zvaigžņu torņa izbūve, Vienības nams Daugavpilī, Jelgavas pils spārna būvniecības un daudzas citas ēkas.

K. Ulmaņa valdīšanas periodā tika svinēti dažādas svētku dienas. Turklāt svētku svinēšana bija “viena no 15. maija režīma metodēm , kā veidot sev vēlamu tēlu sabiedrībā.”⁸³ Tika svinēti tādi svētki kā Pļaujas svētki, Bērnu svētki, Mātes diena, Vispārējie dziesmu svētki, Zemnieku dienas, Mazpulku organizācijas sarīkojumi, protams, 18. novembris, 11. novembris un 22. jūnijs⁸⁴. “Līdzās šiem svētkiem par īpašu dienu kļuva 15. maijs, ko nosauca par Valsts vienības dienu . 15. maijs tika svinēts grandiozi, ar vērienu, aizēnojot pat 18. un 11. novembri.”⁸⁵ Triloģijas darba gaitā tiek pieminēti arī Lidotāju svētki uz kuriem vecāmāte ved Billi, kā arī tiek akcentēti Valsts svētki 18. novembrī. Epizodē “Valsts svētki” tiek parādīts kā Billes vecāmāte ved meiteni skatīties, kas tad ir tie Valsts svētki, par kuriem Bille kā jau mazs bērns pat nenojauš, kas tie ir. Citāts: “Re, Bānīša veikala logs gaišs, logā Ulmanis, ar brūklenāju vainagu appīts, un sarkanbaltsarkans karogs. Pie visām mājām arī karogi, tikai pievilguši, neplīvo nemaz. Taisni žēl, ka nav vēja. Bet vējā atkal skaistās uguntiņas dzistu nost. Tad jau labāk lai uguntiņas.”⁸⁶

---

⁸² Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 262.lpp.

⁸³ Zunda, A. (2017). Autoritārā režīma paštēls. No: Feldmanis, I., Neimane, R. (red.). 15. maija Latvija. Rīga: Latvijas mediji. 36.lpp.

⁸⁴ 22. jūnijā tika svinēti Varoņu piemiņas diena.

⁸⁵ Zunda, A. (2017). Autoritārā režīma paštēls. Feldmanis, I., Neimane, R. (red.). 15. maija Latvija. Rīga: Latvijas mediji. 35.lpp.

⁸⁶ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 137.lpp.

Vizma Beļševica līdz ar “Bille” parāda taisnību par izslavēto K. Ulmaņa valdīšanas režīmu. Blakus citiem darbiem, kas slavina “ulmaņlaikus”, rakstnieces darbs parādās visai drūmās nokrāsās. Šo laikmetu it nemaz nevarētu nosaukt par “zaudēto paradīzi”, vismaz noteikti ne Bille un pati V. Beļševica. Billes “ulmaņlaiki” saistās ar nabadzību, parādu burtnīciņu pie Bānīša un ne ar ko citu.

3.2. DIVKĀRŠĀ OKUPĀCIJA UN OTRAIS PASAULES KARŠ LATVIJĀ

Pēc triloģijas otrās daļas nosaukuma “Bille un karš” jau vien var noprast kāds ir atspoguļotais darbības laiks. Tātad, darbā tiek attēlota dzīve Latvijā divkāršās okupācijas laikā, nedaudz arī Otrais pasaules karš un to kādas šausmas tas iedvēš. Sākumā varam vērot pirmo Padomju okupāciju ar visām tās teroriem, piemēram, tiek pieminētas deportācijas uz Sibīriju, zemes atņemšana saimniekiem. Vēlāk arī tiek attēlota vācu okupācija. Galvenokārt no šīm abām okupācijām izriet tas, ka Billei nākas pieaugt, jo ir jādomā par to kā nopelnīt naudu, lai mammucis un brālis būtu paēduši.

1939. gads visā pasaulē tiek dēvēts par gadu, kad sākās lielākais militārais konflikts jeb Otrais pasaules karš. Tajā kopumā gāja bojā aptuveni 70 miljoni cilvēku. “Karam bija vairāki cēloņi: nacistiskās Vācijas centieni apvienot visas vācu zemes un atgūt Pirmajā pasaules karā zaudētās impērijas statusu; PSRS vēlme iegūt bijušās Krievijas impērijas teritoriju un izplatīt boļševismu citās pasaules valstīs; fašistiskās Itālijas un Japānas ārpolitiskās ambīcijas; Eiropas jauno nacionālo valstu savstarpējās teritoriālās pretenzijas.”⁸⁷ 1939. gada 1. septembrī, kad Vācijas armija iebruka Polijā, poļu pusē nostājās Francija un Lielbritānija saskaņā ar iepriekš noslēgtu līgumu. Līdz ar šo uzbrukumu aizsākās arī Otrais pasaules karš. Kad Polijas armija neilgi pēc kara sākuma izcīnīja kaujas ar vāciešiem, PSRS negaidīti okupēja Austrumpoliju. Jāatzīmē, ka “jau tobrīd PSRS diktators Josifs Staļins bija izšķīries arī par Baltijas valstu un Somijas pievienošanu PSRS, tikai nebija vēl noteikts laiks un veids, kā to paveikt.”⁸⁸

Sākoties karam Latvija līdz ar pārējām Baltijas valstīm pasludināja savu neitralitāti, ar mērķi, ka izdosies saglabāt savu neatkarību. Taču Baltijas valstu ārlietu resori necentās uzlabot savu ārpolitisko darbību, nenotika arī nekādas konsultācijas saistībā ar to. Un tā

⁸⁷ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 294.lpp.

⁸⁸ Turpat. 295.lpp.

PSRS sāka izdarīt spiedienu uz Baltijas valstīm. Pirmā tika okupēta Igaunija. “Padomju valdība pieprasīja noslēgt līgumu par savstarpējo palīdzību un Igaunijas teritorijā izvietot Sarkanās armijas karabāzes. Igaunijas valdība bija spiesta piekrist ultimātajām PSRS prasībām. 28. septembrī Igaunija un PSRS parakstīja savstarpējās palīdzības līgumu. 5. oktobrī līdzīgu vienošanos bija spiesta parakstīt arī Latvija un 10. oktobrī – Lietuva.”⁸⁹ Pēc Sarkanās armijas karabāzes izvietojuma Latvijā, PSRS centās radīt iespaidu, ka tiks respektēta Latvijas suverenitāte. Taču PSRS – Somijas kara laikā padomju puse arvien biežāk sāka ignorēt to. 1940. gada vasarā PSRS atkal mēģināja ietekmēt Baltijas valstis. Turklāt tika vērsta provokācijas pret Latviju, Lietuvu un Igauniju. “14. jūnija naktī Sarkanās armijas vienības uzbruka Latvijas robežpostenim Masļenkos, nogalinot vairākus robežsargus un viņu ģimenes locekļus, bet aptuveni četrdesmit Latvijas pilsoņi tika saņemti gūstā un aizvesti uz PSRS.”⁹⁰ “1940.gada 17. jūnijā 5 no rīta PSRS karaspēks sāka pāriet Latvijas robežu; pēc trīs stundām, pulksten 8 no rīta, padomju armija bija pārgājusi Latvijas robežu jau vismaz 15 vietās – no visām trim sauszemes pusēm [...] lai nekavējoties okupētu Rīgu, Jelgavu, Daugavpili, Rēzekni un Krustpili. Padomju Savienība – oficiāla nacistiskās Vācijas sabiedrotā – veica neizprovocētu militāru agresiju pret Latviju un okupēja to.”⁹¹ Savukārt jau 20. jūnijā “tika izveidota okupētās Latvijas marionetiska valdība profesora Augusta Kirhenšteina vadībā (par iekšlietu ministru iecēla populāro rakstnieku Vili Lāci) un tika sākta totāla sabiedrisko un politisko organizāciju likvidēšana, atstājot tikai dažas pilnīgi komunistiskās vai komunistu pakļautībā esošās. Neatgriezeniski pieauga Latvijas Komunistiskās partijas nozīme.”⁹²

Līdz ar jauno PSRS valdību Latvijas valsts likvidācija nenotika uzreiz. Latviešu politiķi un sabiedriskie darbinieki, kuri bija cietuši K. Ulmaņa režīmā, cerēja, ka Latvijā būs demokrātiska valsts iekārta. Tomēr “jaunā vara pārņēma politisko pārvaldi, sāka ierobežot policijas funkcijas, likvidēja Aizsargu organizāciju, sāka atvaļināt no dienesta Latvijas armijas virsniekus. (..) Kārļa Ulmaņa izveidoto cenzūru nomainīja padomju cenzūra. (..) No pagrīdes iznāca Latvijas Komunistiskā partija(LKP).”⁹³ No cietumiem tika atbrīvoti

---

⁸⁹ Klišāns, V.(2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 296.lpp.

⁹⁰ Klišāns, V.(2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 298.lpp.

⁹¹ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 214.lpp.

⁹² Šnē, Andris. (2021). Vēsture. No: Spārītis, O. (sast.). Latvijas kultūras vēsture. Rīga: Jumava. 102.lpp.

⁹³ Turpat. 303.lpp.

politieslodzītie, kuri no sabiedrības tika izolēti K. Ulmaņa autoritārā režīma dēļ. 1940. gada 21. jūlijā Nacionālajā teātrī Tautas saeima sapulcējās uz pirmo sēdi. Šajā sēdē LKP vadītājs Žanis Spure pieprasīja padomju varas pasludināšanu, valsts pārdēšanu par Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku (Latvijas PSR), zemes nacionalizāciju. Vilis Lācis ierosināja Latvijas uzņemšanu PSRS sastāvā. Uz ko deputāti nobalsoja “par”. Vēlāk visa zeme tika pasludināta par “tautas īpašumu”, zemnieki kļuva par zemes nomniekiem, saimniecība nedrīkstēja būt lielāka par 30 ha. Tomēr pirmajā PSRS okupācijas laikā netika uzsākta kolhozu veidošana Baltijas valstīs. Taču tika uzsākta pamatīga kultūras revolūcija.

Tika mainītas skolu programmas, konkrēti tika likvidēti nacionālo komponentu mācību priekšmeti un to vietā nāca tādi priekšmeti, kā marksisms-ļeninisms, Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas vēsture un PSRS konstitūcijas studijas. Tika īstenota arī pamatīga krievu valodas apguve. Presē, radio un plakātos tika slavināts “visu tautu tēvs un skolotājs biedrs Staļins”, saimnieciskie un kultūras sasniegumi. Uz ielām, iestādēs un sabiedriskās vietās tika izstādīti PSRS vadoņu portreti, politiskie plakāti un sarkanie karogi.

Tika mainīta arī valsts valūta. 1941. gada 25. martā lats tika izņemts no apgrozības, kas tika nomainīts pret padomju rubli. Līdz ar šo pārmaiņu katra noguldītāja kontā tika atstāti tikai 1000 rubļu, pārējie līdzekļi tika konfiscēti. Cenas auga strauji, visvairāk rūpniecības izstrādājumiem, protams, arī pārtikas cenās.

Tika vērsts liels naids pret baznīcas pārstāvjiem un slēgta Teoloģijas fakultāte, turklāt daudzi mācītāji deportēti uz Sibīriju. Padomju vara Latvijas republiku jeb “buržuāziskā Latvija” tika atzīta par prettautisku un “nelikumīgu”. Līdz ar to, jebkurš cilvēks, kurš 20. un 30. gados piedalījās valsts un sabiedriskajā dzīvē, tika atzīts par tautas nodevēju un represēts. Represijas kulminācijas brīdi sasniedza 1941. gada jūnijā. Tika izsūtīti ne tikai kādi konkrēti cilvēki, bet arī viņu ģimenes locekļi. Šīs masu represijas notika 1941. gada 14. jūnijā. No Latvijas tika izsūtīti 15 000 cilvēku. Arī no Lietuvas un Igaunijas tika deportēti tūkstošiem cilvēku. Tiek uzskatīts, ka šīs deportācijas bija tikai pirmais posms masu deportācijās. Represijas pārtrauca Vācijas negaidītais uzbrukums Padomju Savienībai.

Līdz Vācijas iebrukumu Latvija nokļuva **Nacistiskās Vācijas** sastāvā. “1941. gada 22. jūnijā pulksten 4.00 no rīta vācu kara aviācija sāka uzlidojumus Ventspilij un Liepājai. Tika bombardēti padomju gaisa spēku aerodromi, štābi, karaspēka koncentrācijas vietas. (..) Vācu karaspēka pēkšņais uzbrukums pārsteidza padomju spēkus, un tie strauji un haotiski

atkāpās, neizrādot būtisku pretestību.”⁹⁴ Sarkanā armija atkāpās īsti pat neizrādot nopietnu pretestību. Līdz ar 1941. gada 8. jūliju vācu armija bija okupējusi visu Latvijas teritoriju. Vāciešus daudzviet sagaidīja kā atbrīvotājus no padomju varas tirānijas. Līdz ar vācu okupācijas pirmajām dienām Latvijā sāka veidoties Pašaizsardzības komandantūras. Vācu iestādes īpaši uzsvēra, ka paš aizsardzības spēkiem nav nekāda sakara ar Latvijas valstiskuma vai armijas atjaunošanu, bet šie spēki tiek veidoti kā atbalsts vācu armijai. Jau pirmajās nedēļās komandantūru skaits sasniedza aptuveni 700, tās veidojās pēc teritoriālā principa. Latviešu paš aizsardzības komandantūras tika likvidētas 1941. gada augustā. Vēlāk no paš aizsardzības spēkiem izveidojās palīgpolīcija. Daudzi ticēja, ka pēc vāciešu ienākšanas tiks atjaunota neatkarīgā Latvija. Tomēr “Nacistiskā režīma plāniem neatbilda latviešu nacionālo spēku aktivitātes. Vācu varas iestādes steidzās paziņot, ka nekāda Latvijas valdība netiks veidota un ka Latvijas statuss tiks izlemts pēc kara jaunajā Eiropā. Latviešu cerības pašiem pārvaldīt savu valsti bija sagrautas.”⁹⁵ V. Klišāns atzīmē, ka “okupācijas iestādes nepārprotami noliedza Baltijas valstu atjaunošanas iespēju, nepieļaujot pat autonomiju. Latvijai, Lietuvai un Igaunijai bija jāklūst par Vācijas protektorātu, lai vēlāk to teritorijas anektētu un iekļautu Vācijas impērijā.”⁹⁶

Jaunā režīma sākumā visa vara tika koncentrēta vācu karaspēka virspavēlniecības rokās, taču vēlāk to nomainīja vācu civilpārvalde. Kā rezultātā bija paredzēta zemes kolonizācija un pārvācošana. Bija paredzēts, ka 20 – 30 gadu laikā realizēt pilnīgu Baltijas ģermanizāciju un kolonizāciju.

Neilgi pēc okupācijas režīma izveides Ostlandē tika nolemts, ka plašāk vajadzētu iesaistīt vietējos iedzīvotājus, līdz ar to tika izveidota latviešu paš pārvalde. Paš pārvaldes vadītājs kļuva Kurzemes divīzijas komandieris ģenerālis Oskars Dankers. Jāatzīmē, ka “Paš pārvaldes izveidošana nebija uzskatāma par vietējo latviešu politiķu izcilu sasniegumu, drīzāk gan par nacistu okupācijas režīma radītu nepieciešamību. Tā nebija Latvijas valdība. Latviešu paš pārvaldes izveidi sekmēja arī Vācijas neveiksmes kaujās pie Maskavas.”⁹⁷ Latviešu paš pārvaldes mītne atradās Rīgā. Rīgā tā darbojās līdz pat 1944. gada septembrim, kad, tuvojoties padomju karaspēkam, tā tika pārcelta uz Liepāju.

---

⁹⁴ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 231.lpp.

⁹⁵ Turpat. 235.lpp.

⁹⁶ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 310.lpp.

⁹⁷ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 237.lpp.

Jau no nacistiskās okupācijas pirmajām dienām Latvijā tika veidota izvērsta represīvā sistēma. Sistēmas papildelementi bija policija, drošības dienests, tiesas, prokuratūra, koncentrācijas nometnes un cietumi. Sistēmā tika iesaistīti arī latviešu spēki, izmantojot tos gan policijā, gan drošības dienestā. “Liela nozīme nacistu represīvās sistēmas izveidē un īstenošanā Latvijā okupācijas sākumposmā bija Vācu Drošības policijas un SD pavēlniekam Ostlandē, SS brigādfīreram un policijas ģenerālmajoram V. Štālekeram.”⁹⁸ Pēc ierašanās Rīgā 1941. jūlijā V. Štālekers sāka veidot SD vadības centru. Latvijā SD bija okupācijas režīma spēku priekšpulks, kam bija ārkārtīgi plašas pilnvaras. 1941. gada jūlija sākumā sakarā ar V. Štālekera rīkojumu, tika nodedzināta horālā sinagoga Rīgā Gogoļa ielā, tāpat arī sinagoga Stabu ielā un lūgšanu nams Latgales priekšpilsētā. 8. jūlijā nodedzināja lūgšanu nams ebreju kapsētā Šmerlī.

Lai tiktu nodrošināta nacistu režīma drošība un stabilitāte, Latvijā tika izveidoti geto, koncentrācijas nometnes un cietumi. Vācu okupācijas laikā Latvijā kopumā darbojās četri geto, 17 cietumi un Mežaparka koncentrācijas nometnes ar vairākām filiālēm. Geto tika veidots ar mērķi, lai varētu koncentrēt ebrejus vienkopus, kā arī izmantot to darbaspēku. “Ebrejiem pie apģērba bija jānēsā sešstaraina zvaigzne, nebija atļauts mainīt dzīvesvietu, braukt ar sabiedrisko transportu, apmeklēt teātrus, muzejus, skolas u.c. [...] Geto ebrejiem izsniedza minimālu pārtikas devu. Piespiedu darbā veda ārpus geto teritorijas.”⁹⁹ 1941. gada oktobrī tika sāкта Salaspils nometnes celtniecība. Salaspils nometne darbojās kā tranzītnometne. Tajā bija briesmīgi apstākļi: aukstums, nepietiekams uzturs, fiziskie sodi, kā arī nošaušanas draudi. Savukārt viena no lielākajām koncentrācijas nometnēm Latvijā bija Mežaparkā.

Pasliktinoties situācijai Austrumu frontē, pieauga pieprasījums pēc jauniem latviešu militāriem formējumiem. “1943. gada 23. janvārī Vācijas fīrers Ā. Hitlers vienlaikus atļāva un pavēlēja SS reihsfīreram H. Himleram izveidot Latviešu SS brīvprātīgo leģionu.”¹⁰⁰ Kā rezultātā tika veikta mobilizācija, iesaukšana notika no 1943. gada marta līdz 1944. gada augustam. Pirmā mobilizācija notika no 1943. gada marta līdz augustam, kur tika pakļauti 1919. – 1925. gadā dzimušie vīrieši. Otrā pasaules karā Latviešu leģionā ietilpa divas divīzijas – 15. un 19. divīzija. Par izvairīšanos no dienesta tika piespriesti sodi pēc kara laika likumiem.

---

⁹⁸ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 242.lpp.

⁹⁹ Turpat. 245.lpp.

¹⁰⁰ Turpat. 252.lpp.

Ņemot vērā okupācijas režīmu, Latvijā tāpat notika pretestības kustības. Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju samierinājās ar nacistu izveidoto režīmu, pretošanos uzsāka tikai drosmīgākie un patriotiskāk noskaņotie iedzīvotāji. Pretestībā iesaistījās inteliģence, bijušie parlamenta deputāti, ministri, virsnieki, studenti, akadēmiskās aprindas, jaunatne, lauku ļaudis un daudzi citi. Līdz ar 1941. gada rudeni aizsākās pirmās neapmierinātības izpausmes. Parādījās pirmie nelegālie latviešu laikraksti, skrejlapas, proklamācijas, tika veidotas nelegālas organizācijas. Visi šie nelegālie grupējumi centās izskaidrot nacistu okupācijas režīma būtību un mērķus. 1941. gada 18. novembrī parādījās nelegālais laikraksts "Latvija", izdevēji bija Patriotu organizācija. Tāpat arī 1943. gada pavasarī organizācijas "Pērkoņkrusts" vadītājs Gustavs Celmiņš sāka izdot laikrakstu "Brīva Latvija. Latvju raksti". Laikrakstā esošā informācija grupējās trīs grupās: ārpolitika, iekšpolitika un praktiskie jautājumi.

Režīma saimnieciskās politikas raksturīgākā iezīme okupētajās Baltijas valstīs bija cenšanās izspiest pēc iespējas vairāk resursu kara vajadzībām. Lai arī, okupējot Latviju un atbrīvojot to no padomju varas, solījums atdot bijušajiem īpašniekiem nacionalizētos uzņēmumus netika pildīts uzreiz. Ar laiku tomēr notika reprivatizācija. Īpašumus, kas bija nepieciešami vācu kara saimniecībai, joprojām nedrīkstēja reprivatizēt. Tāpat arī tika atstāti tādi paši nodokļi kā padomju režīmā. Samērā smagi klājās lauksaimniekiem vācu okupācijas režīmā. No Latvijas lauksaimniekiem centās "izspiest" pēc iespējas vairāk pārtikas produktu un rūpniecībai nepieciešamās preces. Samērā liela problēma kara laikā bija vilcēj spēka un tehnikas trūkums lauksaimniecībā. Daļu zirgu bija piesavinājusies Sarkanā armija un arī Vācu armija. Trūka arī darba spēks, tāpēc 1942. gadā tika izdots rīkojums, ka vasarā visiem skolu audzēkņiem, kas vecāki par 14 gadiem, lauku darbos jānostrādā trīs mēneši. Būtībā var apgalvot, ka vācu okupācijas režīms neveicināja lauksaimniecības nozares attīstību un izaugsmi.

Grūti okupācijas režīmā klājās arī izglītībai un kultūras nozarei. Tika uzsvērta vācu kultūras nozīme un pārākums, tāpat arī tika noniecināti latviešu kultūras sasniegumi. Skolās tika pastiprināta vācu valodas lietošana. Tika pārstrādātas arī mācību programmas. No darba skolās tika atlaisti nevēlami mācībspēki. Mācībās liela nozīme tika pievērsta rasu teorijas apguvei, kā arī nacionālsociālisma ideju propagandai. Tika sastādīts arī aizliegto grāmatu saraksts. Sarakstā tika iekļautas marksisma-ļeninisma klasiķu darbi, padomju, angļu, amerikāņu un ebreju literatūra. Šajā laikā tika publicēti samērā daudz prozas un dzejas darbu. Rakstnieki savos darbos nepauda attieksme pret notiekošo, bet pārsvarā pievērsās

20. un 30. gadu Latvijas problemātikai. Tika izdoti tādi darbi kā Anšlava Eglīša “Homo novus”, Erika Ādamsona “Sava ceļa gājējs”, Ilonas Leimanes “Vilkaču mantiniece” un citi. Tika izdoti vairāk nekā 30 latviešu dzejnieku grāmatu. Iznāca tādu klasiķu, kā Jāņa Akuratera, Jāņa Poruka, Kārļa Skalbes un Friča Bārdas darbi. Parādījās arī tulkojumi. Visvairāk vācu literatūra, piemēram, Johana Vofganga Gētes darbi.

Jāatzīmē, ka holokausts jeb nacistu režīma realizētā ebreju totālā iznīcināšana Otrā pasaules kara gados samērā smagi skāra arī Latviju. No 1941. – 1945. gadam tika iznīcināti 70000 Latvijas ebreju. Taču kopumā nacistu režīma laikā tika nogalināti 80 000 – 100 000 Latvijas civiliedzīvotāju. Nogalināti arī tika ap 2000 čigānu un 2271 psihiski slimie cilvēki. Tomēr nozīmīgi būtu pieminēt, ka, lai arī draudēja briesmas, daudzi latvieši centās palīdzēt ebrejiem. Viens no populārākajiem latviešiem bija Rīgas strādnieks Žanis Lipke. Viņš kopumā paslēpa 57 ebrejus.

“1944. gada ziemā un pavasarī Vācijas armija atkāpās visā frontē. Februārī sākās sīvas cīņas Igaunijas austrumdaļā, jūlijā Sarkanā armija ieņēma Viļņu un ielauzās Latvijas teritorijā. Sarkanās armijas iebrukums notika trijos virzienos – no Lietuvas, no Krievijas un no Igaunijas puses. (..) Septembrī padomju rokās krita Tallina, oktobrī – Rīga. 1944. gada 13. oktobrī vācieši bez ievērojamas pretošanās pameta Rīgu, kuru ieņēma Sarkanā armija. (..) Vērmahta daļas Kurzemē uzsāka izmisīgu pretošanos – vēsturē šī rīcība ieguvusi Kurzemes cietokšņa un Kurzemes katla apzīmējumu. (..) Sarkanajai armijai neizdevās Kurzemi ieņemt līdz pat Vācijas kapitulācijai 1945. gada 8. maijā.”¹⁰¹

Pilnīgi visa Latvijas teritorija atkal nonāca PSRS kontrolē tikai pēc Vācijas kapitulācijas. PSRS valdība Latviju un pārējās Baltijas valstis par savas valsts sastāvdaļu. Latvijā atgriezās komunistiskā vara.

Otrajā daļā rakstniece akcentē nozīmīgākos vēsturiskos notikumus, uzsverot galvenās varones Billes viedokli par tiem, galvenokārt varam vērot Billes sajūtas saistībā ar šiem notikumiem, lielu iespaidu uz meiteni atstāj, kad viņa atgriežoties Rīgā pēc krievu bēgšanas, ierauga to cik sagrauta Rīga un viņas mīļākās celtnes pilsētā. Līdz ar to var secināt, ka bērni šādus notikumus uztver pat vēl smagāk nekā pieaugušie, jo tiek sagrauts viņu pasaules kārtība. Bille līdz brīdi, kad ierauga Rīgu, sāk apzināties kas norisinās pasaulē.

---

¹⁰¹ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 213.lpp.

3.3. PĒCKARA LATVIJA

Triloģijas trešā daļa “Billes skaistā jaunība” tiek attēloti pēckara gadi. Darbā šis laiks tiek attēlots visai drūmās noskaņās. Galvenais, kas tiek akcentēts darbā saistībā ar laikmetu ir bads un liela nabadzība gan pilsētā, gan laukos. Tiek pieminētas lielas nodevas laukos, cilvēki labāk vēlas dzīvot pilsētā.

Otrreizējā padomju okupācija visai būtiski atšķīrās no pirmā okupācijas. “Padomju Savienība pēc kara bija kļuvusi par pasaules mēroga lielvalsti, ieguvusi kontroli pār Austrumeiropu, turklāt iekšpolitiski bija panākta gandrīz pilnīga kontrole pār visām dzīves jomām.”¹⁰² Turklāt bija pilnīgi skaidrs, ka līdz pat Staļina nāvei “padomju režīms attīstījās pieaugošas centralizācijas virzienā.”¹⁰³ Latvija pirmajos pēckara gados vēl netika plaši “sovetizēta”. Līdz ar to “no vecajām PSRS republikām atsūtītie varas pārstāvji nonāca viņiem svešā un “ārzemnieciskā” vidē. Šie cilvēki ļoti bieži neuzticējās vietējiem iedzīvotājiem un naidīgi izturējās pret nepazīstamām norisēm.”¹⁰⁴ Sākumā lielākā daļa iedzīvotāju centās izvairīties no stāšanās partijā, taču drīz vien arvien vairāk cilvēku iestājās tajā. Iemesli bija dažādi kāpēc Latvijas pilsoņi stājās partija. Vieni stājās padomju propagandas iespaidā, citi karjeras motivēti vai arī ar cerību, ka glābs sevi un savus tuviniekus no staļinisma terora. “Padomju Latvijā, tāpat kā visās citās Padomju Savienības republikās, par augstāko likumdevēju kļuva Augstākā padome. [...] Augstāko padomju un pašvaldību vēlēšanas bija farss – komunistiskā partija jau pirms vēlēšanām noteica deputātu skaitliskās attiecības – cik daudz jāievēlē komunistiskās partijas biedru, cik – bezpartejisko, cik – no strādnieku, zemnieku un inteligences vidus, cik – vīriešu un cik – sievietes.”¹⁰⁵ Ja kāds no vēlētajiem neieradās uz vēlēšanām vai arī balsoja pret partijas iecelto kandidātu, viņš tika uzskatīts par “tautas ienaidnieku” un pret viņu tika vērstas represijas. Saskaņā ar statistiku vēlēšanas parasti piedalījās apmēram 99% vēlētajū.

“Visus atbildīgos lēmumus pieņēma Maskavā vai Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajā komitejā. Kompartijas pirmie sekretāri Latvijā īstenoja Maskavas diktētu politiku, kuras mērķis bija pilnībā sovetizēt Latviju.”¹⁰⁶

Daudzi cilvēki tika arestēti un izsūtīti. Par iemeslu tam bija darbība neatkarīgās Latvijas laikā vai vācu okupācijas laikā, politiskie uzskati un pat nepārdomāti izteikumi. Izmeklēšanā cilvēki

¹⁰² Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 285.lpp.

¹⁰³ Turpat.

¹⁰⁴ Turpat. 324.lpp.

¹⁰⁵ Turpat. 325.lpp.

¹⁰⁶ Šnē, Andris. (2021). Vēsture. No: Spārītis, O. (sast.). Latvijas kultūras vēsture. Rīga: Jumava. 109.lpp.

tika spīdzināti un iebiedēti. Bija gadījumi, kad tika piespriests nāvessods un tad tika izsūtīta visa notiesātā ģimene un tuvākie radnieki. Ļoti daudzi, īpaši leģionāri, neizdzīvoja. Daudzās filtrācijas nometnēs un PSRS iekšlietu ministrijas būvdarbos strādāja smagos darba apstākļos, kur bija arī nepietiekams uzturs.

Pēc kara beigām valdība mainīja arī Latvijas administratīvās robežas. Būtiskākās izmaiņas bija 1945. – 1946. gadā ciema padomju izveidošana. No 510 Latvijas pagastiem tika sadalīti 1362 ciema padomēs, vienlaikus saglabājot pagastus. Latvijai arī tika atņemta Abrenes pilsēta ar sešiem pagastiem. Turklāt 1949. gadā tika likvidēti apriņķi un pagasti, tā vietā bija 58 lauku rajoni, kas tika sadalīti ciemos, bet turpmākajos gados sīkos lauku rajonus apvienoja lielākās vienībās.

Karš bija nācis par sliktu tautsaimniecībai. Bija sagrautas saimnieciskās ēkas, dzelzceļi, izpostīti tūrumi, palikuši nesprāguši lādiņi, nopostītas daudzas pilsētas, ciemi un viensētas. Piemēram, Jelgava bija pavisam nopostīta. PSRS Latvijā, tāpat kā citās savās zemēs, uzsāka dzīvojamā fonda un saimniecības atjaunošana, kā arī tika attīstīta smagā industrija. Šo fenomenu Padomju propaganda definēja kā industriālo revolūciju. “Sākās karā sagrauto pilsētu atjaunošana. Visbiežāk vēsturiskās ēkas necentās atjaunot, to vietā būvēja jaunus standartveida daudzdzīvokļu namus, daudzi no kuriem projektēti t.s. Staļina “klasicisma” stilā.”¹⁰⁷

Jaunas reformas piedzīvoja arī lauksaimnieki. Cilvēkiem, kuri bija devušies trimdā vai sadarbojušies ar Vācijas varas iestādēm, tika atņemtas saimniecības. Tika noteikts, ka viensētas platība nedrīkst pārsniegt 20 – 30 ha. Nacionalizētās zemes tika atdotas bezzemniekiem vai nodotas sovhoziem, tomēr daudzas zemes tika atstātas novārtā. Dzīves līmenis laukos bija ārkārtīgi zems, pietrūka pārtikas un rūpniecības preces. 1947. gadā tika aizliegta privātā uzņēmējdarbība un tirdzniecība.

Lai arī varbūt daudzi samierinājās ar esošo situāciju, tāpat veidojās dažādas pretošanās kustības. Tika veidotas dažādas pagrīdes grupas, darbojās nacionālo partizānu vienības. Partizānu vienības veidoja vīrieši, kuri bija karojuši Vācu armijā. Mežā slēpās tās cilvēku grupas, kuras slēpās no padomju varas un gaidīja atbrīvošanu. Šos cilvēkus dēvēja par mežabrāļiem. Tie mitinājās nomaskētos bunkuros, kā arī veica teroraktus pret Sarkanās armijas militārajiem un čekas objektiem. Savukārt čekisti, lai iebiedētu vietējos iedzīvotājus

---

¹⁰⁷ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 327.lpp.

un parādītu savu spēku, mēdza nogalināto partizānu liķus izlikt publiskai apskatei. Visai smags trieciens pretošanās kustībai bija piespiedu masveida kolektivizācija.

Kolektivizācija notika pēc 30. gadu staļiniskā parauga. 1947. gadā Latvijā bija 49 kolhozi. Tomēr vairums zemnieku nevēlējās un baidījās stāties tajos. Līdz ar to vairāki kolhozi izputēja un varas iestādēm nācās izmantot ekonomiskos līdzekļus un represijas. Un tā 1949. gadā slepeni tika nolemts deportēt turīgākos un nepakļāvīgākos viensētu zemniekus jeb kulakus.

Naktī no 25. marta uz 26. martu visās Baltijas valstīs sākās masu deportācijas. Divas trešdaļas no 42 000 bija sievietes un bērni, kuriem vēlāk lika strādāt Sibīrijas un Tālo austrumu kolhozos un sovhozos. Latvijas iedzīvotājus izveda uz Amūras, Tomskas un Omskas apgabaliem. Atpakaļ dzimtenē atgriezties drīkstēja tikai vairākus gadus pēc Staļina nāves. Izsūtīšanas uz cilvēkiem atstāja pamatīgu iespaidu un tie sāka stāties kolhozos. 1950. gadā Latvijas lauksaimniecība pārsvarā bija kolektivizēta. Pēc deportācijām apsīka arī partizānu kustība. Pēc Ņikitas Hruščova nākšanas pie varas un tā saucamā “atkušņa” ,izzuda ilūzija par varbūtējo karu, tāpēc daudzi partizāni sāka legalizēties.

“ASV kongress 1953. gadā izveidoja komisiju, kurai bija jāizpēta 1940. gada notikumi Baltijā. Komisija atzina, ka Baltijas valstis Padomju Savienībā iekļautas nelikumīgi. Pēc tam rietumvalstis laiku pa laikam izteica protestus par Baltijas situāciju, tomēr noteiktas rīcības nebija. Līdz ar to, gan Baltijas valstu trimdas pārstāvji, gan Latvijas, Lietuvas un Igaunijas iedzīvotājiem kļuva skaidrs, ka viņu zemes palikušas dzelzs priekšvara austrumu pusē un šāds stāvoklis var turpināties ilgi.”¹⁰⁸

Ņemot vērā 1940 – 1941. gada rūgto pieredzi, lielākā daļa Latvijas inteliģences bija devušies trimdā, savukārt citi tika represēti vai arī uz laiku izslēgti no kultūras aprites. Līdz ar to, latviešu radošā un intelektuālā elite sāka veidoties no jauna. Tomēr ,veidojot pavisam jaunu eliti, nācās sastapties ar dažādiem izaicinājumiem. Galvenais izaicinājums bija tas, ka kultūra atguva iepriekš neparedzētu nozīmību. “Pirmkārt, kultūra bija mazas nācijas kolektīvās pretestības izpausme pret centieniem izšķīdināt tās identitāti padomju nācijā un kultūrā. Otrkārt, pretestība bija arī radošu personību un kultūras cilvēku konfrontācija ar varu, kas izpaudās gan nonkonformistu konfrontācija ar varu un eliti, kas pastāv jebkurā politiskā režīmā, gan arī kultūras darbinieku pretestība centieniem padarīt tos komunistiskās

---

¹⁰⁸ Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no visnenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC. 331.lpp.

ideoloģijas paklausīgiem kalpiem.”¹⁰⁹ Laiks no 1944. – 1953. gadam latviešu kultūrai bija ārkārtīgi smags, tā cīnījās par izdzīvošanu. Tikai pavisam neliela kultūras daļa tika akceptēta par pieņemamu padomju režīmam. Daudzi inteliģenti tika represēti. 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā pilnībā tika pārtrauktas jebkādas saites ar emigrējošajiem kultūras un zinātnes darbiniekiem. Turklāt padomju vara centās integrēt tādas nacionālās kultūras elementus kā kora dziedāšanas tradīcijas, tautas tērpus, piešķirot tam padomisku raksturu. Dziesmu svētki tika intensīvi sovjetizēti, kas izpaudās gan caur piesaisti, gan noformējumā, gan repertuārā. Repertuārs tika veidots lielākoties no krievu un citu padomju tautu dziesmām un dejām, latvieši dziesmas bija mazākumā.

Jāatzīmē, ka 50. gadu vidū literatūrā strauji ienāca vesela rakstnieku paaudze, kuru var dēvēt pār tā laika literatūras “seju”. Parādījās tādi autori, kā Vizma Belševica, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Ārija Elksne un daudzi citi.

Vēsturiskais laikmets un tas ,kāds iespaids tiek atstāts ir ārkārtīgi nozīmīgi. Piedzīvojot nabadzību vai kara šausmas uz cilvēku, īpaši jau bērnu, var atstāt lielu iespaidu, reizēm pat neatgriezenisku. Apskatot šos trīs vēsturiskos laikus, kuri virzījās secīgi pēc kārtas, var tikai secināt, ka pārdzīvojums bērnam noteikti bija liels. Kara laika bērniem šīs vēsturiskās šausmas lika tikai strauji pieaugt, tā īsti neizbaudot bērnību. Turklāt varam tikai apbrīnot tos, kuri cīnījās pret teroriem un šausmām, ja ne ar darbiem, tad ar vārdiem kā rakstniece Vizma Belševica.

Triloģija “Bille” ir visai labs vēsturiskais materiāls par to, kā dzīvoja strādnieku ģimenes Ulmaņa valdīšanas laikā, tā apgāž mītu par to, cik viss bija skaisti un labi. Rakstniece triloģijā īpaši uzsver, kā viņas ģimene dzīvoja šajos laikos. Galvenā varone Bille iepazīst to, kas ir nabadzība, māte nestrādā, taču tēvs izvadā viņu vien parniecīgu algu, Bille zina to kā tas ir, kad neko nevar nopirkt veikalā. Triloģijas otrā daļa koncentrējas uz Otrā pasaules kara laiku, kad Billes bērnība apraujas, jo ir jādomā kā palīdzēt ģimenei. Vissmagāko laiku Bille piedzīvo tieši pēc kara, kad veikalā neko nevar dabūt, naudas nav un ir visu laiku jācīnās ar bada sajūtu, sapņojot tikai par ēdienu. Režīma atstātais iespaids liek arī Billei domāt par to, kas ir pareizi un kas nē.

---

¹⁰⁹ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava. 353.lpp.

4. VĒSTĪTĀJS, VĒSTĪJUMS UN TO ELEMENTI VIZMAS BELŠEVICAS TRILOĢIJĀ “BILLE”

Šajā nodaļā tiek analizēts vēstītājs, vēstījums, laiktelpa un sižets triloģijā “Bille”, tiek analizēti arī visi aspekti, kuri ir ietverti šajos elementos.

Vizmas Belševicas triloģijas “Bille” sākumā mēs sastopamies ar mazo meiteni Sibillu Gūtmani jeb vienkārši Billi. Billei piemīt ārkārtīgi liela mīlestība pret grāmatām, viņa burtiski tās apēd lasot, tā arī veidojas Billes kā rakstnieces ceļš uz lielām lietām. Gadiem ejot, Bille no mazas meitenes kļūst par pieaugušu, jaunu sievieti. Billes bērnība beidzas brīdī, kad tā piedzīvo Otrā pasaules kara šausmas, viņa kļūst pieaugusi, jo ir jādomā, kā palīdzēt ģimenei trūkumā, kad tēvs tiek iesaukts Vācu armijā, no kuras tā arī neatgriežas. Mēs kā lasītāji varam sekot līdz Billi no pašas bērnības līdz pat jaunības dienām, varam vērot meitenes iekšējo pasauli, kas savā ziņā ir ārkārtīgi pelēcīga, bet tajā pašā laikā kolorīta. Sākumā ir jūtams liels bērna naivums, taču vēlāk tas kaut kā pazūd nebūtībā, Bille sāk izprast apkārtējo pasauli, cik ļoti tā ir sabojāta. Mātes jeb kā Bille viņu sauc mammuča skarbā attieksme Billei liek justies nemīlētai, reizēm tikai papuča maigais rokas pieskāriens palīdz.

4.1. VĒSTĪJUMS UN VĒSTĪTĀJS TRILOĢIJĀ “BILLE”

Visās trīs triloģijas daļās vēstījums pieder pie reālistiskā vēstījuma veida, kuram pamatu ir vides un laikmeta ainu tēlojums, kas visai būtiski ietekmē galvenās varones rīcību, apkārtesošos notikumus, kā arī psiholoģiju.

Triloģijas pirmā daļa “Bille” vēsta par meitenes dzīvi no piecu gadu vecuma līdz skolas gaitu uzsākšanai. Tātad, aptuvenais vēstījuma laiks varētu būt divi gadi. Jau pašā darba sākumā mēs sastopamies ar Billi un tās iekšējo pasauli. Citāts: “Ka nesaplēš zīdņapīra ielapas, ka neatrauj apaļi iegrieztos stūrīšus fotogrāfiju aizspraušanai, ka neapsmulē taukainiem pirkstiem.”¹¹⁰

Visa darba garumā mēs sekojam līdz Billes gaitām, palaidnībām, domām un izjūtām. Billes tēvs, Žanis Gūtmanis, strādā pie kāda direktora, kam pieder viņa darītava, tā tiek saukta par fabriku. Billes tēvs izvadā viņus ar trīsriteni, kuram ir kaste priekšā. Tomēr, darba

---

¹¹⁰ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 7.lpp.

sākumā tiek parādīta epizode no kuras uzzinām, ka pirms ģimene atnāca uz Rīgu dzīvot, viņiem bijusi saimniecība, bet tā tika izūtrupēta, vēlāk tā dzīvoja Ventspilī, Valmieras ielā, pēc tam Rīgā. Tāpat arī vēstījuma gaitā uzzinām, ka kādreiz Billes tēvam ir piederējusi konditoreja, taču krīzes gados tā bankrotēja. Tomēr dažbrīd Billes papucis atklājās kā meistarīgs konditors, cepot dažādus gardumus, piemēram, uz Billes kristībām grāmatas beigās. Ņemot vērā to, ka naudas pelnītājs Gūtmaņu ģimenē ir tikai Billes papucis, ģimene cieš no trūkuma un slīkst parādos. Billes vecāki daudz strīdās, tomēr galvenokārt strīdi ir par papuča dzeršanu un naudas problēmām. Vēstījuma gaitā uzzinām, ka Billes mamucis, pirms Bille bija nākusi pasaulē, strādāja pie kādas smalkas modistes par mācekli. Citāts: “Mammucis pats varētu kļūt par modisti un pelnīt lielu naudu, bet kas tev deva? Piedzima Bille. Un jau pirms Billes piedzimšanas bija izrādījies, ka mammucis nevar un nevar augu dienu cilvēkos būt.”¹¹¹

Lai arī varbūt dažbrīd šķiet, ka mēs raugāties uz pasauli caur Billi, tomēr Bille nav vēstītājs. Vēstījums tiek fokalizēts caur Billes perspektīvu. Par apkārtējo pasauli un tēliem varam uzzināt tikai caur Billes domām un viedokli, ko tā izsaka. Caur vēstītāja redzespunktu mēs vērojam visu notiekošo, tai skaitā, arī Billi. Pamatojoties uz Dž. Kalera fokalizācijas veidiem, tad šajā gadījumā notiek temporālā fokalizācija, kad vēstījums trešajā personā fokalizē notikumus, parādot tos caur noteikta personāža “brillēm”. Tieši caur Billes “brillēm” mēs raugāties uz visiem notikumiem.

Ņemot vērā, ka mēs raugāties caur Billes perspektīvu, tad bieži vien ir tā, ka viedoklis par apkārtējiem un apkārtējo ir visai tiešs. Tā arī tas tiek parādīts šajā citātā: “Skatīties uz vecotēvu un domāt par vecotēvu Billei nekad neapnīk. No Zūru vecāsmātes nav ko redzēt, ja nu lieku reizi pabrīnīties, cik viņa resna.”¹¹² Šajā citātā Bille gan savu atklāto viedokli izsaka savās domas, bet darbā varam novērot epizodes, kur meitene izsaka savu viedokli atklāti kādam citam. Turklāt par savu viedokli bieži vien dabūjot dunku mugurā no mammača.

Vēstītājs ir heterodieģētisks trešās personas vēstītājs, tāds, kas nepiedalās darbības gaitā, kas uz notikumiem noskatās no malas. Pirmās personas forma atklājas tikai caur dialogiem. Jāatzīmē, ka dialogi triloģijas gaitā ir visai reta parādība, vairāk varam vērot Billes iekšējo pasauli.

Vēstījumam ir raksturīgi arī detalizēti personu portretējumi. Cilvēku portretiem, kuri parādās vēstījuma gaitā, raksturīgs ir aprakstīt gan izskatu, gan apģērbu. Vēstījums, vērtējot

---

¹¹¹ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 21.lpp.

¹¹² Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 11.lpp.

cilvēkus, ir visai tiešs, to varētu salīdzināt ar maza bērna vērtējumu, kad tas saka visu ko domā. Piemēram, epizodē, kad Bille un viņas vecāki brauc ciemos uz Ventspili pie Zūru vecvecākiem ar vilcienu. Citāts: “Otrā pusē, katrs pie sava loga, sēdēja svešs pāris. Dāma bija tukla, zaļā kleitā ar mazu, sarkani uzkrāsotu sirsniņu platās mutes vidū. Kungs arī tukls un rūtainā uzvalkā. Billesprāt, rūtains uzvalks piederējās tikai cirkā – tam klaunam, kuram vienmēr sita pa galvu, un tad viņam no raibi sakrāsotām acīm šāvās asaras kā no krāna, kad apakšā piespiež pirkstu.”¹¹³ Vēstījumā ir novērojama tendence, ka lielu daļu no vēstījuma dominē galvenās varones viedoklis, radot iespaidu, ka vēstītājs ir Bille, šādā veidā tiek maldināts lasītājs.

Triloģijas otrajā daļā arī parādās citu personu portretējumi, kuri ir ārkārtīgi detalizēti, uzmanība tiek vērsta uz katru mazāko sīkumu, portreti tiek aprakstīti tēlaini. Vienu no šādiem portretiem varam vērot stāstā “Jauna, skaista dzīve”, kur Bille komentē jaunās skolotājas izskatu. Citāts: “Mugurā jūraszils kostīms, sarkana blūze un ass sarkana mutauta stūrītis krūšu kabatā. (..) Kājās pusaugstās kurpes sper soļus tā, it kā neredzams pineklis tās drusciņ rautu atpakaļ, bet iznāk ļoti smalki. Tā laikam jāstaigā īstai dāmai.(..) Skolotājas acis un seja smaidā nepiedalījās. Tikai ļoti skaisti, ļoti balti zobi plānās, sarkanās lūpās. Smails bija kā no košas bildes izgriezts un pēkšņi uzlīmēts.”¹¹⁴

Bieži vien pavēstītais liekas ārkārtīgi bērnišķīgs un naivs. Piemēram, citātā no pirmās daļas: “Mammucis gan saka, tā ģērbjoties, baznīcā laulādamies, viņi bijuši dzimtsarakstos. Saraksti ir uz papīra, cilvēki nav uz papīra. Varbūt mammucis ar papuci uzkāpuši uz liela papīra un atkal nokāpuši nost? Un tad skaitījies, ka viņi apprecējušies? Vienreiz Bille mēģināja prasīt, bet tad par viņu tā smējās, ka otrreiz nemēģinās ne sitama.”¹¹⁵

Trešās daļas vēstījumā detalizēti tiek aprakstīts krievu karavīru portrets: “Pirmais ienāk liels vīrs ar tādu kā no priekšas saplacinātu seju. Tumšās acis gandrīz deniņos, podziņas deguns, atļukusi mute un liels, plakans zods. Pāri biksēm izlaists zaļpelēkais krekls, ko krievi sauc par gimnaskorku. Kaklā iekārts iekārts automāts, un tas nu pavēršas pret Billi.”¹¹⁶ Šajā epizodē krievi izlaupa mājās, tie paņem Krikštūlmātes rotas no kumodes, dvieli, sienas pulksteni. Darba vēstījumā parādās arī citu personu portreti, piemēram, Billes draudzenes un klases biedrenes Teklas portrets. Bille Teklu raksturo: “Itin kā ducīga meita, kaut gan tikpat kārna kā viņas tagad visas. Laikam likās ducīga tāpēc, ka gāja, uz priekšu

---

¹¹³ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 34.lpp.

¹¹⁴ Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 37.lpp.

¹¹⁵ Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 9.lpp.

¹¹⁶ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 8.lpp.

padevusies un katru soli kā mietu zemē dzīdama. Un arī vecāka par viņu klasi.”¹¹⁷ Tekla ar Billi kļūst visai labas draudzenes un kopā ar Ausmu dodas arī mangot par Mārupes laukiem.

4.2. LAIKS UN TELPA TRILOĢIJĀ “BILLE”

Pirmajā daļā “Bille” darbība risinās vairākās vietās, tiek attēlota gan pilsētas vide, gan lauku vide. Pārsvārā darbība risinās Rīgā, bet dažās epizodēs arī Ventspilī, Ugālē, Mildas saimniecībā “Lejasruļos”. Saimniecība varētu atrasties starp Mālpili un Nītauri, jo tiek pieminēti “Lielie Kangari” un Mergupīte. Darbības vide risinās gan iekštelpās, gan ārtelpās, tomēr var novērot, ka Bille vislabāk savu laiku pavada ārā. Ja Rīgā, tad vislabāk būt sētas pagalmā kopā ar citiem bērniem, nekā drūmajā dzīvoklī, kur miers atkarīgs no mammača garastāvokļa un no tā vai papucis pārnāks mājās piedzēries vai arī skaidrā prātā.

Billes bērnība paiet trūkumā, ģimene dzīvo Vārnu ielas namā mazajā dzīvoklītī. Citāts: “Lieciet vien laukā! Jums jau gribētāji rindā stāv uz šito ūķi, kur gaisma ne dienas vidū neiespīd, pagraba durvis līdz logam, lai katrs var lūrēt iekšā vai iekāpt, gaitenī spuldzītes nekad nav!”¹¹⁸ Vārnu ielas māja rada tādu kā nomāktības sajūtu, it īpaši jau Gūtmaņu īrētais dzīvoklītis, kurš ir tik piebāzts, ka īsti nav kur kāju likt. Kā var noprast pēc vēstījuma, tad dzīvoklim ir divas istabas, kuras ir caurstaigājamas un maza virtuve. Ar dzīvokļa iekārtojumu mēs tiekam iepazīstināti epizodē pirms Billes kristībām, lai meitene varētu sākt iet skolā. Tomēr Billes mammucis saprot, ka tādā dzīvoklī kauns vest mācītāju. Dzīvokļa iekārtojums ir kā liecība tam, kādā trūkumā ģimene dzīvo. Citāts: “Te jau pat virtuves galdam tikai puse vaļā, abu istabu galdiem, plauktiņiem, palodzēm un skapjaugšai ne puse arī ne. Un pat krēsli nokrauti. Un, kur nebija ielāpu kaudze, aukliņu kule vai pogu turza, izklātas avīzes kaltējumiem. Uz avīzēm žuva kumelītes, pelašķi, liepziedi, pētersīļu lapiņas, rudeņos pupas, zirņi un sīpoli no dārziņa, sēklas nākamam pavasarim. Lai nav veikalā jāpērk.”¹¹⁹ Vārnu ielas dzīvoklis tajā pašā epizodē tiek salīdzināts ar mammača māsas dzīvokli, kas varbūt nebūt nav diži lielāks, bet nav tik piebāzts kā Vārnu ielā, turklāt pats mājas apraksts un dzīvokļa rada tādu kā gaišumu, pretēji Vārnu ielas nama pelēcībai. Citāts: “Olgas dzīvoklis arī sētas mājā un ieeja caur virtuvi, bet Olgas sētā pie ārdurvīm auga ceriņkrūmi, aiz logiem – ķiršu koki, un istabā pat saule iespīdēja. (..) Istabā bija gulta ar spīdīgu, vatētu segu, galdam un kumodei pārklāti

¹¹⁷ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards.59.lpp.

¹¹⁸ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 70.lpp.

¹¹⁹ Turpat. 229. – 230. lpp.

balti galdauti puķaini apdrukātām malām, logam tilla aizkars, skapis, daži krēsli, un viss.”¹²⁰ Salīdzinot šīs abas telpas var secināt, ka Olgas dzīvokļa nams ir bagātāks jau ar to vien, ka pie nama aug ceriņkrūms un aiz logiem ķiršu koki, kas bija lieta, ko katrs nevarēja atļauties iegādāties. Arī tas, ka saule iespīd ir nozīmīgi, jo vairākkārt darbā tiek uzsvērts, ka Vārnu ielas nama kāpņu telpā un Billes istabā saule neiespīd, mūžīgi tumsā jādzīvo. Billei patīk iet uz kino, tā arī romānā bieži vien kopā ar vecākiem vai viena pati apmeklē Rīgas kino teātrus. Kopumā darba gaitā tiek uzskaitīti trīs kino teātri – “Splendid Palace”, “Orientis” un “Apollo”.

Kino teātris “Splendid Palace” tiek dēvēts par ārkārtīgi greznu vietu, biļetes arī šajā kino teātrī bija dārgākas nekā citos. Kino teātris caur Billes perspektīvu tiek raksturots ārkārtīgi detalizēti, pievēršot uzmanību katrai detaļai. Citāts: “Zāles sienas bija apgleznotas ar dīvainu dārzu – tādi augsti cirpti dzīvžogi kā Vērmanītī pie rožu laukuma, tikai smalkāki. Visa grīda nosepta ar zaļu paklāju, un gar sienām mīksti krēsli ar tik tievām, līkām, kрузuļaini izdrejātām kājiņām, ka taisni jābrīnās par cilvēkiem, kas tādos uzdrīkstējās sēsties, jo daži tomēr sēdēja.”¹²¹ Uz šo kino teātri Bille reti iet, uz abiem pārējiem biežāk. Tomēr neviens no tiem nelīdzinās “Splendid Palace”. Kino teātris “Orientis” atradās Avotu ielā. Tā zāle tiek raksturota kā netīra, ar koka krēsliem. Savukārt “Apollo” teātris atradās turpat netālu no mājām Marijas ielā. Arī šis kino teātris it nemaz nelīdzinās greznajam. Ekrāns zālē bija krunkains, turklāt, kad brauca kāda smagā mašīna, tad sienas drebēja. Samērā daudz romānā tiek tēlota apkārtējā vide, tai skaitā, pilsētas un lauku vide.

Mēs varam vērot neskaitāmus dabas aprakstus, tomēr jāpiemin, ka dabai liela nozīme tiek pievērsta tikai tad, kad Bille atrodas laukos pie Mīļotantes vai kur citur. Bille romānā parādās kā laba novērotāja, pamanot pašas sīkākās detaļas apkārtējā pasaulē. Citāts: “Kādu brīdi sēdēt uz plakanā, siltā akmens, skatīties uz kuplajiem madaru un vanagzirņu cekuliem pār kraujas malām un žibīgajām spārēm virs ūdens tīri patīkami.”¹²² Dažbrīd ir novērojams, ka Bille lauku vidē jūtās kā tādā miera oāzē, kur nekas slikts nevar notikt, tomēr to vislabāk var redzēt triloģijas otrajā daļā. Protams, dažbrīd arī Rīgas ainavā parādās daži detalizēti apraksti, radot sajūtu, ka neatrodamiem nemaz pilsētas vidē. Citāts: “Meža kapos kādreiz iestaigāja no Braslas kapiem, kad bija vecamtēvam puķes aiznesušas. Tur rindām vien slējās pieminekļi ar ērgli galā. Ērglis taustīja ar knābi aizlauztu spārnu, bet zem ērgļa iegarenā stikla rimbulī jauns,

---

¹²⁰ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 229.lpp.

¹²¹ Turpat. 155.lpp.

¹²² Turpat. 146.lpp.

skaists, parasti smaidīgs puisis lidotāja formā.”¹²³ Vēstījumā parādās dažādas Rīgas pilsētas ielas un vietas. Piemēram, Tallinas ielas, Marijas iela, Matīsa iela. VEF, Vērmaņa dārzs. Šie vietu pieminējumi rada sajūtu, ka viss aprakstītais patiešām ir noticis, nevis, ka tas būtu kāds izdomājums.

Triloģijas otrā daļā “Bille un karš” mēs turpinām sekot Billes gaitām. Šajā daļā Billes bērnība pārtrūkst pēkšņi, sākoties karam. Vēstījuma gaitā tiek piedzīvots karš un divkāršējā okupācija. Redzam to kā Bille kļūst pieaugusi, saprotot, ka nav variantu, jo jābūt stiprai mammuča dēļ. Kara laikā piedzimst Billes brālītis Jēkaupiņš jeb Jēkabs. Billes papucis sākumā strādā par kapeldīneru operā, tomēr ne pārāk ilgi, pēc tam strādā Rīgas cirkā, vēlāk iestājās vācu kara dienestā, cep kūkas un smalkmaizes augstiem kara kungiem, taču gandrīz pašās darba beigās muļķības dēļ papuci aizsūta uz fronti no kuras tā arī neatgriežas. Šajā daļā tiek atspoguļots laiks no 1940. gada līdz pat kara beigām. Jau ar pašu pirmo grāmatas lapu mēs uzzinām, ka tiek attēlots 1940. gads. Citāts: “Lai nu cik maz lielie saka bērniem, lai bērni vispār tikai nejauši no lielo runām ko padzird, tomēr Bille ar Anitu tagad zina, ka Latvijā ienākuši krievi. Nevis armijas daļas vien atsevišķās vietās, bet viscaur un pavisam.”¹²⁴ Grāmatas sākumā Bille īsti vēl nesaprot ko nozīmē tas, ka krievi ir ienākuši Latvijā. Tas parādās epizodē “Sarkanbaltsarkanais bērzs”, kurā viņas ar Anitu laukos ganot govīs ir uzkāpušas kokā un vicina savus lakatiņus, kuri ir sarkanā un baltā krāsā, kā arī dzied par brīvu Latviju. Citāts: “Labi, kopā sasiemie lakatiņi izskatījās pēc sarkanbaltsarkanā, bet sarkanbaltsarkanais ir Latvijas karogs. Vai tad Latvijas vairs nav, tāpēc, ka ienākuši krievi?”¹²⁵ Citātā vēl ir manāms tā lielā nesaprašana par pasaulīgām lietām un lielais bērna naivums, tomēr drīz vien tas mainās. Par laikmetu liecina arī stāstā “Skaidarāji”, kur tiek attēlots, ka saimniekiem atņems zemi, kura tiks atdota rentniekiem un kalpiem. Billes mīļotante ir rentniece, tomēr šeit tiek parādīta nevis kā sava labuma guvēja, bet gan tāda, kas negrib svešu mantu ņemt. Visai slikti tiek parādīta jaunā padomju vara. Citāts: “Bet sveša manta ir sveša manta, pat ja valdība dotu. Kas svešu mantu ņem, tas zog. Un tāda valdība ir zagļu valdība.”¹²⁶ Tāpat arī par laikmetu liecina 1941. gada deportācijas, protams, Billi tas neskar, bet apkārtējos gan. Deportācijas tiek pieminētas epizodē “Laiki mainās”, kur tiek uzsvērts, ka aizvest ir veikala īpašnieks, tāpat arī daži saimnieki. Līdz ar deportācijām Bille sāk saprast, ka pasaulē kaut kas nav kārtībā, tomēr

---

¹²³ Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards. 57.lpp.

¹²⁴ Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 5.lpp.

¹²⁵ Turpat. 14.lpp.

¹²⁶ Turpat. 19.lpp.

tā īsti vēl nenojauš, kas īsti ir noticis un mainījies. Kad Bille ar papuci ierodas Rīgā no laukiem, viņu izbrīna tas kādā stāvoklī ir Rīga. Tur viņa ierauga sagrautu savu mīlo pilsētu. Rīga bez Pēterbaznīcas torņa Billei bija pavisam svešāda, sagrauts Rātsnams, Kaļķu ielas drupas, , taču viņas Vārnu iela pavisam vesela. Līdz ar ierašanos Rīgā, Bille beidzot saprot, ka kaut kas patiešām ir mainījies. Citāts: “Toties Billei beidzot galīgi skaidrs, kas ir krustu un šķērsu apspriedelētā brīvība. Brīvība ir dzīve bez svešām armijām. Kur svešas armijas iekšā, tur brīvības nav.”¹²⁷ Šajā daļā pilsētvide ir attēlota visai drūmās noskaņās, kur vien Bille skatās, tur tikai ir manāma pelēcība un skumjas, pat bibliotēkas grāmatas tai nesagādā nekādu prieku, jo grāmatplaukti ir krietni tukšāki palikuši līdz ar vāciešu ienākšanu Latvijā. Bille arī sastopas ar ebrejiem un geto, kas arī kalpo kā laikmeta norāde. Tomēr jāpiemin, ka darbā ebreji tiek saukti par žīdiem. Tāpat kā pirmajā daļā, tā arī otrajā parādās gan lauku, gan pilsētas vide. Varam vērot iekštelpas, tomēr tās šajā daļā tiek aprakstītas visai maz. Vairāk darbā parādās pilsētvide, tomēr tā ir sabojāta, īpaši jau Billes apziņā, drupas izjauc visu Rīgas skaistumu.

Ja pirmajā daļā varējām vērot trīs dažādu kino teātru zāles, kurus Bille apmeklēja. Šajā daļā ieskats tiek sniegts par operu epizodē “Kapeldīners”. Kamēr Billes papucis strādāja operā, Bille arī tika noskatīties kādu izrādi. Visai detalizēti tiek aprakstītas dažādas telpas operā. Citāts: šaura, smacīga telpa: gaitenis ne gaitenis, istaba ne istaba, kur papucis noģērba savu žaketi un uzvilka tumšsarkanu ar dzeltenām malām. (..) Kādās vaļējās durvīs ne durvīs rēgojās it kā piekravāts šķūnis vai visa nama augstumā. Papucis pačukstēja, ka tā ir skatuve. (..) Loža izrādījās tāds aizgalds – priekšējā sieniņa ar paplatu apmali, aizgaldā krēsli ar izpītām atzveltnēm un sēdekļiem it kā zvaigznīšu vai šūnu rakstā.”¹²⁸

Tāpat arī tiek pieminētas dažādas vietas un ielas Rīgā, kuras netika minētas pirmajā daļā. Pieminēta ir Laboratorijas ielas, Brīvības piemineklis, Opera, Cirks, slidotava, Ziedoņdārzs.

Ļoti bieži, kad Bille atrodas lauku vidē, var just, ka tur viņa jūtas daudz labāk nekā mājās, Rīgā. Tā arī tas atklājās epizodē, kur Billei paliek desmit gadi. Bille pati sāk saprast, ka vislabāk jūtas laukos pie mīlotantes. Citāts: “Jocīgi. Billes mājas taču Rīgā, bet tur tik saldi nebija nekad. Un tāda modināšana kā šorīt, tāda dzimšanas diena jau nu nepavisam ne.”¹²⁹ Šoreiz darbība pārsvarā risinās pilsētā, taču romāns iesākās lauku vidē un beidzas arī. Tikai romāna beigās Bille kopā ar mammuci un Jēkaupiņu atrodas Mārupē pie Alīdes.

---

¹²⁷ Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 115.lpp.

¹²⁸ Turpat. 47. – 48. lpp.

¹²⁹ Turpat. 85.lpp.

Laukus šajā daļā varētu raksturot gandrīz kā tādu miera oāzi, kurā var paslēpties no visām kara šausmām, tomēr ne vienmēr. Tāpat jau dažbrīd sajūt kara vēsmas. Tomēr pilsētā ir pavisam drūmi, jo sagrautās ēkas nepavisam nedod kādu mierinājumu.

Triloģijas trešajā daļā “Billes skaistā jaunība” vēl pēdējo reizi mēs turpinām sekot Billes gaitām. No nosaukuma vien varam saprast par ko tiks vēstīts. Gluži kā Billes augšējā kaimiņiene, kura nepārtraukti griež vienu plati un līdzī dzied: Skaista bij’ jaunība. Tomēr Bille bieži vien domā, kas tad īsti ir tā jaunība un kas gan viņu padara tik skaistu. Par nosaukumu īsti nevarētu teikt, ka tas attaisnotu savu nozīmi, viss, ko Billei nākas pārdzīvot it nemaz nav tik skaists kā varētu likties. Citāts: “Bille noteikti vairs nebija bērns. Tā tad ir viņas jaunība? Laikam jau arī jaunība skaista tikai citiem. Jo skaists tas biešu lauks, skaisti vītoli, bet Billes jaunība? Kāds no tās prieks Billei?”¹³⁰ Darba sākumā mēs ar Billi sastopamies Mārupes lauku mājās, tiek atainota arī Billes braukšana šķūītīs. Vēlāk Bille kopā ar mammuci un Jēkaupiņu dodas atpakaļ uz Rīgu: “Kad no Rīgas un Mārupes karš bija aizvēlies līdz diezgan tālajam Tukumam, Alīdei sāka likties, ka viņai te nepavisam nav vajadzīga slīmestu banda, kas to vien prot kā vēderus piebāzt.”¹³¹ Pēc atnākšanas mājās no laukiem, Billei ir jādodas talkā kopā ar meitskolu, lai varētu sākt mācīties. Savukārt Billes mammucis iestājas bērnu dārznieču kursos uz kuriem var iet kopā ar Jēkaupiņu, taču vēlāk kā jau tas iepriekš bija noskaidrojies, tad Billes mamma nevar būt cilvēkos, turklāt Jēkaupiņa greizsirdība uz citiem bērniem arī par labu nenāk, tāpēc mammucim jādzīvo mājās. Līdz ar to viss krīt uz Billes pleciem. Bille pusgadu līdz Jaungada brīvdienām nomācās Natālijas Draudziņas ģimnāzijā, kas skaitījās smalkākā skola meitenēm Rīgā, tomēr no skolas ir jāaiziet, jo Billei ir jāuzņemas rūpes par mammuci un brālīti. Tālāk Bille aiziet strādāt par pielicējas mācekli tipogrāfijā un iestājas arī vakarskolā, tomēr ilgi nevar slodzi panest, tāpēc beigās iestājas poligrāfiķu arodskolā, kur tiek ieskaitīta rokas burtličos. Trešajā daļā Bille saņem gan mīlestības vēstuli, gan pirmo skūpstu, iet uz skolas ballēm dejojot. Uz skolas ballēm Billei ir jāiet obligāti, jo viņa ir iecelta par grupordzi, vēlāk Billei pat patīk iet uz ballēm, jo puisī lūdz uz dejām. Darba gaitā piedzīvo uzbrukumu, arī nokļūst sanatorijā, beigās arī vērojams ceļš kādu tā iet, lai kļūtu par rakstnieci. Šajā daļā neparādās ne Billes papucis, ne Billes vecāmāte. Kā jau iepriekšējā daļā tika noskaidrots, tad Billes papuci iesauc frontē vācu armija un viņš tā arī neatgriežas. Tomēr par vedomāti mēs īsti neko nezinām, nekas netiek pateikts. Šajā daļā tiek atspoguļota pēckara Latvija pirmajā

¹³⁰ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 99.lpp.

¹³¹ Turpat. 43.lpp.

padomju laika posmā. Pēckara posms tiek atspoguļots visai negatīvi. Tiek attēlots bads, kas tiek parādīts kā briesmīgākā sajūta kādu var iedomāties. Arī Bille, mamma un brālītis cieš no bada. Visai labi bads un tas kādas sajūtas tas rada tiek attēlots epizodē “Lauku labumi”, kurā pārnākot mājās no Mārupes laukiem, meklē ko ēdamu pēc garā ceļa. Citāts: “Un Bille, kas agrāk žāvētu aitas gaļu ne acu galā ciest nevarēja, tagad, sātīgo sālumu ar mēli un smaganām apmīļodama, ar zobiem kodīdama lēni, lēni, lai ilgākam brīdim pietiek, pēkšņi līdz galam saprata vārdu “svētlaime”. Agrāk šis vārds viņai neko nebija nozīmējis.”¹³² Lai arī Bille nav augusi bagātā mājā, kur ir pārpilns ar ēdienu, tomēr bads viņai nekad nav bijis jācieš, jo vienmēr ir bijis ēdiens galdā, tomēr pēckara Latvijā, kur gan laukos, gan pilsētā visai smagi iet, tagad gan visi cieš no bada.

Darbs iesākas ar epizodi “No nakts līdz naktij”, kurā tiek attēlota vāciešu prom bēgšana no Latvijas, kā arī krievu ienākšana un otrā Padomju okupācija. Citāts: “Krietni aiz muguras vācieši pagalmā rosās uz prombraukšanu, kārtējo reizi vedinājuši braukt līdzī un pateikuši, ka rīt vienos krievi būs klāt.”¹³³ Tālāk tekstā arī uzzinām, ka krievi ir jau iebrukuši Jelgavā, deg Rīga. Tātad, laiks, kas tiek attēlots darba sākumā varētu būt aptuveni 1944. gada vasaras beigās: “Zvaigznes, zvaigznes visā rudens krāšņumā! Un Rīgas puse vairs nav sarkana.”¹³⁴ Mēs varam vērot Billes, nu jau kā jaunas sievietes emocijas, kad viņa raugās uz degošās Rīgas pusi, tur sadeg viss, kas Billei ir mīļš, tur sadeg Billes bērnība un lelle Saulcerīte, atmiņas par aizgājušo laiku, jo tagad vairs nekas nebūs kā agrāk, ko Bille sajūt dziļi sirdī. Citāts: “Nē! Billes krūtīs un kaklā briest kliedziens, bet pakliegt viņa nevar. Ne paraudāt nevar. Neizkiedzamais kliedziens žņaudz tā, ka jānosmok, jākrīt beigtai, tikai žogā vēl turas.”¹³⁵ No šī brīža Billē pamostas tāda kā apziņa, kas ir kas, par to, ka ne krievi, ne vācieši labu darīs, ne viņiem rūp par to, kas notiek ar viņas mīļo pilsētu. Emocionāli pārgurusi no pārdzīvojuma par Rīgu, Bille aizmieg uz sava salmu maisa, ka pat nepamana, ka mājā ienāk krievu karavīri.

Par laikmetu arī liecina epizode “Šķūtīs”. Kas nozīmē to, ka katrai lauku saimniecībai bija jāsaista zirgs, rati un šķūtnieks armijas vajadzībām. Alīde, pie kuras uzturas Bille ar mammuci un Jēkaupiņu, izdomā sūtīt Billi ar sliktāko zirgu un ratiem. Citāts: “Salika galvas kopā un nosprieda, ka jūgs to pašu nekalto Plusku vecajos, pagalam izļodzītajos ratos, kuri

---

¹³² Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 49.lpp.

¹³³ Turpat. 5.lpp.

¹³⁴ Turpat. 23.lpp.

¹³⁵ Turpat. 6.lpp.

tikai nevaļas dēļ nav malkā sacirsti un jūk acu priekšā, un par braucēju ies Bille, kas gan cits!”¹³⁶. Domājot, ka tādu zirgu un bērnu sūtīs atpakaļ, tomēr Billei liek tāpat braukt ar citiem līdz pat Slokai. Taču citi saimnieki pieskata Billi, lai tā nenokļūst no pārējiem, kā arī pabaro viņu, jo Alīde viņai iedod tikai dažas maizītes līdz.

Darbība, tāpat kā iepriekšējās daļās, risinās gan iekštelpās, gan ārējā vidē, piemēram, parādās Alīdes istaba Mārupē, kurā tiek detalizēti aprakstīts viss, kas atrodas istabā. Citāts: “Mazo plauktiņu pie gultas Bille pazīst, arī tos Vollesus un Kurts-Māleres, pat ilgu gadu laikā nenodriskātus. (...) Bille koda nagus, nevar izšķirties un pārļaiž dīku skatienu. Alīdes sienas segai, zaļai, ar lielām izšūtām rozēm, zem vienas rozes iztriepts puņķis.”¹³⁷ Darba gaitā parādās arī citas iekštelpas, tomēr kā jau arī pārējās daļās, tad darbība pārsvarā risinās ārējā vidē. Tiek pieminēta arī kāda visai grezna telpa jau iepriekš pieminētajā epizodē “Šķūtīs”. Šajā epizodē, vedot zirgus un visu pārējo uz Sloku, šķūtnieki pārnākšo kādā namā. Citātā Billes pirmie iespaidi par šo namu: “Nē, šī nebija nekāda vasarnīca, bet pamatīgs cauru gadu dzīvojams nams. Lielā istaba, kurā visi viņi varēja satilpt, tik krāšņa, ka Billei mute palika vaļā. Bija gan lasīts un zināms, ka bagātos namos mēdz būt bibliotēkas, bet pašas acīm redzēt! Billi rausus pierāva klāt grāmatu plaukti, kas mirguļoja iezeltītās sējumu muguriņās.”¹³⁸ Attēlotā telpa ir visai krāšņa, taču pamesta. Ādas krēsli, kamīns, kā arī citas mēbeles, Billei tas viss ir smalks, viņa nekad nav bijusi tādā mājā. Parādās arī citas telpas, piemēram, “Krikštūļu” istaba. Darbā parādās arī kazarmas kā telpa. Bille, braucot mājās no “Lejasruļiem” aizbrauc līdz Ainaim no “Jaundrūvām” uz kazarmām pie Ainas izredzētā Viļa. Tiek parādīta puīšu kazarmu istabiņa: “Vilim un vēl trim bija istaba ar četrām dzelzs gultām, galdu un ķebļiem. Tāda vīru cilvēkiem neticami kārtīga, tomēr ļoti nemīlīga istaba. Kaila ar visu tīrību it kā pelēkumu pārvilkusies.”¹³⁹ Telpas visa darba gaitā parādās visai pelēcīgās nokrāsās, tās neizstaro siltumu un mīļumu, tikai nomāktību. Novērojams ir tas, ka visai maz vēstījumā parādās telpu un citi detalizēti apraksti, Bille vairs neparādās tāda kā novērotāja, kurai ir viedoklis par visu ko tā redz. Šajā daļā mēs varam vērot to kā Bille bieži vien slīgst pārdomās par visu notiekošo, par karu, par badu, bieži vien Bille domā par ēdienu un to kā būtu, ja būtu, par to, kas ir pareizs un kas nav.

---

¹³⁶ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. 24.lpp.

¹³⁷ Turpat. 12.lpp.

¹³⁸ Turpat. 38.lpp.

¹³⁹ Turpat. 108.lpp.

Iepriekšējās divās triloģijas daļās lauku vide itin bieži bija savienojama ar detalizētajiem dabas aprakstiem. Arī šajā daļā parādās kādi dabas apraksti, tomēr visai maz. Vairāk mēs varam ielūkoties Billes domās un sajūtās, nekā apkārtējā vidē. Epizodē “Šķūtīs” varam vērot dabas un Billes domu apraksta savienojumu: “Korinšu krūmi zvēroja zeltainsarkani. Varbūt vēl vienīgi ievas rudenī tik greznas. Melno, saldo ogu gan vairs nebija – kas neapēstas, tās nobirušas. Korintes viegli birst. Billei sametas žēl, ka nav bijusi te ogu laikā. Tad gan pieēstos. Varbūt arī nepieēstos. Korintes druscīt par saldām un sātīgām – saujīņu izēd -, un nelien vairs. Jocīgi.”¹⁴⁰ Šādi dabas apraksti trešajā daļā parādās visai maz, ja iepriekš tādi bija arī vērojami pilsētas vidē, tad vērojot pilsētu, Billei prātā ir pavisam citas domas. Vēstītājs vairāk sniedz ieskatu par to, kas notiek Billes prātā, to ko meitene izjūt, protams, parādās arī apkārt notiekošais, tomēr krietni mazāk nekā iepriekš. Tas norāda uz to kā Bille kļūst pieaugusi, viņa sāk saprast, kas ir pareizi un kas nepareizi. Saprot, to, ka ir lietas par kurām drīkst runāt un par to, ko nedrīkst. Arī šeit tik salīdzināta apkārtējā daba laukos un pilsētā. Kad Bille iet ziemas naktī no “Lejasruļiem” uz Līgatnes staciju, viņa vēro un apbrīno apkārtējo dabu: “Lauki ap Nītauri allaž tik skaisti, ka vai jāapraudas. Bille to pamanījusi sen. Pat licies tas nevar būt pats no sevis, kāda smalka mākslinieka roka uzglaudusi pakalnus, izvījusī mežus, saspraudusi birzis un mājas, kurās tagad dzirkstī logi. Bet nekāds vasaras zaļums un tāļu zilums nav spējis līdzināties šim pārvarīgajam baltumam.”¹⁴¹ Tajā pašā epizodē. Iebraucot ar vilcienu, tiek raksturota Rīga: “Rīga ir tik pelēka, ka Billei liekas, to balto brīnumnakti ceļā uz Līgatni viņa vispār nosapņojusi. Tāda skaistuma nemaz pasaulē nav. Un tikai sapnī var staigāt mazlietiņ virs zemes.”¹⁴² Pēc šī salīdzinājuma itin labi var noprast, ka Billei vislabāk patīk laiku un brīvlaiku pavadīt laukos. Lauku vide apzīmē skaistumu un krāšņumu, taču pilsētas vide ir pelēcīga, netīra un ārkārtīgi vienmuļa. Jo gan Mārupes lauki, gan Nītaures it nekādi nelīdzināsies skaistajiem Kurzemes plašumiem.

Runājot par pilsētu tiek pieminētas dažādas Rīgas vietas, piemēram, Rakstnieku savienība, Kirova iela, restorāns “Tempo”, Grīziņkalns, Pērnavas iela.

Gan pilsētvidē, gan lauku vidē ir novērojama liela nabadzība. Pilsētā: “Brīnums, cik tomēr logi un durvis, aiz kurām šis tas dabūjams. Tagad durvīm pāri aprūsējuši dzelzs stieņi

---

¹⁴⁰ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 29. – 30.lpp.

¹⁴¹ Turpat. 141.lpp.

¹⁴² Turpat. 148.lpp.

ar lielām priekškarām atslēgām plakanajos galos.”¹⁴³ Tāpat arī laukos ir vērojama samērā liela nabadzība: “ Vispār bija par ko vaidēt. Vajadzējis pārdot zirgu, jo citādi tie nodokļi nebūtu nomaksājami. Tik labu zirgu! Otra tāda viņiem vairs nebūs. Par naudas atlikumu raudzīs pavasarī nopirkt kādu lētāku. Ja nedabūs, tad jāņem striķis un jāpakaras. Laukos vairs dzīves nav.”¹⁴⁴ Lai arī šajā daļā izteikta nabadzība ir vērojama gan pilsētā, gan laukos, iepriekšējās triloģijas daļās bija vērojams lielāks kontrasts starp pilsētu un laukiem. Pēckara posms visai strikti ietekmē abas vietas. Ja vēl pilsētā var atrast kādu darbu, tad laukos jau ne tik, tikai iet dzīvot uz pilsētu ar cerību, ka badā nebūs jāmirst.

Trešās daļas beigās parādās arī Valda Luksa literārais pulciņš, kura sākums varētu būt datējams ap 1947. gadu. Tātad, kopumā darbība risinās aptuveni trīs gadus.

4.3. SIŽETS TRILOĢIJĀ “BILLE”

Triloģijas darbi kompozicionāli sastāv no īsām epizodēm, kuras ir sakārtotas hronoloģiskā kārtībā, tomēr savā starpā tās īsti nav saistītas. Darbos ir novērojamas anahronijas. Saskaņā ar naratologu Žerāru Ženetu anahronijas ir neatbilstamība starp vēstījuma kārtību un stāsta kārtību, novirzes no hronoloģiskās secības. Kā vienu no šīm anahronijām, kas parādās darbā ir analepse jeb retrospekcija (no angļu valodas *flashback*). Vienkāršākiem vārdiem to var raksturot kā tādu “atpakaļmetienu” pagātnē. Šāda anahronija darbos ir novērojamas visai bieži, teju vai katrā epizodē. Pārsvarā varoņi atceras notikumus, kas notikuši ne pārāk senā pagātnē. Bieži vien gadu iepriekš, taču parādās arī notikumi, kas notikuši vēl senākā pagātnē. Piemēram, triloģijas pirmajā daļā, kad vecāmāte Billei stāsta par laiku, kad pati vēl nemaz nebija pasaulē un to kā kļuvusi par pareizticīgo. Lai arī varbūt liktos, ka tas ir tikai pārstāsts, vēstītājs rada ilūziju, ka stāstītais patiešām risinās tagadnē, nevis tālā pagātnē.

Pārsvarā varam vērot notikumus, kas notikuši gadu iepriekš, piemēram, triloģijas pirmās daļas sākumā, epizodē “Ģimenes albums”, kur tiek pārstāstīts kāds notikums. “Gluži kā pērnvasar laukos. Istabā pie griestu sijās iedzītām nagliņām auklās karājās zāļu saišķi. Vīrs gludā, melnā galda arī. Bille ar Anitu uzkāpa uz galda, lēkāja un dauzīja ar vicām zāļu saišķus. Ripeniski zvārojās saišķi, griezās putekļi un kaļķu plāksnītes no balsinātajiem griestiem. Un kantainajos saules stabos no loga putekļi dzirksteļoja kā zvaigznītes...”¹⁴⁵ Taču šī nav vienīgā

¹⁴³ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 64.lpp..

¹⁴⁴ Turpat. 140.lpp.

¹⁴⁵ Turpat. 8.lpp.

epizode, kurā parādās šādi pārstāsti. Visu darbu gaitā ir manāma šāda anahronija. Turklāt tie ir visai iederīgi vēstījumā, tādi kā paskaidrojumi, kas papildina tekstu, paskaidrojot dažādus notikumus, pastāstot par kādiem tēliem, kas mazāk vai pat nepiedalās darbības gaitā.

Vēstījumam ir raksturīgs arī tas, ka parādās tāda vēstījuma tehnika kā stāsts stāstā. Kas nozīmē to, ka tagadnes stāstījuma laikā tiek ietverts vēl kāds cits stāsts. Kā piemēru var minēt epizodi “Ventspils” no pirmās daļas. Epizodē Bille prasa mammucim, lai pastāsta par laiku, kad tie dzīvojuši Ventspilī. Un tā nu mammucis stāstīja. Citāts: “Ventspilī papucis bija arī brīvprātīgais ugunsdzēsējs, jo, kur jau vajadzīgs kāds brīvprātīgais, tur papucis klāt kā nagla.”¹⁴⁶ Taču mammuča stāstījumā var novērot, ka dažbrīd tajā iejaucas arī Bille, pārtraucot viņu, līdz ar to rodas tāda sajūta, kā atsaucot atpakaļ tagadnē.

Arī otrajā daļā varam vērot analepsi. Piemēram, epizodē “Jauna, skaista dzīve”, kurā tiek parādīta Billes īpašā “salēkšanās” ar jauno skolotāju. Citāts: “Billes īpašā salekšanās ar Jūrasčūsku bija par “Internacionāli”, ko vajadzēja mācīties no galvas. Bille cēla roku un jautāja, kurās zemēs vēl nav atcelta verdzība. Jūrasčūska atbildēja, ka visur. Un Bille tad prasīja, kāpēc “visu zemju vergu bars”. Un Jūrasčūska sāka brīnīt, kā Gūtmane vispār esot pārceļta uz otro klasi. Viņa taču laikam neprotot ne lasīt.”¹⁴⁷ Ar “Jūrasčūsku” tiek apzīmēta jaunā skolotāja, vārds kādā to sauc visas meitenes. Pēc notikuma atstāsta mūs it kā atgriez tagadnē, kur Bille stāv skolas gaitenī, jo ir izmesta no klases. Tāpat kā piemēru var minēt arī epizodi “Ardievas klavierēm”, kur tiek vēstīts par to kāpēc Billei jāatsakās no klavierstundām. Vēstījums iesākas tagadnē, kur Bille ir aizgājusi pie klavierskolotājas atvadīties un aiznesusi salmeņu pušķīti. Pēc brīža ir vērojama analepse, kurā tiek vēstīts par pagātni. Pēc notikuma atstāsta lasītājs atkal tiek atgriezts tagadnē. Šajā daļā ir novērojams arī samērā liels pārlēciens laikā. Pirmajās epizodēs mēs vērojam, ka Bille mācās otrajā klasē, tātad, viņai varētu būt kādi 8 gadi, bet tad līdz ar stāstu “Dzimšanas diena”, kurā Bille tiek apsveikta desmitajā dzimšanas dienā. Citāts: “Dzimšanas diena. Nu jā, Billei taču paliek desmit gadi. Bille ir laimīga un apjukusi reizē. Nekad viņa nav dzimšanas dienā modināta ar mūziku, nekad viņas dzimšanas dienas nav bijušas svētki, un pēkšņi – ir.”¹⁴⁸ Bet vēlāk jau gandrīz pašās beigās, kad Bille jau liekas tāda pieaugusi jauna dāma, kura pa Rīgu staigā klikatās.

---

¹⁴⁶ Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 27.lpp.

¹⁴⁷ Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 38.lpp.

¹⁴⁸ Turpat. 82.lpp.

Tāpat kā iepriekš, arī trešās daļas vēstījumā parādās dažādi notikumu pārstāsti jeb anahronijas. Piemēram, epizodē “Volfganga kartupeļi” varam vērot īsu notikuma pārstāstu. Sākumā tiek pavēstīts, kas notiek tagadnē: “Bille klabinās uz skolas talku savās vecajās klikatās un grauž zaļu kartupeli. (..) Zagtu no krietni paplukušā maisa, kas Volfganga pagultē, jo Volfgangs tagad dzīvo pie viņiem.”¹⁴⁹ Tālāk vēstījumā tiek iekļauts notikumu pārstāsts par to kā Volfgangs atnācis no frontes uz Gūtmaņu dzīvokli Vārnu ielā : “Vienu vakaru durvīs parādījās laucinieks nodriskātā un netīrā plikādas kažokā, ausaini galvā un ar maisu uz muguras. Kad noņēmis ausaini un novilka platu kažoku – izrādījās Volfgangs, pa vecam šķībeniski plāns kā durvīs ievērts, gaišie matēļi gan šķidrāki un blāvi zilās acis ūdeņainākas.”¹⁵⁰ Tā arī turpinās notikuma pārstāsts, pēc tam lasītājs tiek atkal “atmests” atpakaļ tagadnē, kur Bille turpina iet uz skolu: “Un tā nu viņa tagad iet uz skolu un pūlas graužt sīkiem kriksīšiem, bet salkums par lielu, zobi neklausā labajai gribai, kampj un kampj. Kartupeļa nepietiek ne līdz Vārnu ielas stūrim. No svaigā sulīguma pēcgaršas mutē ēst gribas vēl niknāk.”¹⁵¹ Tālāk vēstījums arī turpinās tagadnē, vairāk lasītājs nevar novērot kādu pagātnes notikumu. Protams, arī citās epizodēs ir vērojamas anahronijas.

Izanalizējot vēstītāju, vēstījumu, laiktelpu un sižetu triloģijā “Bille” var secināt, ka vēstījums darbos ir visai neparasts. Pirmkārt, visos trīs darbos nemainās vēstītājs, tas ir 3.personas heterodiegētisks vēstītājs. Otrkārt, redzespunkts nepieder Billei, lai arī vēstītāja balss rada tādu ilūziju, taču vēstījums tiek fokalizēts caur galvenās varones prizmu. Laiktelpa katrā darbā ir atšķirīga, parādās dažādi detalizēti telpu apraksti, varam vērot gan pilsētas, gan lauku vidi. Savukārt sižetā ir novērojama anahronija – analepse.

---

¹⁴⁹Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 50.lpp.

¹⁵⁰ Turpat.

¹⁵¹ Turpat. 55.lpp.

5. AUTOBIOGRĀFISKIE MOTĪVI TRILOĢIJĀ “BILLE”

Jēdziens **autobiogrāfija** Janīnas Kursītes “Dzejas vārdnīcā” tiek skaidrots, kā “biogrāfija, ko rakstnieks piedāvā kā savu dzīves stāstu vai nu paša ierosmē, vai izpildot kādas rakstnieka vārdnīcas, dažādu bibliogrāfisku krājuma sastādītāju, intervētāju lūgumu. Autobiogrāfiju veido, balstoties uz atmiņām, dienasgrāmatu vai cita veida piezīmēm. Autobiogrāfiju parasti sacer prozas valodā, bet atsevišķos gadījumos arī dzejas valodā.”¹⁵² Triloģijas “Bille” gadījumā autore ir balstījusies uz savām bērnības atmiņām. Ņemot vērā, ka triloģija ir daļēji autobiogrāfiska, tad ir svarīgi atklāt kā triloģijas vēstījumā parādās autobiogrāfiskie motīvi. Jāvērš ir uzmanība uz atslēgas vārdiem **daļēja autobiogrāfija**, kas nozīmē to, ka viss vēstītais var nebūt noticis patiesībā.

Skatoties uz latviešu literatūru kopumā, var secināt, ka ir visai daudz autobiogrāfisku darbu, kurus rakstījušas sievietes. Tomēr it īpaši daudz autobiogrāfiski darbi ir tapuši 20. gadsimta 90. gados. Skatoties pasaules literatūras prizmā arī vīrieši ir rakstījuši autobiogrāfiskus darbus. Šeit rodas jautājums kāda ir atšķirība starp vīriešu un sieviešu autobiogrāfiskajiem darbiem. Pētniece Irina Novikova atzīmē, ka “Vīriešu dzīvesstāstos autori identificējas ar tēviem. Feministikā pēta, kā sieviete kā meita reprezentē attiecības ar savu māti. Feministikas pētnieki ir daudz rakstījuši par mātes un meitas attiecību nozīmīgumu.”¹⁵³ Tāpat pētniece arī apgalvo, ka “sievietes nav tik noslēgtas kā vīrieši, viņām ir “caurlaidīgas” ego robežas. Līdz ar to sievietes ir vairāk empātiskas un fokusētas uz citu cilvēku sajūtām.”¹⁵⁴ Latviešu literatūrpētniece Marija Semjonova atzīmē, ka autobiogrāfija ir saistāma kopumā ar diviem elementiem. Pirmkārt, atmiņas aktualizāciju tekstos. Otrkārt, subjekta un patības “ierakstīšana”, kā arī patiesā vēstītāja atpazīšana tekstā.

Kā jau Ilva Ķīle apgalvo, tad autobiogrāfiskajai atmiņai piemīt: “spilgta, bagāta un detalizēta informācija par pagātņi, kas reizē vērtējama kā ļoti nedrošs tās patiesuma vai pareizības apliecinājums.”¹⁵⁵ Visvairāk autobiogrāfiskās atmiņas patiesumu apdraud personiskums un subjektīvisms, kas ir reizē arī autentiskuma avots. Šāda atmiņa ļoti iespējams, ka nav patiesa, taču patiesi neviltota. “Salīdzinājumā ar politiķu, rakstnieku, zinātnieku memuāriem, kam savā ziņā ir ierobežots “noiets”, visplašākā ietekme uz cilvēku

¹⁵² Kursīte, J. (2002). Dzejas vārdnīca. Rīga: Zinātne. 52.lpp.

¹⁵³ Novikova, I. (2004). Gender and genre. Rīga: Dzinties studiju centrs. p.10.

¹⁵⁴ Turpat. P.11.

¹⁵⁵ Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. No: Ķīlis, R. Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai. Rakstu krājums. Rīga: N.I.M.S. 45.lpp.

prātiem, domājams, ir **autobiogrāfiskiem mākslas darbiem**. Autobiogrāfisks romāns(filma, stāsts) ir nevis dokumentārs pagātnes notikumu apraksts, bet gan tēlainis vēstījums.”¹⁵⁶ Autobiogrāfiskais romāns ir noslēgts pagātnē, tas atspoguļo laiku, kas ir bijis un pagājis. Autors tiecas atklāt tos savas dzīves notikumus, kas noveduši pie tagadnes stāvokļa.

Jau no 1991. gada latviešu literatūrā ienāca jauna veida bērniības atmiņu tēlojumi, ko ietekmēja vēsturiskās pārmaiņas. Šajos darbos ir vērojams vēsturiskais konteksts sākot ar 1940. gadu, triloģijas “Bille” gadījumā jau Ulmaņa totalitārais režīms 30. gadu otra puse. Tiek attēlota dzīve Padomju Savienībā, kad literatūra bija cieši saistīta ar tās ideoloģiju un politisko režīmu. Pirmais darbs, kurš aizsāka autobiogrāfisko rakstību 90. gados bija Anitas Liepas “Ekshumācija”(1990). Iepriekš jau tika minēts, ka triloģija “Bille” pieder pie 90. gadu tradīcijas, kad rakstnieces, kuras kā bērni piedzīvoja kara laiku, deportācijas un padomju laiku. Šiem darbiem ir novērojama tendence, ka autori paši norāda pie kāda žanra tie pieder. Vizma Belševica triloģiju “Bille” dēvē par atmiņu stāstu. Tomēr izdevniecība *Mansards* grāmatas aprakstā to piemin kā romānu triloģiju. Ņemot vērā, ka pati V. Belševica to ir nosaukusi par atmiņu stāstu, tātad, tas ko viņa pati atceras no savas pagātnes.

Jāpiemin būtu arī citas šīs tradīcijas izdotās grāmatas. Jāatzīmē, ka lielākoties, tie, kuri raksta autobiogrāfiskās atmiņas ir sievietes. Autores pārstāv to paaudzi, kas piedzīvojušas Otrā pasaules kara laiku kā bērni un pēc tam Padomju Savienības ideoloģiju un režīmu. Pazīstamākie darbi ir Māras Zālītes “Pieci pirksti”(2013), Agates Nesaules “Sieviete dzintarā”(1997), Margaritas Gūtmanes “Vēstules mātei”(1998), protams, arī citi darbi. Tāpat kā triloģijā “Bille”, tā arī šajos pieminētajos darbos tiek attēlota traumatiskā pieredze, respektīvi, kara un Padomju okupācijas pieredze. Darbos pārsvarā tiek atainota izsūtīšanas un atgriešanās dzimtenē pieredze, taču triloģijā mēs vēl sastopamies ar brīvo Latviju, kad pēkšņi Billes bērniību pārtrauc karš.

Lai arī konkrēti nav nekur norādīts, ka Vizma Belševica būtu Billes prototips, tomēr mēs zinām, ka darbs ir par rakstnieci, ne jau velti viņa to nosaukusi par atmiņu stāstiem. Tātad, savā ziņā varam likt vienādības zīmi starp rakstnieci un viņas tēlu, tāpat arī citi varoņi, mammucis, papucis, mīlotante. Vienīgais vārdi ir mainīti. Interesanti, ka

---

¹⁵⁶ Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. No: Ķīlis, R. Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai. Rakstu krājums. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

V. Belševica tēva māsu sauc par mīļotanti, tā arī Bille sauc tēva māsu Ugālē. Arī rakstnieces dienasgrāmatā tiek uzsvērts, ka tēva māsa ir mīļotante jeb Anna Klievena.

Bieži vien autobiogrāfiskos darbos parasti ir vērojams pirmās personas vēstījums. Tomēr Vizma Belševica triloģijā izmanto trešās personas vēstījumu, līdzīgi kā Anna Brigadere stāstot par mazo Anneli. Atšķirīgais starp citiem autobiogrāfiskajiem bērniem ir tas, ka Bille ir no pilsētas jeb kā māsīca Anita saka “pilsētas vāvere”, lai gan mazā Bille labprātāk uzturētos laukos.

Kā jau tas ir novērojams, tad Billes un Vizmas dzīves iet visai paralēlās līnijās. Salīdzinot triloģiju ar rakstnieces biogrāfiskajiem faktiem, kā arī intervijās teikto ir samanāmas vairākas līdzības. Kādā intervijā rakstniece izsakās: “Esmu gan dzimusi un skolā gājusi Rīgā, bet visu citu laiku augu pie tēva māsas Annas Ugāles mežos. Pilsētā nekad neesmu jutusies labi.”¹⁵⁷ Te nu ir nepārprotama līdzība ar Billi, kura arī vislabāk jūtas laukos Ugālē pie mīļotantes, ganīdama govis kopā ar Anitu. It īpaši tas tiek uzsvērts epizodē “Dzimšanas diena”, kurā Bille tiek skaisti apsveikta kā vēl nekad, ne jau mājās, kur bargais mammucis. Jāpiemin būtu arī tas, ka Vizmas Belševicas dzimšanas diena ir 30. maijā, tāpat arī Billes dzimšanas diena tiek attēlota maija beigās. Citāts: “Ievas jau bija atziedā, reti vairs pa baltam ķekariņam zaros, no citiem palikušas vien rudas spurgalas. Kur ziedlapas birušas straumē, tur, protams, aizpeldējušas, bet, kur aizķērušās doņos un grīšļos, tur stāvēja netīri baltas kā pērnā sniega paliekas.”¹⁵⁸ Pēc citāta var arī noprast, kāpēc gan Bille, gan Vizma vēlas laukos būt labāk nekā pilsētā. Skaistās dabas ainavas, kas uzrunā abas, noteikti ir noteicošais. Lai arī Bille Anitas acīs ir tikai “pilsētas vāvere”, tomēr dziļi sirdī laukos viņa jūtas iederīgāka.

Intervijā ar Inesi Zanderi “Rīgas laikam”, V. Belševica teikusi: “Skatoties bērniības fotogrāfijās, tagad liekas, ka biju bērns kā jau bērns, protams, ne Šērlija Tempļa, bet citas meitenes arī nebija nekādas Šērlijas. Un te nu man nāk prātā dr. Ulafa Jāņsona iecīnītais vārds “iepaukot”. Man pamatīgi un uz visu mūžu iepaukoja, ka nav pasaulē neglītāka, lempīgāka, stulbāka bērna. Es ticēju. Savu vecāku vārdus parasti sāk apšaubīt tikai pusaugā,

---

¹⁵⁷ Vilde, M. (19.07.2020.) Izcils talants un nesalaužams gars. Ieskats leģendārās dzejnieces Vizmas Belševicas dienasgrāmatās. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/395474-izcils-talants-un-nesalauzams-gars-ieskats-legendaras-dzejnieces-vizmas-belsevicas-dienasgramatas> [sk. 20.05.2022.]

¹⁵⁸ Belševica, V.(2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 87. - 88. lpp.

un tad jau ir par vēlu.”¹⁵⁹ Šo “iepaukošanu” mēs itin labi varam manīt arī triloģijā. Teju vai katrā epizodē mammucis paceļ balsi, iedunkā, sauc par lēvuru, kraupi un citos vārdos. No vecāsmātes puses Bille mūždien bija čarvāns. Kā, piemēru varam minēt triloģijas pirmās daļas “Bille” epizodi “Ventspils”, kurā Bille ar vecākiem dodas ciemos pie Zūru vecātēva un vecāsmātes. Epizodē ir moments, kur Bille aiz pārbīļa nosviež kaķi no sava klēpja, tā, ka saplēš kleitu un apčurājas. Citāts: “Mammucis nicīgi iešņācas, bet tad ieraudzīja Billes saplēsto kleitu un peļķīti uz grīdas. Billei tūlīt iecirta pļauku, nosauca par kraupi un aizrāva uz virtuvi.”¹⁶⁰ Dažbrīd gan mammucis apžēlojas par Billi, bet tikai tad, kad saprot, ka Bille īsti tur neko nevar darīt, ja kaut kas notiek ar viņu. Piemēram, kad pirmās daļas beigās, kur Bille sāk iet skolā. Pirmajā skolas dienā kāda klasesbiedrene piesprauž Billes kleitas malu ar saspraudēm pie krēsla, kad meitene ceļas, viņa norauj kleitas malu. Pēc skolas ejot mājās Bille baidās, ko mammucis teiks, taču beigās mamma neko saka, tikai liek Billei pašai salāpīt kleitu. Arī “neglītais, lempīgais, stulbākais bērns” tiek ielikts triloģijā. Ja bērns visu laiku tiek saukts tādiem vārdiem, tad, protams, bērns sāk tiem ticēt. Šeit Bille par savu izskatu: “Cita skaistāka bērna viņam nebija, tikai Bille ar saviem vasaras raibumiem, taisnajiem, pelēkajiem matiem un garo, tievo kaklu.”¹⁶¹ Tā arī viscaur triloģijai Bille ne uz brīdi neuzskata par skaistu vai gudru, jo kas Billei, tas nevar būt skaists. Arī Billes mammucis par Billi stāsta savai draudzenei Mildai: “Ir tāds teiciens, tieši par manu skuķi: smuka tu neesi, bet dumja gan.”¹⁶² Billes mammucis, tāpat kā pašas rakstnieces mamma, bija ārkārtīgi skarba un nejauka pret savu bērnu. Tomēr Bille turpina saukt māti par mammuci, lūzuma punktu mēs varam pamanīt tikai trešajā daļā. Pret mammu attieksme Billei izmainās līdz ar epizodi “Gredzens ar rubīna aci”, kad Bille pastaigājoties vēlā vakarā ar kādu puisī, kur abiem uz ielas paprasa dokumentus, bet Bille jau uz balli nav gājusi ar dokumentiem, puisis saprotot, ka Billei tie nav, aizbēg. Beigās Billei uzbrūk un viņa knapi tiek mājās. Mammucis domā, ka piedzērusies, atkal ir lamu vārdi. Tā arī citātā Billes pirmo reizi triloģijā parādās atklāts naidis pret mammu: “Mammucis raud, un Billei nav žēl. Tas nav tikai tāds teiciens, ka sarkans gar acīm. Billei ir sarkans gar acīm, tik sarkans, ka varējusi

---

¹⁵⁹ Zandere, I. (08.1994.) Ne man, kas bijis, ne būs. No: Rīgas laiks. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/rigas-laiks-25-gados/ne-man-kas-bijis-ne-bus-19602> [sk. 20.02.2022.]

¹⁶⁰ Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 41.lpp.

¹⁶¹Turpat. 162.lpp..

¹⁶² Turpat. 206.lpp.

jel pakustēties, bijis kas pie rokas, viņa krautu, vai acs vai galva. Sistu miesīgai mātei, kas visbriesmīgākais grēks.”¹⁶³ Līdz ar šo vietu Billes attieksme pret mammu pilnībā izmainās, lieka, ka pat tā it kā viņai viss būtu vienalga. Nākamajā epizodē “Skaista bij’ jaunība” Bille domās saka: “Naidis pārskrējis, un kā tu, vienā mājā dzīvojot, pavisam nerunāsi? Vienīgi ne domās mammucis vairs nav mammucis. Tikai māte. Oficiāli. Un tāds pelēks rūgtums sirdī. Kā pelašķi. Kā viņu dzīvoklis, kur saule neiespīd. Kā tie aukliņu rituļi, ārdītu dziju kamoli un lupatas malu malās. Atsevišķi raibas, kopā pelēkas.”¹⁶⁴ Tā arī līdz pat darba beigām mammucis vairs nav mammucis, bet gan māte, oficiāli un vēsi. Atliek vien tikai brīnīties kā Bille līdz šim ir varējusi turēties tikai pie “mammucis”, ņemot vērā abu sliktās attiecības. Runājot par māti, ir jāpiemin arī vecāmāte, jo varētu būt, ka mātes sliktās attieskmes “sakne” ir viņas pašas attiecības ar savu māti.

Par vecomāti Vizma Belševica, sarunājoties ar Inesi Zanderi saka: “Manai vecaimātei bija tāds teiciens: ne man, kas bijis, ne būs. Un, ja kāds ko iedomājās, stāstīja, ka viņam būs tā un tā, viņa teica: ne tev kas bijis, ne būs. Tā varbūt ir nolemtība, varbūt “neveiksmes gēni” – kāds amerikāņu zinātnieks ir pētījis Hārlēmu un Bronksu, cilvēkus, kas tur dzīvo, un konstatējis kaut kādu paaudžu paaudzēs gēnos radušos nolemtību. Šie cilvēki nevar tikt nekur uz augšu. Ne tev kas bijis, ne būs. Šī vecāsmātes apziņa ir manī palikusī. Ja man ir kāds jumts virs galvas, tas vienkārši ir gadījies.”¹⁶⁵ Šī vecāsmātes apziņa ir ielikta arī triloģijā. Lasot epizodes, kurās piedalās vecāmāte, tas arī ir galvenais, kas raksturo viņu, teiciens: Ne man, kas bijis, ne būs. Taču visvairāk šis teiciens ir attiecināts uz Billi vai mammu, reizēm arī uz pašu. Kā piemēru var minēt epizodi “Valsts svētki”. Vecāmāte vienmēr Billi ņem visur līdzī, mamma Billei nevar cilvēkos. Tā arī Bille tiek ņemta līdzī, kad Latvijā tiek svinēti valsts svētki. Citāts: “Vispār Ulmaņi bija glīti, bet Billei sāka apnikt. Viņai veikalu logi patika ar dažādām mantām. Daudzas bija neredzētas, un tikai vecāmāte, pie kungiem kalpojusi, zināja pastāstīt, kur katra liekama vai lietojama, bet tālāk, lepnajos centraa veikalos, gadījās tādas mantas, ko ne vecāmāte nepazina. Viņa rāva Billi prom, sacīdama: Nav ko ķīķerēt. Ne tev kas bijis, ne būs.”¹⁶⁶ Tā arī visur citur grāmata parādās ik

---

¹⁶³ Belševica, V.(2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 205. lpp.

¹⁶⁴ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 207.lpp.

¹⁶⁵ Zandare, I. (08.1994.) Ne man, kas bijis, ne būs. .No: Rīgas laiks. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/rigas-laiks-25-gados/ne-man-kas-bijis-ne-bus-19602> [sk. 20.02.2022.]

¹⁶⁶ Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 139.lpp.

pa laikam šis vecāsmātes teiciens. Vecāmāte ir visai līdzīga Billes mammucim, varbūt vienīgi nedaudz skarbāka. Tomēr nostādot abas blakus, var saprast kāpēc Billes mamma ir tāda kāda viņa ir. Arī vecaimātei Bille ir kraupis, jēlnadzis un lēvurs.

Tāpat arī rakstniece stāsta: “Kad tēvs Jānis Belševics bija paņemts vācu armijā, kopā ar māti un brālīti Kārli kādu laiku pavada pie radiem Mārupē”.¹⁶⁷ Šādu epizodi mēs varam vērot triloģijas otrajā daļā, dzīvošana Mārupē ir grāmatas beigās. Tomēr grāmatā tiek teikts, ka Billes tēvs pats iestājas vācu kara dienestā, tomēr tiek aizsūtīts uz fronti darba beigās, jo “tramvaja pieturā pie Pāvilbaznīcas nomētājis vācu virsnieku ar olām un saņēmts ciet.”¹⁶⁸ Rakstniecei brālis ir Kārlis, taču Billes brāli sauc Jēkabs jeb Jēkaupiņš.

Aplūkojot visas trīs triloģijas daļas no vizuālā viedokļa, var secināt, ka vākiem ir izmantotas fotogrāfijas no rakstnieces personīgā arhīva. Fotogrāfijās arī varam samantīt pašu Vizmu Belševicu. Jāpiemin, ka arī iepriekšējos izdevumos grāmatu vākiem ir izmantotas V. Belševicas fotogrāfijas no viņas arhīva.

Tāpat runājot par autobiogrāfiskajiem motīviem triloģijas vēstījumā būtu jāpiemin V. Belševicai piemītošais humors, kas atklājas vēstījuma gaitā. Lai arī varbūt bērība un jaunība, kā arī tālākie gadi ir bijuši smagi, tomēr viņa nezaudē sev piemītošo humoru un ironiju, kas arī dažbrīd pavīd triloģijā. Piemēram, triloģijas pirmās daļas epizodē “Rodrigo”. Epizodē Bille kopā ar kādu puisī Rodrigo bija pie mammuča draudzenes Mildas ulmaņbērnus. Paskaidrojums: “Proti, Ulmanis noteicis, ka laucinieki, kas pa vasarām ņems pie sevis pilsētnieku bērnus, dabū piemaksu no valsts.”¹⁶⁹ Un tā arī pa vasaru Bille dzīvoja “Lejasruļos”. Puika ar, kuru kopā Bille strādāja Rodrigo tai sastāstīja par cik viņš redzēja Billi pliku, tad meitenei tagad būšot bērns. V. Belševica šo epizodi tēlo visai humoristisku, dodot iespēju mums ielūkoties, kas risinās Billes prātā, domājot par to, ka viņai tagad būs bērns, lai arī pati vēl ir bērns.

Tāpat arī triloģijā parādās V. Belševicai piemītošais pesimisms. It īpaši to var pamanīt triloģijas trešajā daļā “Billes skaistā jaunība”. Piemēram, epizodē “Skaista bij’ jaunība”. Šajā epizodē tiek vēstīts par to, kā Bille guļ pēc uzbrukuma un Atis – puisis, kurš atstāja meiteni uz ielas, atnāk pakaļ savam gredzenam, kuru bija iedevis Billei pavalkāt. Billi nomāc visai liels pesimisms. Tas arī parādās citātā: “Pelēkums pie pelēkuma. Pelēkums –

---

¹⁶⁷ Kusiņa – Šulce, L. (06.06.2021.) “Bohēmas stundas mūs izsita no pelēcības, palīdzēja rakstīt. Vizmas Belševicas sarežģītais, sāpīgais, bet bagātais mūžs. Pieejams: <https://www.la.lv/cik-jauka-meitene-bija-belsevica> [sk.20.05.2022.]

¹⁶⁸ Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards. 231.lpp.

¹⁶⁹ Belševica, V.(2018). Bille. Rīga: Mansards. 210. lpp.

pienākums, cik līdzīgi vārdi. Skolotājas vēstulē bija par pienākumu arī. Māte nevar strādāt algotu darbu, brālītis mazs, uz ko gan lai viņi paļaujas, ja ne uz Billi? It kā Bille to nezinātu.”¹⁷⁰

Aplūkojot autobiogrāfiskos motīvus triloģijas “Bille” vēstījumā var secināt, ka atklājas vairāki būtiski motīvi. Piemēram, tas, ka pati rakstniece ir prototips Billei, Billes attiecības ar māti un vecmāti var vilkt paralēlās līnijās ar Vizmas Belševicas attiecībām ar māti un vecmāti. Kā arī daži citi rakstnieces biogrāfijas dati, kas tiek ielikti triloģijas vēstījumā. Kā sava veida vēstījumu mēs arī varam skatīt visu trīs grāmatu vizuālais noformējums – fotogrāfijas no rakstnieces arhīva. Protams, arī nevar ignorēt to, ka rakstniece ir ielikusi triloģijā savu nebeidzamo humora izjūtu, kā tas ir manāms arī citos viņas prozas darbos. Dažbrīd pavīd arī pesimisma un nolemtības iezīmes triloģijas trešajā daļā.

---

¹⁷⁰ Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards. 215.lpp.

SECINĀJUMI

1. Rakstnieces Vizmas Belševicas daiļrade kritikā ir novērtēta visai pozitīvi. Dzejā rakstniece atklājas kā visas latviešu tautas sirdsapziņa un saprāta balss. Rakstnieces dzeja tiek dēvēta kā spēcīgas sievietes dzeja, kas var iekvēlināt ikvienu. Savukārt prozā ir novērojams labs novērotājas talants, raksturīgi detalizēti apkārtējās vides apraksti. Pamanāms arī komiskā un traģiskā savienojums.
2. Triloģija “Bille” pieder pie 90. gadu tradīcijas, kad karu piedzīvojošie un Padomju laikā dzīvojošie rakstnieki, sāka rakstīt atmiņu grāmatas par šo laiku. Triloģija kritikā tiek vērtēta pozitīvi, tā visnotaļ apgāž mītu par bērniību kā piedzīvojumu, parādot, ka bērniība var būt arī visai traumatiska pieredze.
3. Vēstījums kopumā iedalās četros vēstījuma veidos – romantiskajā, reālistiskajā, impresionistiskajā un ekspresionistiskajā vēstījumā. Vēstījuma galvenie elementi ir binārā opozīcija fabula-sižets, hronotops, redzespunkts, narators jeb balss un autora pozīcija.
4. Triloģijas “Bille” pirmajā daļā mēs varam vērot Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma vēsturisko laiku. Lai arī mūsdienās tas tiek saukts par “zaudēto paradīzi”, nabadzīgajām strādnieku ģimenēm šis laiks gluži paradīze nebija.
5. Triloģijas otrajā daļā varam vērot Otro pasaules karu un divkāršo okupācijas laiku Latvijā. Rakstniece sniedz visai precīzu liecību par to kā šos politiskos aspektus uztver mazs bērns, kā cilvēks var momentā pieaugt pieredzot šādus notikumus.
6. Savukārt trešajā daļā tiek atspoguļota pēckara Latvija. Ir novērojams tas, ka gan pilsētvidē, gan lauku vidē ir novērojama nabadzība. Arī galvenā varone izjūt to kā tas ir būt badā, kad nevari sev palīdzēt, kad bads noved pie veselības problēmām un pat zagšanas.
7. Triloģijas vēstījums pieder pie reālistiskā vēstījuma veida. Vēstītājs ir 3.personas heterodieģētisks vēstītājs, kurš uz visiem notikumiem skatās it kā no malas. Taču par notikumiem tiek vēstīts caur galvenās varones Billes perspektīvu, radot ilūziju, ka Bille ir vēstītājs, nevis kāds cits.
8. Vēstījumā varam vērot pilsētas un lauku vidi un to kā tās atšķiras. Pilsētas vide atklājas caur Rīgas vidi, tiek pieminētas dažādas ielas un vietas, kas reālajā

dzīvē ir sastopamas Rīgā, padarot vēstījumu reālu, ka tas patiesi ir autobiogrāfisks. Lauku videi vēstījumā ir raksturīgi detalizēti dabas apraksti. Pēc vēstījuma par pilsētu un laukiem varam just, kurai vietai galvenā varone labāk dod priekšroku.

9. Vēstījumā ir vērojamas anahronijas, visbiežāk retrospekcija, kad kāds pagātnes notikums tiek ievīts tagadnes vēstījumā. Retrospekcija tiek veiksmīgi iepludināta vēstījumā, ka bieži vien rada ilūziju, ka mēs vēl aizvien atrodamies tagadnē, tāpat visai veiksmīgi no pagātnes vēstītājs mūs atgriež tagadnē.
10. Autobiogrāfiskajam motīviem, kuri parādās triloģijas vēstījumā, ir raksturīga 3. personas forma, galvenās varones prototips ir rakstniece Vizma Belševica, Billes attiecības ar mammu un vecomāti var vilkt paralēlās līnijās ar V. Belševicas māti un vecomāti, kā arī darbos tiek akcentēti dažādi notikumi, kas ir notikuši rakstnieces bērnībā un jaunībā. Autobiogrāfiskie motīvi arī atklājas visu trīs daļu vizuālajā noformējumā. Uz grāmatu vākiem var vērot fotogrāfijas no Vizmas Belševicas personīgā arhīva.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Avoti:

1. Belševica, V. (2018). Bille. Rīga: Mansards.
2. Belševica, V. (2018). Bille un karš. Rīga: Mansards.
3. Belševica, V. (2018). Billes skaistā jaunība. Rīga: Mansards.

Literatūra:

1. Ābola, M. (2003). Vizma Belševica. No: Stašulāne, I. Latviešu rakstniecība biogrāfijās. Rīga: Zinātne. 67. – 68.lpp.
2. Apinis, P. (2006). 100 Latvijas personību. Rīga: Nacionālais apgāds, Latvijas avīze.
3. Bahtins, M. (1992). Laiks un hronotops. Rīga: Kentauris. Nr. 19.
4. Belševica, V. (2020). Dienasgrāmata 1947 – 1960, Vizmas Belševicas arhīva burtnīcas. Nr. 3. Rīga: Mansards.
5. Berelis, G. (1999). Latviešu literatūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I. (2005). Latvijas vēsture 20. gadsimts. Rīga: Jumava.
7. Briedis, R.(2001). Proza 50. – 70. gadi. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. 3. sējums. Rīga: Zvaigzne ABC. 52. – 95. lpp.
8. Chatman, S.(1978). Story and Discourse. Narrative structure in fiction and film. Ithaca, London: Cornell university press.
9. Ekmanis, R. (01.11.1989.). Intervija ar Vizmu Belševicu. No: Latvija šodien. Nr. 17. – 18.
10. Genette, G. (1980). Narrative Discourse. An essay in method. Ithaca: Cornell University.
11. Hiršs, H. (1980). Autora pozīcija romānā. Rīga: Zinātne.
12. Hiršs, H. (1989). Prozas poētika. Rīga: Zinātne.
13. Kalers, Dž. (2007). Literatūras teorija. Rīga: ¼ Satori.
14. Kārkliņa, R. (2011). Par literatūrzinātnes terminu *Naratīvs*, *Narators*, *Vēstījums* un *vēstītājs* lietojumu. No: Gūtmane, Z. (sast.). Aktuālās problēmas literatūras zinātnē. Nr.16. Liepāja: LiePA.

15. Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai. Rakstu krājums. Rīga: N.I.M.S.
16. Klišāns, V. (2018). Latvijas vēsture no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām Baltijas, Eiropas un pasaules vēstures kontekstā. Rīga: Zvaigzne ABC.
17. Kubuliņa, A. (1997). Vizma Belševica. Rīga: Preses nams.
18. Kursīte, J. (2002). Dzejas vārdnīca. Rīga: Zinātne.
19. Lazduzieda – Čaklā, S. (20.01.2000.). Trešā Bille. No: Literatūra un māksla Latvijā. Nr. 3.
20. Mauriņš, A. (1999.) Hronotops un citi laiktelpas modusi. Rīga: Kentauris. Nr. 19.
21. Novikova, I.(2004). Gender and genre. Rīga: Dzimtes studiju centrs.
22. Ozoliņš, J. (2017). Naratoloģijas kā disciplīnas raksturojums. No: Daija, P. (red.) Letonica. 35. sēj. Rīga: LU LFMI. 68. – 81.lpp.
23. Prince, G. (2003). A Dictionary of narratology. Nebraska: University of Nebraska Press.
24. Repše, G. (16.05.1995.) Bille jeb Latviešu sieviešu izcelšanās. No: Diena. Nr. 113.
25. Rumberga, J. (02.08.1997.) Sirdsapziņas modinātāja Vizma Belševica. No: Laiks. Nr. 31.
26. Sekste, I. (2001). 90. gadi. Proza. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. 3. sējums. Rīga: Zvaigzne ABC. 296. – 322.lpp.
27. Sekste, I. (2013). Naratoloģija. No: Kalniņa, E.I., Vērdušs, K. (sast.). Mūsdienu literatūras teorija. Rīga: LU LFMI.
28. Silenieks, J.(11.03.2000.) Billes pasaulē. No: Laiks. Nr. 11.
29. Silkalns, E. (19.07. 2000.) Billes skaistā jaunība. No: Austrālijas Latvietis. Nr. 2513.
30. Skujenieks, K. (1987). Paša austeris kreklis. Rīga: Liesma. 46. – 56.lpp.
31. Šnē, A.(2021). Vēsture. No: Spārītis, O. (sast.). Latvijas kultūras vēsture. Rīga: Jumava.
32. Tabūns, B. (1988). Prozas specifika. Rīga: Zinātne.
33. Tabūns, B. (2003). Modernisma virzieni latviešu literatūrā. Rīga: Zinātne.
34. Upīts, A. (1941). Romāna vēsture. Rīga: VAPP Daiļliteratūras apgāds. 1.sēj.

35. Vārdaune, Dz. (2001). Dzeja 50. – 60. gadi. No: Hausmanis, V. Latviešu literatūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC. 114. – 148. lpp.
36. Valeinis, V. (1994). Ievads literatūrzinātnē. Rīga: Latvijas Universitāte.
37. Zunda, A. (2017). Autoritārā režīma paštēls. No: Feldmanis, I., Neimane, R. (red.). 15. maija Latvija. Rīga: Latvijas mediji.

Interneta resursi:

1. Adamaite, U. (04. 07. 2016.) Vizma Belševica. Es, lūdzu, esmu koks, nevis kaut kāda puķīte. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/kd/literatura/vizma-belsevica.-es-ludzu-esmu-koks-nevis-kaut-kada-pukite-14146279> [sk. 03.03.2022.]
2. Akroids, P. (27.10.2016.) Bille un karš. Pieejams: <https://satori.lv/book/bille-un-kars> [sk. 01.05.2022.]
3. Ezergaile, I. (09.1992.) Māksliniecišķi un cilvēcišķi augstvērtīģa ģrāmata. No: Jaunā ģaita. Nr. 188. Pieejams: https://jaunagaita.net/jg188/JG188_Belsevica.htm [sk. 05.02.2022.]
4. Kuduma, A. (14.05.2021.) Vizma Belševica. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/89821-Vizma-Belševica> [sk. 01.04.2022.]
5. (bez autora). (25.05.2016.) No Dūlitla līdz Billei – Vizmas Belševicas vakars Teātra muzejā. Pieejams: <https://www.delfi.lv/kultura/news/theatre/no-dulitla-lidz-billei-vizmas-belsevicas-vakars-teatra-muzeja.d?id=47484649> [sk. 02.05.2022.]
6. Ozoliņš, J. (05.07.2021.) Naratoloģija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/118590> [sk. 03.03. 2022.]
7. Ozoliņš, J. (12.10.2021.) Fabula un sižets, krievu formālismā un naratoloģijā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/125482-fabula-un-sizets,-krievu-formalisms-un-naratologija> [sk. 02.03.2022.]
8. Romanovska, A. (10.01.2022.) Reālisms, literatūrā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/3704> [sk. 20.05.2022.]
9. Silenieks, J. (06.1998.) Sava veida Chronika un biogrāģija. No: Jaunā ģaita. Nr.213.

- Pieejams:https://jaunagaita.net/jg213/JG213_gramatas_Silenieks.htm
[sk. 14.05.2022.]
10. Sils, K. (01.02.2022.) Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms Latvijā 1934. – 1940. gadā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/62580>
[sk. 01.04.2022.]
11. Šteinbergs, I. (30.05.2016.) Viņa nebija no tiem sevis apsēstajiem rakstniekiem. Elsbergs par Belševicu. Pieejams:<https://www.delfi.lv/kultura/news/books/vina-nebija-no-tiem-sevis-apsestajiem-rakstniekiem-elsbergs-par-belsevicu.d?id=47495933> [sk. 15.05.2022.]
12. Tabūna, D. (30.05.2016.) Ielauztie griesti. Vizmas Belševicas “Gadu gredzeni” izraisītais sprādziens. Stāstnesis Nr. 2. Pieejams: <https://rmm.lv/storyteller/ielauztie-griesti-vizmas-belsevicas-gadu-gredzenu-izraisitais-spradziens/> [sk. 01.05.2022.]
13. Tezaurs. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/romantisms> [sk. 20.05.2022.]
14. Tezaurs. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/realismis> [sk.02.04.2022.]
15. Vilde, M. (19.07.2020.) Izcils talants un nesalaužams gars. Ieskats leģendārās dzejnieces Vizmas Belševicas dienasgrāmatās. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/395474-izcils-talants-un-nesalauzams-gars-ieskats-legendaras-dzejnieces-vizmas-belsevicas-dienasgramatas> [sk. 20.05.2022.]
16. Zandere, I. (08.1994.) Ne man kas bijis, ne būs. Ar dzejnieci Vizmu Belševicu sarunājas Inese Zandere. No: Rīgas laiks. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/rigas-laiks-25-gados/ne-man-kas-bijis-ne-bus-19602> [sk. 20.02.2022.]

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs “Vizmas Belševicas triloģija “Bille”: Vēstītājs, vēstījums un tematiskā struktūra” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Autore: Elīza Gātere 08.06.2022.

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītāja: Professore Dr.philol. Ausma Cimdiņa

Recenzents: lekt. Arturs Skutelis

Studiju metodiķis/-e: Agnese Kirovāne

Darbs iesniegts Latvistikas un baltistikas nodaļā 08.06.2022.

Darbu pieņēma:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē
2022. gada....jūnijā, prot.nr. .... Vērtējums:.....

Komisijas sekretārs/-e: